ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ІРИНА КУЗЬМА

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ

Монографія

За науковою редакцією
доктора педагогічних наук, професора
Чайки Володимира Мирославовича

Тернопіль – 2019

УДК 373.21
К 89

Рецензенти:

Олійник М. І. – доктор педагогічних наук, доцент (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича);

Пантюк М. П. – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка);

Щербяк Ю. А. – доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський національний економічний університет).

Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 10 від 26 березня 2019 року); науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 3 від 27 червня 2019 року).

Кузьма І. І.

К 89 Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія: монографія / за наук. ред. проф. Чайки В. М. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2019. 188 с.

ISBN 978-617-7793-10-5

У монографії обґрунтовано теоретико-методичні аспекти й технологію формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку. Здійснено ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти дітей в Україні. Конкретизовано діагностичний інструментарій сформованості медіаграмотності старших дошкільників. Висвітлено досвід реалізації медіаосвіти в закладах дошкільної освіти України. Уточнено зміст основних понять у сфері медіаосвітньої діяльності.

Видання призначено для науково-педагогічних працівників, що здійснюють підготовку фахівців дошкільної освіти, студентів закладів вищої освіти зі спеціальності 012 Дошкільна освіта, вихователів і методистів закладів дошкільної освіти.

УДК 373.21

ISBN 978-966-308-470-1

© Кузьма І. І., 2019
© ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019
© ФОП Осадца Ю.В., 2019

ЗМІСТ

ВСТУП....4

РОЗДІЛ 1. РЕАЛІЗАЦІЯ МЕДІАОСВІТИ ДІТЕЙ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ....9

1.1. Характеристика базових понять....9

1.2. Ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти дітей....16

1.3. Психофізіологічні детермінанти формування медіаграмотності дошкільників....35

1.4. Аналіз дослідженості проблеми формування медіаграмотності дітей дошкільного віку....41

Висновки до першого розділу....56

РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ....59

2.1. Діагностика сформованості медіаграмотності дітей 5–6 років....59

2.2. Модель технології формування медіаграмотності старших дошкільників....73

Висновки до другого розділу....79

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ....82

3.1. Організація дослідно-експериментальної роботи....82

3.2. Аналіз результатів експериментального дослідження ефективності технології реалізації медіаосвіти старших дошкільників....90

Висновки до третього розділу....93

РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТА ВИХОВАТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ....94

4.1. Організаційно-педагогічні умови формування медіакомпетентності вчителів....94

4.2. Інноваційні форми й методи підготовки вихователів до медіаосвіти дошкільників....99

Висновки до четвертого розділу....104

ВИСНОВКИ....106

ДОДАТКИ....110

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ....165

ВСТУП

У зв'язку з поширенням медійних загроз у сучасному українському суспільстві (маніпуляції свідомістю, фейкові повідомлення, небезпечні знайомства, виникнення залежності від нових медіа, провокування агресії, жорстокості, насильства тощо) набуває актуальності медіаосвіта, передусім для дітей, оскільки постійно знижується вік дитини, коли вона вперше контактує із засобами масової комунікації. Зважаючи на посилений інтерес дітей до цифрових засобів, небезпеку сучасної медіатехніки для дитячого розвитку, розпочинати формувати медіаграмотність доцільно ще в дошкіллі. Необхідність здійснення ранньої медіаосвіти пояснюється тим, що пізніше в підлітків доводиться вже змінювати стиль поведінки в медіасередовищі, тобто перевиховувати дитину, трансформувати навички медіаграмотної поведінки. Зробити це значно складніше, ніж зразу правильно організувати медіаосвітню діяльність. У дошкіллі медіаграмотність сприймається не як предмет, а як спосіб життя.

Категорія «медіаосвіта» є недостатньо зрозумілою й усвідомленою для батьків. Проте все частіше в наукових дослідженнях наголошується на необхідності реалізації медіаосвіти вже в дошкільному віці. Зокрема, доцільність формування медіаграмотності дошкільників обґрунтована в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [73]. У цьому документі запропоновано визначення основних понять. Але *дошкільна медіаосвіта* має свої особливості. Її визначаємо як освіту дітей у партнерстві з вихователями й батьками про медіа, через медіа та для медіа, результатом якої є здатність дошкільників свідомо, критично, відповідально сприймати інформацію з медіазасобів відповідно до їхніх вікових особливостей.

На важливості вмілої взаємодії дитини з новітньою технікою акцентується увага у варіативній частині Державного стандарту дошкільної освіти. Зокрема, в освітній лінії «Комп'ютерна грамота» зазначається, що дитина має бути обізнаною з комп'ютером, володіти

елементарними прийоми роботи з ним, дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером [7].

Зважаючи на актуальність медіаосвітньої діяльності в сучасному суспільстві, Міністерство освіти і науки України реалізовує всеукраїнський експеримент із медіаосвіти на 2017–2022 рр., у якому беруть участь не лише заклади загальної середньої і вищої, а й дошкільної освіти. Проте питання щодо формату впровадження медіаосвіти залишаються дискусійними, передусім це стосується медіаосвіти дошкільників.

Проблеми формування медіаграмотності дітей та молоді є предметом досліджень українських учених (К. Біницької [17], О. Волошенюк [35], [54], [116], [120], А. Волошиної, А. Єрмоленко [49], В. Іванова [55], [116], [120], Т. Іванової [116], М. Коропатника [75], Л. Кульчинської [54], К. Левківського, І. Мищишин [122], О. Мороз [125], Л. Найдьонової [126], [127], І. Носаченко, Г. Онкович [137–143], Л. Оршанського [146], С. Шумаєвої [225] тощо), а також зарубіжних науковців (А. Анджеєвської [236], С. Ауфенангера, Ю. Беднарека [238], В. Вебера, Я. Гайди [246], [247], Р. Кьюбі [251], А. Лепи [252], С. Мінкінен, Дж. Поттера [264], Б. Семенецького [253], Д. Семенецької [266], М. Танася [260], С. фон Файлітзен [254] та ін.). У їхніх працях здійснено трактування основних понять; визначено цілі, завдання, концепції, функції, напрями, основні чинники генезису медіаосвіти тощо.

Вплив засобів масової інформації на розвиток дитини відображено у творах класика педагогіки В. Сухомлинського [200], а також у численних розвідках українських учених, зокрема Р. Даниляк [42], А. Зайцевої [51], В. Лизанчука, О. Невмержицької [129], Д. Попової, Т. Поясок [166], В. Скотного, Н. Темех, Л. Чорної, С. Шандрук, П. Щербаня тощо. У працях цих науковців акцентується увага на недостатньому використанні потенціалу медіа, зокрема друкованих видань, для виховання дітей; на необхідності елімінації низьковартісної медійної продукції.

Особливе зацікавлення вчених і педагогів-практиків викликає дошкільна медіаосвіта, оскільки вона є порівняно молодою галуззю науки, що тісно пов'язана з історією закладів дошкільної освіти і висвітлена в працях Н. Клочко [65], К. Крутій [85], О. Лугіної [102], Т. Степанової [197], І. Улюкаєвої [206–208] та ін.

Питання медіаосвіти дітей дошкільного віку відображені в дослідженнях українських учених, а саме: Н. Ашиток [5], Н. Гавриш [30], [211], О. Качури [60], Р. Кондратенко [70], О. Кравчишиної [78], К. Крутій [84], О. Олійник [135], [136], О. Полєвикової, Ю. Семеняко [189–191], О. Соцької [195], Т. Чашки [220], О. Янкович [229] тощо. Науковці визначили позитивні функції сучасних медіа в дошкільній освіті: дидактична, виховна, діагностична, розважальна тощо. О. Алєксєйчик [21], С. Василюк [21], О. Голюк [38], О. Качура [60], О. Полєвикова, О. Проценко [21] та ін. довели необхідність розвитку медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку через тісну взаємодію вихователів закладу дошкільної освіти з родинами. Проте в працях учених не виявлено діагностичного інструментарію та технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку.

Розглядаємо саме цей віковий діапазон, оскільки діти у віці 5–6 років активно намагаються контактувати з новітньою технікою, не усвідомлюючи її загроз. У цей період у дітей розвиваються всі розумові операції, відбувається формування пізнавальної активності та стійкого пізнавального інтересу як фундаменту майбутньої навчальної мотивації. Тому можна розпочинати формувати вміння свідомого, критичного, відповідального сприймання інформації. У дітей молодшого дошкільного віку це зробити неможливо, оскільки недостатньо розвинуте мислення, воно зводиться до наочно-образного.

Однією з найбільших проблем у закладі дошкільної освіти залишається створення навчально-методичного забезпечення реалізації медіаосвіти в дошкіллі. Методичні розробки необхідні для роботи з батьками, які часто не можуть точно визначити, що таке

медіа, медіаосвіта, медіаграмотність, і пов’язують їх із засобами масової комунікації – радіо, телебаченням, інтернетом; для вихователів, що здійснюють медіаосвіту; для дошкільників, формування медіаграмотності яких є одним із найважливіших завдань закладу дошкільної освіти. Такі розробки інтенсивно створюються за кордоном. Наприклад, у Польщі функціонує вебпортал «Медіаосвіта» (Edukacja Medialna), де розміщені сценарії, вправи та додаткова інформація для проведення занять у закладах дошкільної освіти, школах, будинках культури та бібліотеках. Матеріали розроблені відповідно до Каталогу медійних та інформаційних компетенцій, визначених у рамках проєкту «Цифрове майбутнє». В Україні лише розпочалася системна робота зі створення таких ресурсів.

У реалізації медіаосвіти в закладах дошкільної освіти визначено низку суперечностей між:

– потребою реалізовувати медіаосвітню діяльність та відсутністю загальноприйнятого тезаурусу в цій сфері загалом та в дошкіллі зокрема;

– необхідністю формувати медіаграмотність дітей і недостатньою готовністю батьків та вихователів до такої роботи;

– потребою здійснення медіаосвітньої діяльності та відсутністю спеціальної розробленої технології такої роботи.

Актуальність проблеми реалізації медіаосвіти в закладах дошкільної освіти, її недостатня розробленість у наукових джерелах зумовили визначення мети монографічного дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретичних аспектів і технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку й експериментальній перевірці її ефективності. Одним із завдань монографії є визначення сутності понять у сфері медіаосвітньої діяльності закладу дошкільної освіти, оскільки саме трактування дефініцій зумовлюють специфіку змісту, форм і методів формування медіаграмотності дітей.

Сподіваємося, що результати наукових розвідок, висвітлені в монографії, сприятимуть усуненню суперечностей, що виникли в процесі реалізації медіаосвіти старших дошкільників, а обґрунтована

технологія буде корисною для формування медіакомпетентностей у суб'єктів освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

Автор монографії висловлює щиру вдячність доктору педагогічних наук, професору, медіаексперту й керуючому партнеру Академії української преси Івановій Тетяні Вікторівні; доктору педагогічних наук, доценту Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Біницькій Катерині Миколаївні; науковцям Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: доктору педагогічних наук, професору Янкович Олександрі Іванівні, кандидату педагогічних наук, доценту Писарчук Оксані Тарасівні за допомогу в експериментальній перевірці технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти м. Тернополя та м. Хмельницького.

Глибока подяка адресується науковому редактору – доктору педагогічних наук, професору Чайці Володимиру Мирославовичу.

РОЗДІЛ 1
РЕАЛІЗАЦІЯ МЕДІАОСВІТИ ДІТЕЙ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Характеристика базових понять

Діти старшого дошкільного віку сьогодні суттєво відрізняються від тих, які росли й розвивалися ще два-три десятиріччя тому, передусім завдяки середовищу, яке їх оточує. Майже в кожному помешканні зараз є по два-три смартфони, планшети та кілька комп'ютерів. Ізолювати дитину від їхнього впливу неможливо. Батьки працюють із сучасними технічними пристроями, а діти (тепер це покоління альфа) з колиски засвоюють, як пересувати пальцем по екрану планшета чи іншого ґаджета. Часто при цьому дорослі навіть не здогадуються, що раннє знайомство з новітньою технікою є шкідливим для дитини. Для вирішення проблеми профілактики негативного впливу медіа на дитину необхідно формувати медіаграмотність усіх членів суспільства, передусім здобувачів освіти, починаючи з дошкілля.

Реалізація медіаосвіти є одним з актуальних завдань закладу дошкільної освіти (ЗДО). Учені (К. Біницька [229], О. Голюк [38], Т. Ковбасюк [38], К. Крутій [85], Ю. Семеняко [191], О. Янкович [229] та інші) доводять, що її необхідно здійснювати на основі партнерських стосунків із родиною. Дитина в такому віці потребує підтримки дорослих, а батьки не знають, як її здійснювати. 60% батьків переконані, що розпочинати формувати медіаграмотність у дітей необхідно в школі, причому здійснювати цей процес мають фахівці [38]. На жаль, як засвідчують результати емпіричних досліджень, часто й вихователі не готові до медіаосвітньої діяльності. Зрештою, дорослі не знають сутності основних понять: медіа, медіаосвіта, медіаграмотність. Часто вони їх пов'язують із засобами масової комунікації – радіо, телебаченням, інтернетом. Понад 50% батьків постійно потребують практичних порад у сфері медіаосвіти,

серед педагогів ця цифра не менша [35]. Зрозумілим на інтуїтивному рівні для батьків та вихователів є термін «медіаграмотність».

Погляди на реалізацію медіаосвіти в дошкіллі змінилися б, якби суб'єкти освітнього процесу, окрім її змісту, краще знали медіаосвітню термінологію. Наприклад, чимало дорослих людей вважають, що медіаосвіта – це навчання про комп'ютери, іншу цифрову техніку, тому, зрозуміло, заперечують таке навчання для дошкільників. Насправді, знайомство із сучасними технічними засобами не є пріоритетом у формуванні медіаграмотності і далеко не основним (точніше другорядним) завданням у дошкіллі.

Отже, однією з важливих проблем у процесі реалізації медіаосвіти у ЗДО є визначення сутності основних понять. Їхнє трактування здійснено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [74], довідковій літературі, працях Р. Бабій [6], Н. Больц [19], О. Волошенюк [54], Я. Гайди [247], В. Іванова [55], Т. Іванової [116], А. Єрмоленко [49], Г. Онкович [137], Л. Петрик, С. Троян [119], А. Ткачук [119], О. Шкоби [55], О. Янкович [228] та інших учених.

Термін *«медіа»* (з лат. medium – той, що знаходиться в середині, займає проміжну позицію) в англійській мові визначається як посередник: засіб або спосіб комунікації. Медіа – це щось, що є посередником між тим, хто надає інформацію, і тим, хто її отримує. Це канали та інструменти, які використовують, щоб зберігати, передавати й подавати інформацію. А ще це середовище, засіб, проміжна стадія, оточення, те, що знаходиться в спільному користуванні. Окрім того, медіа – це різного роду предмети і пристрої, що переказують споживачам інформацію через слова, образи, звуки та уможливлюють виконання окреслених інтелектуальних і мануальних функцій. Необхідно зауважити, що природа медіума (людини, яка є посередником) і медіа – єдина.

Популярним, особливо в освітній галузі, є термін *«мультимедіа»* («гіпермедіа»). Це технічні засоби, основою яких є комп'ютер із програмним забезпеченням, підключений до інших медіа (відеомагнітофон, монітор, сканер, принтер, мікрофон тощо), що дає змогу вільно використовувати тексти, створювати й перетворювати

їх, поширювати за допомогою інтернету. Під терміном «мультимедіа» розуміємо комбінування різних форм представлення інформації (текстової, звукової та графічної) на одному носієві. Мультимедіа з успіхом уже тривалий час застосовуються в ЗДО, зокрема це мультимедійні презентації, які демонструють не тільки дітям, а й батькам.

Одним із ключових у медіаосвітній діяльності є поняття *«медіазасіб»*. Проте труднощі виникають не лише у визначенні дефініції, а й щодо того, які засоби можна назвати медійними, а які – ні, адже від цього з-поміж інших чинників залежить трактування медіаосвіти дітей. Часто вчені використовують термін «медіазасіб» як синонім до «медіа», але зазвичай у тлумаченні науковців «медіа» – ширше поняття, яке охоплює дидактичні засоби, їх наукову підтримку [152, с. 51]. У Словнику української мови медіазасіб трактується як засіб поширення інформації, що характеризується: спрямованістю до масової аудиторії; загальнодоступністю; корпоративним характером виробництва і поширення інформації [194].

Різноманітність медіазасобів зумовила потребу їхньої класифікації. Найбільш поширеним є поділ відповідно до каналу сприйняття на: візуальні (преса, книги, таблиці, фотографії, малюнки), аудальні (радіо), аудіовізуальні (фільми, телевізійні програми, театральні вистави).

З кінця XX ст. у закладах освіти поширюється термін *«медіаосвіта»*. У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) він трактується як частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [73].

У працях учених термін «медіаосвіта» трактується багатоваріативно. На думку науковців, медіаосвіта це: напрям у

педагогіці, спрямований на вивчення закономірностей масової комунікації (Г. Онкович); практика підготовки дитини до ефективної взаємодії з новітніми технічними засобами (О. Волошенюк, В. Іванов); науково-освітня сфера діяльності, метою якої є допомога індивідові сформувати психологічний захист від маніпуляції з боку мас-медіа і розвинути інформаційну культуру (Б. Потятинник); процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки (О. Федоров).

Низка вчених акцентують увагу на тому, що медіаосвіта – це передусім критичне осмислення інформації. Серед цих науковців – шведська дослідниця С. фон Файлітзен. Вона вказує на те, що медіаосвіта означає критичне мислення (critical thinking), суттєвим елементом розвитку якого є створення учнями власної медіапродукції [Цит. за Іванов В. В., Шкоба О. Я. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство*. 2012. Вип. 16. Липень–грудень. С. 42].

Аналіз підходів учених до визначення понять, основних термінів Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, власні наукові пошуки дають змогу трактувати *медіаосвіту в закладах дошкільної освіти* як частину освітнього процесу, якому притаманна трикомпонентна структура (навчання про медіа, навчання й виховання через медіа та для медіа), що реалізується завдяки партнерству вихователів, батьків і дітей, передбачає формування вміння критичного, свідомого, відповідального сприймання інформації в усіх учасників партнерської взаємодії.

Якщо в Європі вчені найчастіше використовують термін «медіаосвіта», то канадські й американські науковці – «медіаграмотність». В Україні відбувається теоретичне осмислення світового досвіду в галузі медіа, а отже, застосовуються підходи і до ототожнення, і до диференціації цих понять. Очевидно, усе залежить

від того, на ідеї яких наукових шкіл орієнтуються вітчизняні дослідники. Водночас варто брати до уваги трактування цих термінів у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Зокрема, *медіаграмотність* визначається як складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [73].

Аналіз цього визначення дає змогу вважати медіаграмотність результатом медіаосвіти. Такої ж думки дотримуються В. Іванов, О. Шкоба, які, аналізуючи підходи до визначення понять у галузі медіаосвіти, зазначають, що мета медіаосвіти – досягнення медіаграмотності [55, с. 42]. «Медіаграмотність, – стверджують науковці, – це набуті під час навчання навички аналізу та оцінки медіа» [55, с. 49].

Дещо ширше, як сукупність можливостей, застосовних до медіамеседжів та знань, поняття «медіаграмотність» розглядають американські вчені. Зокрема, науковці С. Шейбе та Ф. Рогоу стверджують, що це здатність отримувати доступ до комунікації, а також аналізувати, оцінювати та продукувати її в різноманітних формах. «Сучасна дефініція, артикульована експертом з медіаграмотності Р. Гоббс, містить також такі якості, як розуміння, співпраця, рефлексія та суспільна дія» [223, с. 59].

Близьким за значенням до терміна «медіаграмотність» є термін *«медіакомпетентність»*. У Концепції впровадження медіаосвіти він трактується як рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи

медіакультури сучасного суспільства, реалізовувати активну громадянську позицію [73].

Здійснивши ґрунтовний аналіз змісту дефініцій, узагальнивши підходи зарубіжних та українських учених до трактування сутності понять у медіаосвітній діяльності, А. Єрмоленко дійшов висновку, що такі терміни, як «медіакультура», «інформаційна культура», «медіаграмотність», «медіаосвіта», «інформаційна компетентність», «інформаційна компетенція», «медійна компетентність», «медіакомпетенція» тощо, часто використовуються, як синоніми до «медіакомпетентності». На основі узагальнень вітчизняних і зарубіжних фахівців А. Єрмоленко зауважив, що термін «медіакомпетентність» більш точно визначає суть наявних в особистості знань і вмінь, що дають змогу використовувати, критично аналізувати, оцінювати й передавати медіатексти в різних видах, формах і жанрах, аналізувати складні процеси функціонування медіа в соціумі [49, с. 331].

Відомий дослідник проблем медіаосвіти О. Федоров стверджує, що в зарубіжній педагогіці під терміном «медіакомпетентність» розуміють здатність до «кваліфікованої, самостійної, творчої й соціально-відповідальної діяльності по відношенню до медіа» [цит. за Єрмоленко А. О. Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2016. № 137, с. 331]. Зокрема, Р. Кьюбі подає таке трактування цього поняття: «медіакомпетентність або медіаграмотність (media competence / media literacy) – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати й передавати повідомлення (messages) в різних формах» [251, 13].

Аналізуючи дефініцію «медіакомпетентність», необхідно звернутися до наукових розвідок Дж. Поттера на цю тему. Його заслугою є виокремлення структури медіакомпетентності. «Перший компонент цієї структури – досвід. Чим більше у нас досвіду контактів з медіа та з реальним світом, тим більше наш потенціал для розвитку більш високого рівня. Другий компонент – активне

застосування умінь у сфері медіа. Третій компонент – дозрівання або готовність до самоосвіти» [264].

Такий підхід до розвитку медіакомпетентності, безперечно, повинен ураховуватися під час формування медіаосвіти дошкільників, які мають мінімум досвіду. Зрештою, про інші компоненти розвитку медіаосвіти можна зробити такі ж висновки. Це одна з причин того, чому виникають проблеми в процесі формування медіаграмотності дітей 5–6 років, а також показник того, що в дошкіллі можна реалізовувати медіаосвіту на елементарному рівні.

Виникає необхідність трактування поняття *«медіаграмотність дошкільника»*. Це обізнаність дитини дошкільного віку з медіазасобами, способами пошуку інформації, а також здатність на основі сформованих ціннісних орієнтацій створювати й аналізувати у співдружності з батьками і вихователями найпростішу медіапродукцію, дотримуватися культури медіаспоживання, виявляючи елементи критичного мислення.

В освітній галузі популярний і термін «медіаосвітні технології». У науковій літературі численними є трактування цього поняття. Учені розглядають медіаосвітні технології як спосіб організації освітнього процесу з використанням друкованих, аудіовізуальних, комп’ютерних та інтернет-технологій для підготовки учнів до ефективної взаємодії з елементами сучасних медіасистем (Т. Бешок); як використання різних засобів інформаційних технологій в освітньому процесі, а саме: писемних, друкованих, електричних, телевізійних, цифрових (О. Бєсова); як науково обґрунтовану систему забезпечення педагогічної діяльності із застосуванням медіа, що передбачає використання об’єктами освітнього процесу різних засобів мультимедіа, створення власних медіапродуктів, критичний аналіз медіатекстів різної модальності відповідно до навчальної мети (О. Георгіаді). Але найповніше критеріям освітніх технологій (системність, алгоритмічність, науковість, прогнозованість тощо) відповідає таке визначення: *медіаосвітня технологія* – це технологічний процес усіх можливих дій, способів, методів побудови освітньої діяльності із залученням медіазасобів для формування

медіакультури особистості на трьох основних рівнях: медіаграмотність, медіакомпетентність та медіаобізнаність [186]. Відповідно, такі трактування можна використовувати в закладах загальної середньої та вищої освіти. Що ж стосується дошкілля, то тут медіаосвітня технологія – це сукупність системних цілеспрямованих дій вихователів, дітей та батьків, спрямованих на формування медіаграмотності дошкільників.

Аналіз дефініцій (медіакультура, медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність) засвідчує існування таких взаємозв'язків між ними: найширшим поняттям є медіакультура, йому підпорядковується медіаосвіта, результатом якої є сформованість медіаграмотності й медіакомпетентності. При цьому використовуються медіаосвітні технології.

На шляху до формування медіаграмотності дошкільників є перешкоди, що випливають зі структури розвитку медіаосвіти: відсутність досвіду, умінь у сфері медіа та готовності до самоосвіти. Очевидно, існують і інші перешкоди.

Виникає доцільність у ретроспективному аналізі розвитку медіаосвіти дітей для пошуку конструктивних ідей та визначення формату формування медіаграмотності дошкільників.

1.2. Ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти дітей

Зважаючи на помітну роль у суспільстві загалом та в освітній галузі зокрема, медіа вже давно стали об'єктом наукових досліджень. Медіаосвіта нині – сфера зацікавлень педагогів, психологів, журналістів, соціологів, філософів, політологів, культурологів, мистецтвознавців, мовознавців, а також представників інших наук.

Розвиток медіаосвіти є предметом наукових пошуків О. Бєляк [15], І. Виселко [29], О. Волошенюк [54], В. Іванова [54], М. Коропатника [75], О. Кравчишиної [79], О. Мороз [125], О. Онкович [142], Л. Оршанського [146], Л. Петрик [152], О. Янишин, О. Янкович [232] та інших учених.

Науковці (І. Виселко, В. Іванов, М. Коропатник, Л. Петрик, О. Шкоба та ін.) зазначають, що вперше на необхідність дослідження медіа вказав канадський учений М. Г. Маклюен. Визначено дві ключові події, що сприяли заснуванню медіаосвіти: створення першої програми медіаосвіти (1959 р.) та публікація праці «Розуміння медіа: Зовнішні розширення людини» (1964 р.) [55, с. 41], [29, с. 42], [152, с. 49]. Автором обох розробок є М. Г. Маклюен. Результатом його напрацювань стала книга «Закони медіа», яка вийшла вже після смерті науковця. М. Г. Маклюен розглядав медіа не лише як засоби та канали передачі інформації, а й у більш широкому значенні – як посередник (медіа/медіум) між людиною-суб'єктом і певним об'єктом сприйняття або іншої діяльності [29]. Отже, медіа розширюють можливості людини, але при цьому виникає проблема їхнього правильного й ефективного використання.

Проте насправді (на цьому акцентує увагу С. Квіт) історія вивчення масових комунікацій розпочалася значно раніше і пов'язана зі стурбованістю суспільства через медійні впливи. Відразу після винайдення друкарства владні еліти європейських країн почали запроваджувати цензурні заборони, щоб не допускати публікації опозиційних матеріалів.

Оскільки медіаосвіта – це предмет міждисциплінарних досліджень (журналістики, педагогіки, психології тощо), то вчені (В. Іванов, О. Федоров, О. Шкоба) виокремлюють у її межах низку напрямів, зокрема:

1) медіаосвіту майбутніх професіоналів: журналістів (преси, радіо, телебачення, інтернету), кінематографістів, редакторів, продюсерів тощо;

2) медіаосвіту майбутніх педагогів в університетах, підвищення кваліфікації викладачів;

3) медіаосвіту як частину загальної освіти школярів та студентів, яка може бути інтегрована у традиційні дисципліни або викладатися автономно;

4) медіаосвіту в закладах додаткової освіти або рекреаційних центрах;

5) дистанційну медіаосвіту школярів, студентів та дорослих за допомогою радіо, телебачення, інтернету;

6) самостійну безперервну медіаосвіту, що здійснюється протягом усього життя людини [114], [55, с. 45].

Необхідно зазначити, що серед цих напрямів немає медіаосвіти в закладах дошкільної освіти, що свідчить про недостатню розробленість її концептуальних, теоретико-методичних засад, а також про актуальність таких наукових розвідок.

Для вирішення зазначених проблем заслуговує на увагу медіаосвіта як частина загальної освіти в ретроспективі, або історико-педагогічний аспект формування медіаграмотності дітей.

На сьогодні точно не з'ясовано, коли ж виникла медіаосвіта: ідеться не про термін, а про діяльність із критичного аналізу медіа. Отже, можна припустити, що поява перших медіазасобів є початком медіосвіти, бо як тільки виникає засіб передачі інформації, він піддається аналізу.

Підтвердженням цієї думки є дослідження українського історика М. Коропатника. Спираючись на праці М. Г. Маклюена, він стверджує, що медіаосвіта має свою історію, яка розпочинається з періоду так званої «галактики Гутенберга» (тобто людини друкованої книги) [75, с. 159]. Необхідно зазначити, що така думка часто піддається критиці, оскільки без наявності терміна, яким визначається процес, говорити про початок його історії зарано й недоцільно. Проте науковці в працях акцентують увагу на різноманітних подіях, які можуть стати початком відліку медіаосвіти ще задовго до появи медіаосвітнього глосарію. Наприклад, якщо йдеться про шкільну медіаосвіту – це 20–30-ті, а згодом 40–50-ті роки XX ст. Ключовими процесами для таких висновків є сплеск розробки й використання нових технічних засобів навчання [125, с. 4].

На нашу думку, існують підстави для суджень про більш раннє зародження *елементів медіаосвітньої діяльності*. Доцільно припустити, що період становлення й розвитку медіаосвіти в Україні налічує декілька століть, а то й більше. Якщо взяти за основу для обґрунтування нижньої хронологічної межі генезису медіаосвітньої

діяльності початок книгодрукування (перші друковані книги – «Апостол» та «Буквар» І. Федорова – з'явилися у 1574 р.), а книги є потужними ЗМІ, то медіаосвіті на вітчизняних теренах уже майже 450 років. Безперечно, медіазасіб – це ще не медіаосвіта. Її провідною ознакою є критичний аналіз інформації. Він з'являється під час навчання за допомогою книг, інших медіазасобів і мав би здійснюватися в школах, особливо якщо це школи підвищеного типу.

Отже, уважаємо, що елементи медіаосвіти дітей в Україні виникли водночас із заснуванням шкіл, тобто у X ст. У 988 р. князь Володимир у Києві при Десятинній церкві відкрив школи книжного вчення, у яких хлопці працювали з книжкою, текстом. Як відомо, навчання через медіа є компонентом медіаосвіти. Можна припустити, що вже тоді здійснювався аналіз цих текстів із використанням критичного мислення. На користь такої думки свідчить зміст навчання. Хлопці вивчали «сім вільних мистецтв», серед яких риторика (мистецтво переконання) та діалектика (пошуки істини через дискусію, доведення правильності своєї позиції). Обидві дисципліни передбачають здійснення критичного аналізу. Зважаючи на наявність критичного мислення в школах, де засобом навчання були медіатексти, доцільно припустити, що елементи медіаосвіти існують з X ст. Саме заснування перших шкіл підвищеного типу з використанням книг, написанням та аналізом текстів уважаємо *початком української історії медіаосвіти дітей і молоді.*

Її продовженням є написання «Ізборника» Святослава (імовірно в 1073 р.), а також «Повчання дітям» Володимира Мономаха (1109 р.). «Ізборник» Святослава є зібранням статей релігійно-морального характеру. На особливу увагу в контексті дослідження історії медіаосвіти заслуговує «Слово деякого калугера (ченця) про читання книг», розміщене в «Ізборнику», де, зокрема, зазначається: «Коли читаєш книгу, не намагайся швидко дочитати до наступної глави, але подумай, про що говорить книга і слова її, і тричі звернися до однієї глави» [104, с. 98].

Можна зробити висновок, що в «Ізборнику» Святослава вперше читача було закликано до свідомого, критичного сприймання інформації.

Добре виражені ознаки медіазасобу притаманні також «Повчанню дітям» Володимира Мономаха. Ця праця, що є порадником батькам у вихованні дітей, – посередник у передачі інформації між великим князем та читачем. Вона не лише спонукає до навчання, а й до формування високих людських чеснот, а саме: працелюбності, поваги до старших, милосердя. Твір відповідає напряму медіаосвіти – етика й цінності.

Однак, незважаючи на виникнення елементів медіаосвітньої діяльності у X ст., вона не набула масового характеру, оскільки на той час, як і протягом усієї епохи середньовіччя, домінувало догматичне навчання. Від учнів вимагалося запам’ятовувати інформацію, а ревізію суспільних і наукових поглядів проводила виключно церква.

Подальший розвиток медіаосвіти в Україні відбувся в епоху Відродження. Як вже зазначалося, цьому сприяло книгодрукування на Русі, друк перших підручників для дітей («Буквар» І. Федорова).

Аналіз праць визначних педагогів, діячів епохи Відродження дає підстави припустити, що в історичних розвідках медіаосвіти недооцінюється значення «Книжки» Івана Вишинського. Письменник-полеміст акцентує увагу, що не треба вірити всьому, написаному в книгах, дає настанови, як перевірити достовірність інформації: «Напасши думку в євангельській проповіді, вдавайся і до інших книг…» [57, с. 77].

Корисними для читача (як минулого, так і сучасності) можуть виявитися настанови Івана Вишинського, як правильно читати: читати вранці, після нічного сну, поки нема сум’яття й тривожності; читати вдумливо [32, с. 19]. Автор попереджає, що в книгах істина може брехнею топтатися [32, с. 20]. На жаль, про цю важливу істину ми часто забуваємо й сьогодні.

Реформаторські настрої всередині самої церкви, виникнення відгалужень християнської релігії (спочатку католицька і православна, згодом греко-католицька, протестантська), гостра

боротьба між ними сприяли розвитку критичних поглядів на релігійні тексти, їхню істинність, правдивість відображення подій. Однак у школах діти дотримувалися поглядів тієї конфесії, яка їх заснувала.

У єзуїтських школах формувалися палкі прихильники католицької віри, у братських – православної. Уже тоді вихованці піддавалися могутньому сугестивному впливу своїх учителів, церковних діячів. Перебуваючи під цим впливом, вони відстоювали в диспутах ті переконання, які в них формували педагоги. У братських школах вихованці вивчали латинську мову (мову своїх опонентів-католиків), щоб можна було довести помилковість їх текстів і суджень.

В епоху українського відродження, окрім книг, могутнім медіазасобом став театр. Учнівський театр розвивався у братських школах Львова, Луцька, Києва та інших. Ставропігія видала низку декламацій і драматичних діалогів, які виконували учні братської школи: «Просфонима» (1591 р.), «Вірші о Різдві» П. Беринди (1616 р.), «Хрістос Пасхон» Андрія Скульського (1630 р.) та ін. [4, с. 203].

Отже, відлік медіаосвіти, на нашу думку, треба розпочинати з епохи Відродження (XVI ст.), коли в процесі релігійного протистояння (церковні школи були провідними закладами освіти) аналізувалися книги, піддавалася сумнівам достовірність інформації в них. Ключовими подіями, що зумовили генезис медіаосвіти, були не лише книгодрукування, а й виникнення братств, братських шкіл, перших закладів вищої освіти (ЗВО) – Острозької та Києво-Могилянської академій, створення театру при братських школах. Негативними явищами, що актуалізували діяльність, яку ми зараз називаємо медіаосвітньою, були маніпуляції й пропаганда, передусім з боку католицької церкви.

У XIX ст. з продовженням полонізації українських земель розгорталися суперечливі тенденції в генезисі медіаосвітньої діяльності: з одного боку, у закладах освіти ігнорувалася важлива думка, що не все написане в книгах може бути правдою, з іншого – з’явилися нові медіазасоби, зокрема преса.

На західноукраїнських землях періодичні видання, щоправда неукраїномовні, видаються кінця XVIII ст.: з 1 січня 1776 р. у Львові почав виходити французькомовний тижневик «Gazette de Léopol» («Львівська газета»). З його шпальт львів'яни дізналися про те, що Запорізьку Січ було зруйновано нібито тому, що козаки заважали налагодженню торгового шляху Дніпром. Отже, з початку виникнення українська преса знаходилася під цензурою, і інформація в ній не могла бути висвітлена правдиво.

На східних українських землях перше періодичне видання – «Харьковский еженедельник» – з'явилося в 1812 р. в Харкові. З 1816 р. почали друкуватися журнали «Украинский вестник» (редактор Г. Квітка-Основ'яненко) та «Харьковский Демокрит» (видавець В. Маслович).

Проте нами не виявлено інформації про використання преси в закладах освіти. Доцільно припустити, що вона мала вплив на формування світогляду населення України, проте в школах діти читали навчальні книги. Аналізуючи тексти, учні разом з учителями розглядали явища, процеси, події, діяльність персонажів книг. Проте, ставлячи різні питання, не запитували: чи достовірно висвітлена інформація; чи вона є правдивою?

У відтворенні розвитку медіаосвіти, зокрема педагогічного аспекту, заслуговують на увагу ідеї К. Ушинського [75]. Він був переконаний, що враження від зовнішнього світу людина отримує і від засобів масової інформації, які одночасно є важливими чинниками грамотності. Ділячись своїми спостереженнями за медійним світом, він описав політичні газети Північної Америки, котрі, «за винятком небагатьох, не відрізняються великим мистецтвом, а політична частина в них нижче посередньої, але в них завжди, окрім новин, знаходиться великий запас корисних відомостей» [75].

До засобів поширення освіти серед народу К. Ушинський відносив публічні лекції, які, наприклад, у Північній Америці в основному були об'єднані в тематичні цикли, не менше п'яти-шести лекцій у кожному циклі (аналог – товариство «Знання» за радянських часів, серед просвітницьких форм роботи якого були лекторії та

кінолекторії). Загалом же на прикладі Північної Америки продемонстровано низку ефективних засобів, за допомогою яких реалізовувалася громадська освіта: міські бібліотеки, поширення книг, діяльність приватних філантропічних товариств, книжкова торгівля, періодичні видання і публічні читання [75]. До речі, у цьому контексті варто нагадати про такі інструменти сучасної шкільної медіаосвіти, як бібліотека, відеотека, фонотека, комп'ютерна робоча зона.

К. Ушинський істотну увагу приділяв вихованню духовних якостей. «У будь-якій науці, – писав він, – більш чи менш присутній естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі наставник». Розвиток у дитини кожної з цих якостей, на думку класика педагогіки, і має складати завдання виховання, у цілому ж вони повинні дати виховання людини [100]. Цій тезі сьогодні найбільше відповідає естетична (художня) теорія медіаосвіти, практичне застосування якої дає можливість розвивати в учнів естетичне сприйняття світу, що оточує, і художній смак, здібності до кваліфікованого художнього аналізу медіатекстів [209, с. 160–161].

Ґрунтовна увага питанням медіаосвіти, причому не лише школярів, а й дорослого населення, приділялася в педагогіці радянського періоду, починаючи з 20-х років XX ст.

З-поміж різних видів медіа радянські педагоги особливо виділяли радіо. На думку С. Шацького та П. Блонського, його використання в освітньому процесі дало змогу вирішити низку завдань – від політичної та ідеологічної пропаганди (при прослуховуванні та аналізі радіопередач) до технічного вдосконалення (створення радіоприймачів). Зокрема, П. Блонський обґрунтував програму радіофікації школи: «1) радіопрослуховування в радянській школі у зв'язку з її освітніми і політичними завданнями; 2) радіо-електротехніка у зв'язку з політехнізацією школи; 3) радіозв'язок у контакті із соціалістичним вихованням; 4) радіошефство в селі і над радіофікованими будинками в містах у зв'язку із суспільно корисною роботою школи» [Цит. за Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис.* 2016. № 3. С. 161].

Н. Крупська, А. Макаренко, С. Шацький, А. Луначарський писали про те, що медіа здатні збагатити духовне, культурне життя людини. Вони зазначали, що саме засоби масової інформації можуть охопити всі верстви населення, незалежно від місця проживання, віку, соціального походження. Ось що писав у цьому контексті П. Блонський: «Сьогодні я слухаю концерт на альті з Відня, на віолончелі із Лахті тощо. Я залучений, завдяки радіо, до музикального життя всієї Європи і навіть Америки. Радіо втягує у загальне життя» [Цит. за Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*. 2016. № 3. С. 161]. Ось чому в організації освітньої системи Радянського Союзу, а, відповідно, і окремих республік важлива роль відводилася мистецтву, художньому вихованню у житті дітей. Керівник Наркомпросу А. Луначарський чітко визначив мету позашкільного виховання у «знаходженні таких засобів впливу на почуття дітей, які найбільш потужно і міцно виховували б їх у дусі комуністичних інстинктів, комуністичних навиків, комуністичних рефлексів. Головна мета мистецтва – перевиховання людини. Таку ж мету повинна переслідувати самостійна дитяча творчість» [Цит. за: Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*. 2016. № 3. С. 161].

Важливим етапом розвитку медіаосвіти в Україні є 40–50-ті роки XX ст. Як зазначає О. Мороз, у цей час виник особливий напрям у педагогіці, пов’язаний зі сприйманням дітьми творів кіномистецтва. Саме тоді відбувся розквіт учнівських кіноклубів й розвивалася кіноосвіта (Film education), започаткована у США, Франції, Великобританії тощо. Значного поширення набула практична кіноосвіта, яка ґрунтувалася на тому, що школярі та студенти під керівництвом педагога намагалися знімати короткі документальні та ігрові фільми на восьмиміліметровій плівці. Цей вид діяльності став можливим завдяки тому, що саме у 60-х роках XX ст. у масовий продаж надійшли відносно недорогі, компактні аматорські кінокамери. Отже, кіноосвіта стала першим щаблем сучасної медіаосвіти. Однак у більшості випадків ця «екранна» медіаосвіта

навчала користуватися медіазасобами (кіно-, телеапаратурою тощо), але не забезпечувала формування власне основ медіакультури. Скоріше, педагоги намагалися в такий спосіб захистити учнів від впливу ЗМІ на їхню мораль і поведінку [146, с. 178].

Кінець 50-х – 60-ті роки ХХ ст. в українській історії особливі ще й тим, що в цей період формується критичне ставлення до процесів, що відбуваються в суспільстві, засновується рух шістдесятників – своєрідної опозиції до тоталітарного режиму. Щоб він виник, необхідний був критичний погляд на інформацію в медіа про побудову комуністичного суспільства.

У звіті Станіславського педагогічного інституту за 1957–1958 н. р. зафіксовано такий нетиповий факт: «В листопаді 1957 року студент Зінченко А. П. написав листа секретареві ЦК КПУ тов. Кириченко, в якому взяв під сумнів політику Комуністичної партії в справі будівництва комуністичного суспільства в нашій країні і висловив свою «теорію» так званого безприватного комунізму». Зрозуміло, що після такого листа мислення студента було спрямовано в «правильне русло» [Цит. за Янкович О. І. Освітні технології вищої школи України: проблеми та перспективи: монографія. Тернопіль, Підручники і посібники, 2010. С. 76].

У 60-х роках було здійснено «ревізію медіа»: твори шістдесятників, які не йшли на співпрацю з владою, були заборонені до друку в популярних періодичних виданнях, на сторінках газет.

У той час, як у радянській Україні закріплювалося табу на можливість піддати сумніву політику правлячої партії, інформацію в медіа про її діяльність, у зарубіжних країнах медіаосвіта розвивалася іншими шляхами: «з другої половини 60-х років зарубіжні вчені починають розглядати процес масової комунікації і пов’язану з ним освіту в значно ширшому контексті. До уваги беруться не лише мистецтвознавчі, культурознавчі та семантичні аспекти цього явища, а й соціальні, соціально-психологічні і навіть політичні його визначники» [125, с. 4].

Проте лише з появою терміна «медіаосвіта» (у 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної

ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації) відбувається її прискорений розвиток, здійснюються вагомі дослідження теоретичного й прикладного характеру: обґрунтовуються концепції, теорії, напрями, методики медіаосвіти.

О. Мороз висвітлила три концепції реалізації медіаосвіти, що були запропоновані в 60–70-х роках зарубіжними вченими. Одна з них отримала назву «візуальна грамотність» (visual literacy / media literacy), поєднувала в собі біхевіористичні та естетичні погляди Дж. Дьюї, а також досягнення північноамериканських учених у галузі теорії інформації та теорії масової комунікації (Г. Лассуел, М. Маклюен, К. Шенон, В. Шрамм та ін.). Вона ґрунтується на ідеї, що людина в сучасному світі зазнає впливу різноманітних стимулів як природного, так і соціокультурного походження. Усна та писемна мова, музика, рухомі та статичні образи, природні явища – ось лише деякі, котрі вона повинна сприйняти, зрозуміти і використати належним чином. Дещо модифікована модель цієї концепції набула популярності в Австралії (Дж. Селлар).

Інша концепція була створена у Великобританії та Франції наприкінці 60-х – на початку 70-х років. У ній відображено тривогу у зв’язку з негативним впливом ЗМІ на дітей і підлітків через низький художній рівень значної частини мас-медійної продукції («масова культура», «поп-культура»), зокрема насилля та секс на екрані, соціально-політична дезінформація юнацтва тощо. Головним завданням медіаосвіти було визначено вироблення в школярів «імунітету» проти спроб маніпулювати їхньою свідомістю; ефективним «щепленням» мало стати формування критичного мислення (Ж. Берже, А. Дал, Л. Мастерман, М. Сушон та ін.).

Незважаючи на те, що ця концепція була створена за кордоном, її ідеї, зокрема щодо низького художнього рівня частини медіапродукції, відображалися в працях українських педагогів. В. Сухомлинський у цьому контексті писав: «Дитяча душа не може вмістити безліч захоплень. Якщо дитина захопилася кінофільмами, якщо вона не може жити без того, щоб тричі на тиждень не відвідувати кінотеатр і щодня не сидіти біля телевізора, переживаючи

разом з батьками перипетії фільмів низької художньої цінності – в її духовному світі утверджується поведінка невимогливого споживача, здатного задовольнятися щоденною порцією дешевих розваг. Попередження такої поведінки – дуже складна і нелегка річ. Місія вчителя – боротися за дитячі захоплення, тільки в цьому – шлях до ідеального уявлення про людську красу. Захоплення книжкою в поєднанні з людяністю всього буття дитини має стояти на першому місці, – це осереддя високоморальної поведінки й багатого духовного життя дитини» [200, с. 549].

Ще одна концепція реалізації медіаосвіти була оприлюднена на початку 70-х років у Фінляндії і мала здебільшого соціально-педагогічне спрямування. Термін «інформаційний імперіалізм», запропонований у 1970 р. президентом У. Кекконеном, характеризував нерівність і в розподілі інформаційних ресурсів між розвиненими державами та країнами третього світу, внаслідок чого останнім загрожувало національне та культурне пригноблення. У контексті цієї концепції ЗМІ розглядаються як єдиний організм, що відіграє суттєву роль у життєдіяльності суспільства.

Зрозуміло, що зараз таких концепцій та теорій значно більше.

Здійснивши всебічний аналіз історії медіаосвіти в Україні у другій половині ХХ – на поч. ХХІ ст., М. Коропатник зробив обґрунтований висновок, що висвітлення питань історії розвитку медіаосвіти в Україні здебільшого має фрагментарний характер і вимагає, принаймні, першої наукової розвідки із систематизації знань стосовно формування елементів медіаосвіти в навчальному процесі українського освітнього простору дорадянського, радянського та пострадянського періодів [75, с. 160]. Необхідно зазначити, що системний аналіз не здійснено й щодо розвитку дошкільної медіаосвіти.

Передумови її генези формувалися в другій половині ХІХ – на поч. ХХІ ст., коли, зрештою, і виникло саме дошкільне виховання (перший заклад дошкільної освіти – притулок, куди приймали дітей від 3-х років – в Україні був заснований у Полтаві у 1839 р.).

Історія дошкільної медіаосвіти розпочинається з появою терміна у 60-х роках XX ст. Вона насичена суперечливими за змістом подіями.

21 травня 1959 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли Постанову «Про заходи з подальшого розвитку виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку». В Українській республіці аналогічну Постанову було прийнято ЦК КПУ і Радою Міністрів УРСР 19 червня 1959 р. Постановами планувалося збільшення асигнувань на будівництво дошкільних закладів, розширення мережі та контингентів дітей, підвищення якості виховної роботи з дітьми дошкільного віку [23].

Розроблена у 1962 р. «Програма виховання в дитячому садку» стала першим документом в історії радянської дошкільної педагогіки, що визначав основний зміст і форми виховання дітей від двох місяців до семи років [23].

З одного боку, у 60-х роках у дошкіллі розвиваються прогресивні ідеї, оскільки із затвердженням Програми виховання в дитячому садку та Методичних вказівок до неї в закладі дошкільної освіти увага акцентується на розумовому вихованні дітей, самостійності їхнього мислення, мовному спілкуванні, мовленнєвій активності, звуковій культурі мовлення [65, с. 55–56]. З іншого боку, провідною тенденцією розвитку дошкільної освіти було партійно-державне нормативно-правове регулювання діяльності дошкільних закладів [23].

У процесі виховання дітей зразу ж закладалися подвійні стандарти щодо сприйняття інформації з медіа. Правдивість відображення в медіа подій, явищ, поглядів, особливо на радянську дійсність, не могла піддаватися жодним сумнівам. Критично аналізувати медіа не мали можливості й батьки. Їхнім завданням було лише підбирати продукцію для дітей, насичену ідейним змістом та доступну віковим можливостям (мультфільми, казки). Водночас необхідно зазначити, що така медіапродукція була високоякісною, на чому акцентувала увагу К. Крутій: «Радянські мультфільми не штампувалися масово, а були штучним товаром, від цього за якістю

вони тільки вигравали. Кожна деталь у них була продумана до дрібниць, аби внести у свідомість дитини тільки позитивну інформацію» [84, с. 86].

У 1968 р. опубліковано Програму виховання в дитячому садку (уведено в дію 1969 р.), у якій визначено зміст роботи підготовки дітей до вступу до школи за такими напрямами: фізичне, розумове, моральне та естетичне виховання – відповідно до вікових та психофізіологічних особливостей [65, с. 65]. Якщо порівняти з «Програмою виховання в дитячому садку» (1962 р.), то за основними напрямами роботи додавалися такі завдання розумового виховання: «набуття інтелектуальних умінь і навичок (спостерігати, порівнювати, виокремлювати суттєве в спостережуваних явищах, розуміти найпростіші причинно-наслідкові зв'язки між ними, аналізувати й систематизувати, виокремлювати спільні та індивідуальні ознаки, робити узагальнення, формулювати судження, умовиводи, поняття); удосконалення відчуттів і сприйняття; розвиток (стійкості уваги, спостережливості, уяви, мислення, мовлення, допитливості і розумових здібностей); набуття умінь (уважно слідкувати за розповіддю й поясненням вихователя, підпорядковувати свої дії); набуття найпростіших навичок навчальної діяльності» [65, с. 66]. Одним із найважливіших завдань було виховувати любов до книги, художньої літератури. Воно зберігало актуальність не лише для дошкільників, а й для школярів, і набуло яскравого вираження в працях В. Сухомлинського. Класик української педагогіки розглядав у книгах і статтях ті питання, які зараз відносяться до сфери медіаосвіти дошкільників.

Неабияку роль у спонуканні дітей дошкільного віку до роботи з книжкою відігравала наочність. В. Сухомлинський уважав, що інтерес та увага дітей до книжки збільшуються завдяки майстерному використанню різноманітних засобів унаочнення. Красиво оформлені стенди, плакати, списки рекомендованої літератури, спеціально обладнані «куточки думки», кімната Казки – усе це давало можливість дитині всюди, куди б вона не приходила, зустрічатися з книжкою. Так, у коридорі будинку, де навчалися діти-п'ятирічки,

увагу привертали стенди з малюнками під заголовками: «Чому це так буває?», «Навіщо так роблять?», «Що тут неправильно зображено?», «Де це відбувається?», «Для чого так роблять?», «Як дізнатися?» та ін. Малюнки були з невеличкими підписами. Як тільки діти починали вчитися читати, вони прагнули прочитати кожний підпис, таким чином формуючи або вдосконалюючи це вміння [134, с. 251].

В. Сухомлинський був переконаний, що літературний твір можна назвати моральним, якщо він спонукає дитину полюбити гарний вчинок і моральну думку, висловлену в цьому творі [134, с. 252].

Незадоволеність В. Сухомлинського змістом хрестоматій, художнім рівнем багатьох творів, що рекомендувалися дітям, розкрито в його виступі на Республіканській нараді з питань літератури для дітей. Педагог від імені вчителів звернувся до письменників із проханням: «Пишіть такі твори, щоб рядки в них були гарячі, мов розпечене залізо, щоб слово ваше торкалось найпотаємніших куточків маленького серця. Дайте дітям такі твори, читаючи які, дитина поставила б перед собою питання: хто я?, для чого живу на світі?, що я можу зробити і зроблю для Вітчизни?» [201, с. 9].

Елементи медіаосвіти яскраво виражені у працях основоположниці дошкільної педагогіки І. Блажкевич. Зокрема, дослідниця творчості письменниці І. Рутило в архіві знайшла лист до редакції, у якому вона (І. Блажкевич) подає «завваги вихованців дитсадку колгоспу «Росія» в с. Денисові на ілюстрації журналів «Малятко» і «Барвінок» за травень 1965 року, опираючись на статтю «Слово художників» в «Літературній Україні», де сказано, що майстри пензля повинні прищеплювати естетичність». А в цих журналах, які вона виписала для малят, над якими взяла шефство, малюнки не відповідають дійсності, спотворюють поняття про відомі їм речі, дають фальшиве поняття про невідомі [185, с. 108].

Складними для розвитку медіаосвіти дошкільників виявилися 70–80-ті роки XX ст. Затвердження «Основ законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту» (1973 р.) зумовило необхідність здійснювати виховання учнів тільки в дусі морального

кодексу будівників комунізму. «Серед завдань в українській школі не залишилося місця для вільнодумства; все, що не вкладалося в рамки комуністичної ідеології, визнавалося ворожим і неприйнятним. Завданнями не передбачалося формування національної свідомості, любові до рідної землі, Батьківщини» [65, с. 70–71].

Такі ж проблеми були актуальними для суб'єктів освітнього процесу дитячих закладів. Дітей навчали аналізувати, критично мислити, але в межах дозволеного. Не піддавалася жодним сумнівам достовірність інформації в медіа. Мислити й спрямовувати критичний погляд можна було лише щодо художніх творів: казкових подій, оповідань.

Постанова Ради Міністрів СРСР від 19 травня 1984 р. «Про поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовку дітей до навчання у школі» спрямовувалася на проходження нового етапу в розвитку дошкільної освіти [23].

У кінці 80-х років XX ст. відбулася перебудова суспільно-економічного життя, освітня галузь реформувалася на засадах народної педагогіки, національно-патріотичного виховання. Саме тоді вперше з'явилася інформація про те, що у 50–70-х роках у ЗМІ перекручувалися факти, траплялася брехлива пропаганда.

У закладах дошкільної освіти в цей період української історії зміни відбувалися лише у сфері національно-патріотичного виховання.

Реальний революційний розвиток медіаосвіти дітей та молоді розпочався у 90-х роках XX ст.

Після розпаду Радянського Союзу й утворення незалежної держави почала формуватися наукова школа з вивчення масових комунікацій, але її розквіт відбувся в кінці XX – на початку XXI ст.

У 1999 р. у Львівському національному університеті був створений Інститут екології масової комунікації, керівником якого став Б. Потятиник. Під поняттям «медіаосвіта» Б. Потятиник розумів науково-освітню сферу діяльності, яка ставить перед собою мету допомогти особистості у формуванні психологічного захисту від

маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа і розвивати/прищеплювати інформаційну культуру [165, с. 8].

У 2000 р. уперше в історії української освіти розпочалося викладання курсу «Теорія масової комунікації» в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2002 р. у цьому закладі була створена перша кафедра теорії масової комунікації. Біля витоків української наукової школи з вивчення засобів масової комунікації стояли О. Зернецька, В. Іванов, С. Квіт, В. Лизанчук, В. Різун тощо. Їхні праці присвячені ґрунтовному всебічному аналізу масових комунікацій на основі актуалізації зарубіжного та українського досвіду.

Проблема мас-медіа в Україні набула особливої актуальності у XXI ст. у зв'язку з інформаційними війнами, поширенням нових медіа, що впливають на розвиток дітей і молоді як позитивно, так і різко негативно. Наслідки діяльності ЗМІ виявилися катастрофічними для українського народу. Тому й виник інтерес до історії їхнього розвитку задля виявлення технологій руйнівного впливу та з'ясування перспектив реформування медійної галузі, правильного використання медіа у сфері освіти.

Сьогодні в Україні питання медіаосвіти та медіаграмотності є надзвичайно актуальними. Передусім це стосується дітей, які легко піддаються сугестії, а надмірне використання медіа навіть може зруйнувати їхні життя.

Освітня політика стосовно медіаосвіти розвивається у форматі різноманітних заходів. Так, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України у 2010 р. розробив Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні [74]. У ній подано трактування основних термінів, визначено мету, завдання, основні принципи медіаосвіти, вказано пріоритетні напрями розвитку медіаосвіти, її форми, а також основні етапи й умови реалізації Концепції.

Національна академія педагогічних наук України постійно проводить заходи щодо впровадження медіаосвіти в освітній процес ЗВО, ЗДО, закладів післядипломної освіти.

3 квітня 2013 р. було проведено методологічний семінар НАПН України «Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив», присвячений розгляду широкого кола питань, пов'язаних зі становленням медіаосвіти в Україні, підготовкою дітей до ефективної взаємодії із сучасним інформаційним простором. Учасники методологічного семінару вирішували стратегічні проблеми медіаосвіти в Україні, наголошуючи на необхідності вивчення питання щодо включення дисциплін медіаосвітнього профілю (медіакультура, медіаосвіта / медіаграмотність, медіапсихологія тощо) до навчального плану професійної підготовки студентів різних спеціальностей, а також підтримки активної участі учнів загальноосвітніх шкіл та студентів у спільному пошуку форм і засобів медіаосвіти, які відповідають потребам молодого покоління.

Так, у Листі МОНмолодьспорту України № 1/9 від 29.03.2013 р. «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності в навчальних закладах» [175] указується, що відповідно до наказу МОНмолодьспорту України № 886 від 27.07.2011 р. «Про проведення Всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України спільно з Академією української преси, Інститутом соціальної і політичної психології НАПН України здійснюється експериментальна перевірка результативності вітчизняної моделі медіаосвіти, відповідних інноваційних технологій в освітній процесі загальноосвітніх навчальних закладів, проєктів підготовки медіапедагогів до роботи в закладах освіти України.

Крім того, протягом 2011–2012 рр. для викладачів педагогічних закладів вищої освіти, а також обласних закладів післядипломної освіти, учителів-координаторів і вчителів ЗОШ працювали постійні тренінги за 54-годинною програмою «Медіаосвіта (медіаграмотність)».

Слід зазначити, що відповідно до цього листа, з метою продовження експерименту щодо впровадження медіаосвіти в

освітній процес навчальних закладів, МОНмолодьспорту України рекомендувало запровадити з 2013–2014 навчального року вивчення курсу «Основи медіаграмотності» у ЗНЗ, використовуючи години вибіркової частини освітньо-професійної програми, в обласних закладах післядипломної педагогічної освіти за відповідними програмами освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Важливим кроком було започаткування Інститутом психології ім. Г. С. Костюка разом із компанією «Київстар» (національним оператором мобільного зв'язку) проєкту «Безпека дітей в інтернеті». Також Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОНУ, Міжнародним благодійним фондом «Академія української преси» було розроблено і впроваджено навчальну програму для підвищення кваліфікації вчителів, а також забезпечено випуск першого підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» для студентів педагогічних закладів вищої освіти і слухачів інститутів післядипломної освіти.

Дошкільна медіаосвіта інтенсивно розвивається впродовж останнього десятиріччя. Її проблеми розглядаються на науково-практичних конференціях із медіаосвіти й медіаграмотності. Їй присвячено одну із секцій Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи», яка відбулася у 2016 р.

Студіювання наукових джерел засвідчує, що розвиток дошкільної медіаосвіти не був предметом окремого дослідження. Проте його актуальність очевидна. Ретроспективний аналіз дошкільної медіаосвіти став би джерелом обґрунтування нових форм і методів роботи для формування медіаграмотності дошкільників. Така діяльність сьогодні здійснюється недостатньо.

Ще одна важлива проблема – психологічна готовність дошкільника до медіаосвіти.

1.3. Психофізіологічні детермінанти формування медіаграмотності дошкільників

У дослідженні проблеми формування медіаграмотності дітей ключовим питанням є розвиток їхнього мислення, зокрема здатності критично осмислювати інформацію. Відсутність життєвого досвіду і спроможності критично споглядати світ, усебічно аналізувати інформацію є однією з причин недостатньої уваги до формування медіаграмотності дошкільників у ЗДО, навіть як порівняти з початковою школою. Водночас розвиток мислення дитини, як і інших психічних функцій, знаходиться в тісному зв'язку із фізіологічним дозріванням. Отже, потребує дослідження проблема психофізіологічних детермінант формування медіаграмотності дітей 5–6-річного віку.

Особливості психофізіологічного розвитку дітей дошкільного віку відображені в працях Л. Виготського [24–28], Е. Вільчковського [34], О. Кочерги [77], С. Кулачківської [90], С. Ладивір [90], Л. Сварковської, О. Семенова [188], Н. Семенової та ін.

Дослідники, серед яких О. Семенов, А. Хрипкова та ін., зазначають, що на шостому році життя суттєвих змін зазнає весь організм дитини, зокрема активно розвивається мозок, зумовлюючи ускладнення процесів вищої нервової діяльності. Маса мозку на кінець шостого року досягає 1350 г, що становить 90% маси мозку дорослої людини [188, с. 53–54].

Важливим для дослідження детермінант розвитку дитини старшого дошкільного віку є висновок О. Семенова, О. Цейтліна про те, що під впливом фізичних навантажень змінюється на позитивну динаміка розумових процесів. Специфіка рухів, їх різноманітність поліпшує увагу дітей та активізує мислення [188, с. 53], [217]. О. Семенов, спираючись на праці фахівців у галузі дитячої психології, фізіології, медицини, зокрема Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Запорожця, Ю. Змановського, А. Хрипкової, визначивши психофізіологічні особливості розвитку дитини старшого дошкільного віку, зазначає: «Мозок дитини складається з клітин двох

типів: нейронів, які взаємодіють один з одним і з іншими органами тіла, та гліальних клітин, які забезпечують роботу мозку, а їх кількість приблизно в 10 разів перевищує кількість нейронів. Швидкими темпами відбувається ріст дендритів та аксонів, постійно утворюються нові синапси» [188, с. 54]. Такі зміни, як порівняти з попередніми стадіями розвитку дитини, впливають на силу й роль гальмівних процесів, зокрема, удосконалюється умовне і диференційоване гальмування. Ускладнюється й сама структура аналітико-синтетичної діяльності. Так, утворення нових нервових зв'язків відбувається за безпосередньою участю другої сигнальної системи, тобто в обох сигнальних системах одночасно. Завдяки цьому розширюється сфера впливу на розвиток діяльності дитини словесних подразників або сигналів [188, с. 54].

Студіювання праць учених (О. Семенов, А. Хрипкова тощо) про психофізіологічні детермінанти розумового розвитку старших дошкільників засвідчило, що діти старшого дошкільного віку вже готові до сприйняття й опрацювання значної кількості інформації.

Водночас фізіологічний розвиток мозку дитини, пов'язаний із поступовим збільшенням гліальних клітин, зумовлює такі особливості цього періоду: надзвичайна збудливість дитини, виснажуваність нервових процесів, схильність до інфекційних захворювань, включеність емоцій у всі психологічні процеси, поступовість і нерівномірність формування різних психічних функцій [188,с. 54–55].

До п'яти років практично завершується становлення всіх нервових тканин. Нервова система дитини цього віку мало чим відрізняється від нервової системи дорослого. Саме з п'яти років виникають перші асоціативні зв'язки між півкулями головного мозку, що дозволяє особистості мислити абстрактно [188, с. 55].

Мислення дітей старшого дошкільного віку досліджують Т. Браілко, О. Гріньова, О. Кононко, О. Коротинська тощо. У наукових розвідках О. Запорожця, Г. Костюка, С. Рубінштейна наголошується на тому, що дитина досить рано починає помічати елементарні причинні залежності та робити певні висновки. Старші дошкільники можуть встановлювати причинно-наслідкові зв'язки

явищ, доводити істинність своїх думок, розмірковувати над подіями, які відбуваються в довкіллі, що обумовлює формування в дітей здатності складати зв'язні висловлювання – розповіді-роздуми. У низці психологічних досліджень (Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтьєв, О. Скрипченко та ін.) встановлено, що темп розумового розвитку дітей дошкільного віку, як порівняти з більш пізніми онтогенетичними етапами, є високим.

На сучасному етапі становлення психологічної науки значна увага в роботах учених приділяється дослідженню психолого-педагогічних умов активізації мислення дошкільників. Особливості мислення дітей відповідно до періодизації інтелектуального розвитку обґрунтовані в працях швейцарського психолога й філософа Ж. Піаже [155], [261], М. Котарби-Канчуговської [250, с. 43]. У дослідженнях цих учених з'ясовано, що у віці 5–6 років (період 2–7 років) дитина перебуває на стадії доопераційних уявлень, під час якої розвиваються інтуїтивне, наочно-дієве і наочно-образне мислення.

У старшому дошкільному віці провідного значення набуває наочно-образне мислення, яке також включає спроби, спрямовані на пошуки вирішення задачі, але ці спроби виконуються подумки, за допомогою образів. Тепер перед дитиною можна поставити пізнавальні, мислительні завдання (пояснити явище, відгадати загадку, розв'язати головоломку тощо). У процесі розв'язання подібних завдань дитина починає поєднувати між собою власні судження, доходити певних висновків. Таким чином виникають найпростіші форми індуктивних і дедуктивних умовисновків.

На ранніх етапах розвитку в молодших дошкільників, у зв'язку з обмеженістю їхнього досвіду і недостатнім умінням користуватися розумовими операціями, міркування часто виявляються дуже наївними, такими, що не відповідають дійсності. Малюк, спостерігаючи, як доглядають за рослинами, починає поливати іграшкового зайчика, «щоб краще та швидше ріс» [105, с. 211].

Численні дослідження (О. Запорожця, О. Леонтьєва, Г. Люблінської та ін.) засвідчують, що, коли дітей спеціально навчати (навіть недовгий час), у них швидко змінюється хід розумового

процесу. Якщо 5–6-річних дошкільників навчають спостерігати і робити висновки (наприклад, розрізняти, які предмети плавають, а які тонуть, за яких умов на зрізаних гілках тополі раніше з'являються листочки, порівнювати форму знаряддя з умовами його використання), у них відбуваються значні зрушення в розвитку мислення. Діти навчаються шукати і встановлювати найістотніші ознаки в предметах і явищах, знаходити істотні залежності, зв'язки між ними, у них швидко розвиваються логічні форми мислення [105, с. 213–214].

Найсуттєвішою особливістю мислення дитини дошкільного віку є *пов'язаність із дією перших узагальнень* (дитина мислить «діючи»). Наприклад, коли 4–5-річній дитині пропонують визначити спільне і відмінне між м'ячиком і кубиком, їй швидше і легше це зробити, тримаючи їх у руках, і дуже важко – подумки. Доросла людина може з'ясувати, яка картинка зображена на кубиках, не складаючи їх, а проаналізувавши фрагменти, зображені на кожному кубику. Дитині зрозуміти це не під силу, їй необхідно скласти кубики.

Характерною особливістю дитячого мислення є його *наочність*. Дитина мислить, спираючись на доступні факти з досвіду або спостережень. Наприклад, на питання: «Чому не можна гратися на дорозі?» відповідає, наводячи конкретний факт: «Один хлопчик грався, і його збив автомобіль».

У цьому контексті становлять інтерес праці Т. Браілко, яка з'ясувала, що «критичність розуму характеризується вмінням об'єктивно оцінювати свої та чужі думки, ретельно доводити та всебічно перевіряти всі висунуті гіпотези. Діти, в яких розвинена ця властивість, прагнуть перед тим, як що-небудь зробити, усе ретельно перевірити, і якщо одна з думок не витримує перевірки, вони не вагаючись відкидають її і шукають нову, більш правильну» [147, с. 10].

У старшому дошкільному віці (5–6 років) відбувається розвиток пізнавальної активності та стійкого пізнавального інтересу як фундаменту майбутньої навчальної мотивації. У дітей активно розвиваються всі розумові операції. Протягом дошкільного дитинства

не тільки розширюється коло уявлень і понять, а й самі поняття та уявлення стають повнішими і точнішими, розширюється їхній зміст та обсяг.

Мислячи конкретно, дошкільники схильні багато що розуміти буквально. Тому вони часто неправильно розуміють слова, вжиті в абстрактному і переносному значеннях [147, с. 15].

Студіювання праць учених щодо розвитку мислення дітей дошкільного віку засвідчує, що формування критичного мислення в ЗДО можна лише розпочинати, при цьому використовуючи педагогіку партнерства. Про високий рівень сформованості критичного мислення не йдеться: на заваді завжди будуть переважання наочності мислення над конкретністю, його абстрактним характером, неправильне розуміння слів, ужитих в абстрактному і переносному значеннях.

Доповненням до цих труднощів формування критичного мислення є здатність легко піддаватися навіюванню (сугестії), на що звертала увагу С. Русова. Завдяки нерозвиненій свідомості маленькі діти надзвичайно легко піддаються сугестивному впливу: вони не можуть протиставити власні судження тим, які їм нав’язуються [210, с. 256]. У цьому контексті С. Русова зазначає: «Маленькі діти дуже легко піддаються сугестії, в них не має проти неї ані певного суду, ані реального досвіду. Їх можна навести сугестією на цілком неправдиві враження щодо смаку, кольору, обсягу, піддурити їх на неіснуючий в них біль» [184, с. 199].

На переконання С. Русової, батьки мають пам’ятати, що:

1. Сугестії піддаються всі діти.

2. Вона зменшує свій вплив із дорослішанням дитини.

3. Збільшується, коли діти мають справу з малознайомими їм речами, у яких вони не мають власного досвіду.

4. У групах дітей сугестія набирає сили.

5. Багато в сугестії залежить від особи, яка ставить дитині такі запитання або каже про такі факти, що своєю сугестією впливають на дітей.

6. Міцна «підлеглість» сугестії у старших дітей виявляє їх слабкий інтелект і слабку волю.

7. Легше підлягають сугестії фізично слабкі діти.

8. Дівчаті взагалі більше підлягають сугестії, ніж хлопці [184, с. 199].

Таким чином, визначено чинники, які стають перешкодою, а також ті, які є сприятливими для формування медіаграмотності.

Головними перешкодами в процесах реалізації медіаосвіти є: наочність, конкретність мислення, легкість піддавання сугестії дітей дошкільного віку.

Здійснення медіаосвіти відбувається через медіа (зокрема й телевізор, комп'ютер). Водночас дитина повинна обмаль часу проводити біля телевізора, а що стосується комп'ютера, то, вочевидь, не повинна ним користуватися, бажано, до вступу до школи. Проте в освітній лінії «Комп'ютерна грамота» зазначається, що дитина має бути обізнаною з комп'ютером, володіти елементарними прийоми роботи ним, дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером [7].

Водночас не варто недооцінювати потенціал дошкільного віку для формування медіаграмотності: у дітей активно розвиваються всі розумові операції; для них притаманна критичність розуму, здатність об'єктивно оцінювати свої та чужі думки, доводити та перевіряти інформацію.

Студіювання праць психологів щодо розвитку мисленнєвої діяльності дітей дошкільного віку засвідчує, що формування критичного мислення в закладі дошкільної освіти можна лише розпочинати, а продовжувати цю роботу необхідно у шкільному віці. При цьому треба реалізовувати педагогіку партнерства (без допомоги батьків і вихователів діти не стануть медіаграмотними).

1.4. Аналіз дослідженості проблеми формування медіаграмотності дітей дошкільного віку

Студіювання розвідок щодо реалізації медіаосвіти в закладах дошкільної освіти засвідчило, що окремі аспекти зазначеної теми висвітлені в науковій та навчально-методичній літературі відповідно до напрямів:

– традиційні й інноваційні медіа в житті дошкільника;

– форми, методи, засоби й умови формування медіаграмотності старших дошкільників;

– партнерство батьків, вихователів і дітей у процесі реалізації медіаосвіти;

– структура та діагностика сформованості знань, умінь, компетентностей старших дошкільників.

У процесі дослідження використано *комплекс взаємодоповнювальних джерел*, які складають декілька груп:

– законодавчі акти, нормативно-правові документи;

– довідково-енциклопедична література;

– дисертації та монографії;

– психолого-педагогічна та навчально-методична література;

– матеріали науково-практичних конференцій;

– періодичні видання.

У дослідженні проблеми формування медіаграмотності старших дошкільників опрацьовано *законодавчі акти, концептуальні та нормативно-правові документи*, зокрема: Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про дошкільну освіту» (2001 р. у редакції від 28.09.2017 р.), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) (2016 р.). Окрім того, у вивченні генези медіаосвіти дітей та молоді використано урядові й партійні постанови 50–80-х років XX ст., а саме: Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21 травня 1959 р., Постанову ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 19 червня 1959 р. «Про заходи з подальшого розвитку виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку».

Серед *довідково-енциклопедичних джерел* використовувалися сучасні словники української мови, енциклопедії освіти.

У групі джерел, яку складають *дисертації та монографії*, найбільш вагомими для формування медіаграмотності дошкільників є монографії Г. Бєлєнької («Розвиток дитини-дошкільника: сучасні підходи та освітні технології»), О. Рейпольської, Г. Бєлєнької, Н. Гавриш та ін. («Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі»), О. Кононко («Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід)»; дисертації О. Кисельової («Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору»), О. Кравчишиної («Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів»), І. Рогальскої («Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві»), О. Семенова («Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі»), О. Петрунько («Соціалізація дитини в агресивному медіасередовищі») тощо.

Психолого-педагогічна література. Використано книги з дитячої психології та психофізіології (І. Д. Беха [9], Л. Виготського [24–28], Д. Ельконіна [48], О. Кочерги [77], С. Кулачківської [90], С. Ладивір [90], О. Леонтьєва [95], [96], Ж. Піаже [155], [261], В. Павелківа [149] та ін.); праці класиків педагогіки (Я. А. Коменського [69], С. Русової [184], К. Ушинського [209], В. Сухомлинського [200], [201]) та сучасних педагогів (Г. Бєлєнької [11–13], [182], О. Богініч [11], М. Машовець [11], І. Улюкаєвої [206–208] та ін.); книги з реалізації медіаосвіти (А. Анджеєвської [228], [236], Ю. Беднарека [228], [238], О. Волошенюк [54], [116], [117], [120], В. Іванова [54], [55], Т. Іванової [116], Ф. Рогоу [223], Д. Семенецької-Гоголін [266], М. Танася [260], С. Шейбе [223], О. Янкович [228–235] та ін.); навчально-методичні посібники з розвитку теорії і практики дошкільного виховання в Україні (К. Крутій [81], [82], С. Попиченка [163] тощо).

У процесі дослідження проблеми формування медіаграмотності дошкільників опрацьовано *збірники тез та статей* Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (м. Київ, 18–19 березня 2016 р.), Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи» (м. Миколаїв, 27 квітня 2016 р.), Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: проблеми та перспективи» (м. Умань, 23 листопада 2017 року), обласної науково-практичної конференції «Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності» (м. Харків, 29 листопада 2017 р.) тощо.

У процесі написання монографії використано *статті* таких *періодичних видань*, як «Вихователь-методист дошкільного закладу», «Дошкільне виховання», а також періодичні видання закладів вищої освіти України; інформаційні ресурси.

Однією з найбільш вивчених у науковій та навчально-методичній літературі є тема різноманітності медіа для дітей, зокрема дошкільників.

Традиційні й інноваційні медіа в житті дошкільника

Кіно і телебачення, комп'ютерні технології, радіо та інтернет сьогодні активно впливають на розвиток дитини з перших днів її життя. Середньостатистична дитина вже з двох років перебуває під впливом інформаційного потоку, який надходить із телевізора, у три вона виявляє доволі стійкі вподобання у виборі мультфільмів, а до п'яти починає оволодівати комп'ютером. Ці ресурси несуть стільки інформації, що її складно опанувати навіть дорослому.

У науковій літературі (К. Крутій, І. Мищишин, О. Онкович, Ю. Семеняко, В. Чайка, Т. Чашка, О. Янкович тощо) визначено види медіа, що їх використовують старші дошкільники, а також особливості взаємодії дитини з медіа, яка звідти отримує: необхідну інформацію; зразки і моделі поведінки в соціумі; приклади належних, соціально прийнятних переживань; можливість уникати тиску

буденності й переживати яскраві «позитивні» (радість, естетичне задоволення) і «негативні» (сум, тривога, страх, відчуття ризику) емоції та почуття; альтернативні приклади відпочинку й дозвілля тощо.

Т. Чашка виділила шість найпоширеніших видів медіа, які використовуються у ЗДО в роботі зі старшими дошкільниками та збагачують і перетворюють мовне середовище: фотографії й листівки; книжкова графіка й ілюстрації, мультфільми й відеоказки; мультимедійні презентації, аудіоказки, музика, аудіозапис звуків [220, с. 98]. Оскільки мовлення – це тільки один аспект діяльності ЗДО, на нашу думку, цей перелік необхідно доповнити традиційними (дитяча преса (журнали й газети), радіо, телебачення), а також інноваційними (інтернет, комп'ютер, планшет, смартфон та інші ґаджети) медіа.

Сучасні медіа, особливо новітні, міцно утримують дошкільників у сфері свого впливу. Діти можуть пізнавати життя з альтернативного ресурсу – через аудіовізуальні образи, екранні медіа (телебачення, інтернет), які для багатьох замінюють традиційні джерела соціалізації, стають справжнім «підручником життя». Для дітей дошкільного віку характерне бездумне поглинання інформації, що транслюється з телеекранів, комп'ютерних моніторів, радіоприймачів. Занурюючись в інформаційний, віртуальний світ, дитина дуже часто навіть не замислюється над змістом того, що сприймає.

У працях Н. Ашиток, О. Голубєвої, Р. Даниляк, А. Зайцевої, К. Крутій, Ю. Семеняко, О. Янкович та ін. детально проаналізовано, яку медіапродукцію споживають діти.

Зокрема, Ю. Семеняко, провівши дослідження серед батьків, виявила, що «найпоширенішим способом проведення вільного часу дітей удома є перегляд різних мультфільмів, телепередач, ігри з ґаджетами, комп'ютерні ігри, заняття за інтересами тощо. У питанні улюбленого дитячого телеконтенту батьки зазначили, що 86% дітей надають перевагу мультфільмам, серіалам та сіткомам. Незначна кількість опитаних (11%) зазначила, що дошкільники захоплюються пізнавальними телепередачами, та 4% дитячої аудиторії не мають

стійких уподобань (дивляться все підряд). Серед респондентів лише 44% зазначили, що у випадку вибору їх діти надали б перевагу таким видам дозвілля, як спорт, конструювання, рукоділля, прогулянка з батьками чи однолітками, аніж перегляд телебачення. Як показують відповіді респондентів, більшість часу (3–4 години) вдома дитина проводить перед телевізором. При цьому парадоксальним є розуміння батьками негативного впливу телебачення на психічне здоров'я підростаючого покоління, а також усвідомлення ними наслідків пасивного способу життя (погіршення фізичного здоров'я дітей). Крім того, у захопленні комп'ютером батьки часто бачать тільки позитивні моменти: дитина відволікається від вулиці, уникає поганих компаній» [191, с. 144].

Отже, у вивченні впливу медіа на дітей старшого дошкільного віку доцільно виокремити два взаємопротилежні напрями: позитивний та негативний.

Негативний вплив інформаційного середовища на розвиток дитини дошкільного віку

Науковці О. Бовть, І. Кіндрат, К. Крутій, О. Петрунько, Ю. Семеняко, О. Янкович та ін. відобразили негативний вплив сучасних медіа на розвиток дитини. Зокрема, Ю. Семеняко, здійснивши комплексне дослідження впливу медіа на всі складники здоров'я дитини дошкільного віку (фізичне, психічне, соціальне й духовне), з'ясувала, що комп'ютерна техніка сприяє погіршенню кожного з компонентів здоров'я. На думку вченої, особливої уваги потребує дослідження впливу комп'ютера на фізичне здоров'я, оскільки в дошкільному віці відбувається розвиток систем дитячого організму. Ю. Семеняко, спираючись на праці І. Кіндрат, акцентувала увагу на тому, що «тривала робота за комп'ютером негативно позначається на багатьох функціях дитячого організму: нервовій діяльності, ендокринній, імунній та репродуктивній системах, органах зору й кістково-м'язовому апараті, тому недотримання санітарних норм використання комп'ютера може стати причиною: загального нездужання (сонливість або, навпаки, безсоння, швидка

втомлюваність, головний біль, біль у ногах, зап'ястках, шиї, спині та ін.); захворювань органів зору (швидка стомлюваність, свербіння, сльозливість, порушення візуального сприйняття на дальній та близькій відстанях); погіршення зосередженості та працездатності; захворювань опорно-рухового апарату (розвиток патологічних викривлень хребта, остеохондроз, зміщення або деформація міжхребцевих дисків та ін.); захворювань рук; гіподинамії» [64, с. 97], [190, с. 87–88].

«Проведені Британськими вченими дослідження дітей у віці від 2 до 5 років довели існування прямого зв'язку між використанням дитиною аудіовізуальних медіа і погіршенням комунікативних здібностей. Однобічність контакту з телевізором (комп'ютером, планшетом), коли він «розмовляє» з малюком, не зупиняючись і не відповідаючи на запитання, призводить до того, що дитині стає важко спілкуватися з однолітками й дорослими, вона пізніше починає говорити. Однією з причин цієї проблеми є превалювання у структурі спілкування з дорослими «німого ефіру» (батьки разом із дітьми сидять біля екрана телевізора або одна із сторін біля комп'ютера) або спілкування лише за потребами: «Дай», «Відійди», «Не чіпай», «Так», «Ні» тощо» [191, с. 144].

Оскільки в останні десятиріччя з'явився новий психоактивний чинник, від якого виникає залежність, – інтернет, учені приділяють цій залежності посилену увагу в наукових розвідках, описуючи тривожні симптоми. Зокрема, О. Петрунько зазначає, що «у дітей спостерігається зниження критичності через велику кількість недостовірної інформації; втеча від реального життя у віртуальний світ, втрата відчуття Я-реального; відбувається затримка розвитку всіх психічних процесів» [154, с. 85]. На основі бесід з дітьми 5–6 років Ю. Семеняко з'ясувала, що 60–65% з опитаних (причому не лише хлопчики, а й дівчатка) «захоплюються комп'ютерними іграми деструктивного змісту («Бетмен», «Трансформери», різноманітні «стрілялки»); окремі діти зазначили, що їх не лякає в іграх вигляд крові та вбивства («просто вбили – і все»). Жорстокі комп'ютерні ігри формують відповідні характери» [190, с. 88].

Медіа не лише негативно впливають на фізичне, психічне здоров'я дітей, а й на формування їхніх виховних цінностей, зразків поведінки, що висвітлює К. Крутій. Науковець зазначає: «На превеликий жаль, низка мультиплікаційних фільмів і серіалів відверто пропагує антисоціальну поведінку, неповагу, цинізм, жорстокість до людей, дискредитує статус дорослих, спонукає до здійснення протиправних дій тощо.

…Мультфільм як аудіовізуальний медіатекст, залишаючись ефективним для вирішення багатьох освітніх завдань, сьогодні є знаряддям маніпуляцій свідомістю дітей дошкільного віку» [84, с. 87].

Позитивний вплив медіа на розвиток дитини

Звичайно, медіа не лише деструктивно впливають на дитину, а й позитивно. Аналіз медіапродукції, що сприятливо діє на дитину, здійснений у працях Н. Ашиток, Т. Давидченко, Р. Кондратенко, О. Кравчишиної та ін. Ученими відображено основні позитивні функції медіа: навчальна, виховна, розвивальна, розважальна, комунікативна.

Аналіз друкованих медіа для дітей здійснено в працях Н. Ашиток, Т. Давидченко та ін.

Т. Давидченко, проаналізувавши використання читачами друкованих періодичних видань, розподілила газети й журнали для дітей на п'ять основних видів: пізнавальні, розважальні, навчальні, художні (культурологічні), наукові (науково-популярні). Такий поділ ґрунтується на виховних засадах та симбіозі трьох основних педагогічних функцій (виховна, навчальна, розвивальна), що їх має виконувати дитяча періодика, а також на зацікавленні дітей певною інформацією [41].

Р. Кондратенко серед розмаїття сучасної періодики, зміст якої сприяє вихованню креативного мислення в старших дошкільників, виокремила такі дитячі журнали:

– пізнавально-розважальні (наприклад, «Пізнайко», «Умійко», «Стежка», «Яблунька», «Малятко», «Жирафа Рафа», «Професор Крейд», «Смайлик»);

– навчальні, які допомагають дитині в навчанні (наприклад, «Posnayko» (для дітей віком 4–8 років, що вивчають англійську мову), «Абетка», «Абетка в картинках», «Математика в картинках», «Ангеляткова наука»);

– культурологічні, основані на художньому матеріалі, вітчизняній, світовій класиці та фольклорі (наприклад, «Джміль», «Соняшник») [70, с. 117].

Необхідно зазначити, що, крім виокремлених у класифікації, в Україні видаються ще такі журнали для дітей дошкільного віку: «Колобочок», «Весела малеча», «Мамине сонечко», «Котя малюк», «Маленька фея та сім гномів», «Зернятко», «Стежка», «Маленький розумник» та ін. Багато з них мають сайти, сторінки в соціальних мережах, а передплату можна оформити не лише в поштовому відділенні, а й онлайн. Отже, в Україні публікуються різноманітні газети й журнали, які сприяють як навчанню й вихованню, так і розвитку й проведенню вільного часу дітей.

Проте вчені з'ясували, що у ЗДО, а згодом і в початкових школах друковані медіа використовуються недостатньо, зокрема дитячі журнали, газети. Н. Ашиток з'ясувала, що «проблема сприйняття літературних творів різних жанрів дітьми дошкільного віку складна й багатоаспектна. Дитина проходить тривалий шлях від наївної співучасті у зображуваних подіях до складніших форм аксіологічного сприйняття, а тому ознайомлення дошкільнят з художньою літературою слід починати з народної творчості (приказок, загадок, пісень, забавлянок, народних казок тощо). Фольклор є своєрідною школою соціального досвіду, унікальним засобом для передачі народної мудрості і виховання дітей на ранньому етапі їх розвитку» [5, с. 8]. Тому як дитячі журнали, так і книжки з казками, фольклорними творами є необхідними для використання в роботі з дошкільниками.

Незважаючи на значний потенціал друкованих медіа, діти все частіше надають перевагу телебаченню, мультимедійним презентаціям, інтернету [21]. Аналіз телепродукції для дітей здійснений у працях Р. Кондратенко, О. Кравчишиної, К. Крутій,

Ю. Семеняко, С. Лисенко тощо. Серед програм, які сприяють вихованню й розвитку дитини, науковці називають такі телевізійні програми: «Уроки тітоньки Сови», «Читаночка», «Вечірня казка» тощо. Значним освітнім потенціалом володіють і мультфільми. Зокрема, заслуговують на увагу такі проєкти анімаційного, розважально-пізнавального телеканалу для сімей із дітьми дошкільного та шкільного віку ПлюсПлюс (https://plus-plus.tv/): «Це – наше, і це – твоє» (цікаві та зрозумілі розповіді про національні символи, геніальні винаходи, нестандартні ідеї та інші досягнення українців тощо), «Світ чекає на відкриття» (мультсеріал про те, як з'явилися зараз звичні в побуті речі). Проте дорослі мають допомогти дітям знайти такі мультфільми і за потреби прокоментувати їх. Частіше діти обирають медіапродукцію з розважальним пригодницьким сюжетом

Водночас окремі науковці, зокрема й К. Крутій, вказують не нестачу високоякісних мультиплікаційних фільмів для дітей, які б виконували освітні функції. Причина в тому, що часто негативні герої є більш привабливими, легше досягають успіху, причому їхня поведінка далеко не найкраща.

Отже, з одного боку, у нас є достатньо необхідних друкованих видань, які мало використовують діти з батьками, з іншого – відчувається нестача якісної телевізійної продукції для дітей при перенасиченні екранів мультфільмами, у яких демонструються далеко не найкращі зразки поведінки для малечі.

Форми, методи, засоби й умови формування медіаграмотності старших дошкільників

Проблеми формування медіаграмотності в закладах дошкільної освіти висвітлені в працях Р. Голюк, Т. Ковбасюк, Р. Кондратенко, О. Куценко, О. Олійник та ін.

Зокрема, Р. Голюк, Т. Ковбасюк визначили педагогічні умови розвитку медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: виділенння актуальних проблем інформатизації ДНЗ із врахуванням змін парадигми її розвитку; визначення показників розвитку

професійних знань та вмінь, необхідних педагогам для медіаосвітньої діяльності; гармонійне поєднання традиційних форм взаємодії ДНЗ із родинами і форм із використанням інформаційно-комунікативних технологій, обумовлених необхідністю вирішення комплексу педагогічних завдань в умовах інформаційного суспільства; використання технології діагностики та розвитку медіакультури старших дошкільників та їх батьків, що є процесом діалогічної взаємодії всіх членів родини та вихователів для вирішення низки медіаосвітніх завдань [38].

Р. Кондратенко визначила форми й методи роботи вихователя з дітьми у ЗДО, як-от:

– слухання художніх творів із подальшим програванням сюжетів;

– розгляд картинок та створення своїх творів мистецтва;

– виконання пізнавально-розважальних завдань, передбачених змістом журналу;

– знаходження відповідей, отримання нових знань;

– створення свого медіапродукту (журналу, газети, листівки тощо) [70, с. 118].

Вагому роль дослідниця приділила використанню аудіовізуальних медіазасобів, серед яких чинне місце займають мультимедійні технології (графіка, гіпертекст, звук, відео, анімація). Вона акцентує увагу на таких формах і методах роботи вихователя з дітьми:

– перегляд мультфільмів та дитячих фільмів із наступним обговоренням;

– створення імітаційно-ігрових ситуацій на основі побаченого або почутого;

– створення віртуальних мінімузеїв;

– слухання музичних творів та створення уявних ситуацій;

– випуск фотогазет та фотофільмів, матеріали для яких збираються під час екскурсій та спостережень;

– озвучування діалогів героїв із відомих казок та мультфільмів;

– створення власних мультфільмів у малюнках [70, с. 118].

Р. Кондратенко акцентує увагу також на інтернет-технологіях, які вихователі можуть використовувати за допомогою вебсайтів. На них

розміщені електронні друковані видання (електронні журнали, електронні дитячі книжки, електронні довідники, картини тощо) та аудіо-, відеотрансляції (відеокліпи, музичні твори, пісні, дитячі кінофільми, мультфільми).

Переваги інтернет-технологій полягають передусім у тому, що в них відбувається поєднання текстових (електронні видання) та аудіо-, відеоматеріалів. Використання інтернет-ресурсу в педагогічному процесі не залежить від часу та місця подачі матеріалу, він має легкий доступ.

Для роботи з дітьми потрібно ретельно підбирати дитячі інтернет-видання. На сьогодні декілька дитячих журналів мають також електронні версії («Пізнайко», «Жирафа Рафа» та ін.), які можна використовувати в сумісній діяльності з дітьми [70, с. 118]. Серед класичних дитячих сайтів можемо назвати такі: «Левко» (levko.info), який має рубрики: ігротека, аудіо та відео, батькам, віршики, весела школа, власноруч тощо; «Казкар» (kazkar.info), на якому зібрані різні казки за жанрами, тематикою, видами; «Нашим діткам» (https://www.nosiki.cv.ua/), де можна знайти вірші, казки, мультікліпи, аудіокнижки, загадки, аплікації та багато інших цікавих матеріалів, спрямованих на розвиток дитини; «Пустунчик» (https://pustunchik.ua/ua) – дитячий портал з іграми, кінозалом, аудіотекою та різноманітними розважальними рубриками. Це далеко не повний перелік. Радує те, що зараз у мережі є багато якісного контенту, який можуть використати як батьки і вихователі, так і діти самостійно. Збільшується кількість аудіокнижок українською мовою. Нещодавно з'явилося радіо, на якому цілодобово можна слухати казки (https://kazky.suspilne.media/radio). Звичайно, щоб не загубитися в інформаційному потоці, дорослим необхідно використовувати критичне мислення.

Окреме джерело наукового пошуку – це публікації науковців, у яких аналізуються заняття для старших дошкільників із використанням комп'ютера. Зокрема, О. Соцька описала заняття для ознайомлення дітей старшої вікової групи із сезонними змінами в природі на тему «Весна. Травень». Розповідь вихователя про весну,

чим вона багата, супроводжується розглядом заставки на екрані із зображенням весняного пейзажу. Вихователь просить описати картину й запитує дітей: «Що вам у ній подобається?», «Визначте, яка весна: рання чи пізня»; «Чим відрізняється пізня весна від ранньої?» при демонстрації двох картинок [195, с. 157].

Аналіз цього заняття засвідчує, що воно має багато переваг: використання дидактичних ігор, фізкультурних хвилинок, відгадування загадок, реалізація інтерактивних методів. Заняття відбувається з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог. Однак автор критично не проаналізувала доцільність роботи дошкільників за комп'ютером. Зрештою, необхідність використання весняних пейзажів через їхнє зображення в комп'ютері має бути сприйнята критично (такі картини треба спостерігати в природі).

У процесі наукових розвідок нами здійснено пошук навчально-методичних видань для ЗДО з проблем медіаграмотності. Не було виявлено таких джерел на паперових носіях, які можна рекомендувати для реалізації медіаосвіти вихователям і батькам. Однак є багато інтернет-ресурів (додаток Ж). Аналіз видань (електронних і паперових) засвідчує, що в Україні і в зарубіжних країнах не вистачає методичної літератури, яку доцільно використовувати в роботі саме з дошкільниками.

Партнерство батьків, вихователів і дітей у процесі реалізації медіаосвіти

Актуальною проблемою дошкільної освіти є реалізація педагогіки партнерства батьків, дітей та вихователів. Саме на таких засадах, що доведено дослідженнями К. Біницької, О. Голюк, Т. Ковбасюк, К. Крутій, Ю. Семеняко, О. Янкович та інших, необхідно формувати медіаграмотність дошкільників.

Р. Голюк, Т. Ковбасюк приділяють увагу готовності батьків до формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку. Під час дослідження вони провели опитування батьків (45 осіб), які виховують дітей шостого року життя. «Було з'ясовано, що 75,6% батьків медіаграмотність пов'язують лише з вміннями,

пов’язаними з використанням комп’ютера, 13,3% до зазначених вмінь додали здатність використовувати інші технічні засоби (телевізор, смартфон, планшет тощо), 11,1% батьків взагалі не дали відповіді на поставлене запитання. Більше половини респондентів (62,2%) вважають, що розвивати медіаграмотність дитини мають спеціалісти. При цьому вони зазначили, що починати цей процес необхідно лише після вступу дитини до школи. Зазначимо, що в кожній сім’ї опитаних вдома є комп’ютер. Проте 15,6% батьків категорично не дозволяють своїй дитині ним користуватися. Вони переконані, що комп’ютер – це «зло, від якого треба берегти маленьку дитину», пов’язуючи свою заборону з шкідливістю для здоров’я (вплив на зір, психіку тощо), з великою кількістю негативної інформації, зі страхами викликати комп’ютерну залежність від ігор тощо. При цьому вони повідомили й про заборону для перегляду для своєї дитини багатьох мультфільмів та програм, які транслюються по телебаченню. 55,6% батьків теж погодилися з вищезазначеними проблемами, однак зізналися, що дозволяють своїм дітям і грати на комп’ютері, і дивитись ці «безглузді мультфільми», додавши при цьому, що «це набагато краще, ніж бігати незрозуміло де і незрозуміло з ким». Дві третини з цих батьків постійно критикують і сварять своїх дітей за їх уподобання, однак виправити цю ситуацію не можуть. Лише 28,9% батьків спокійно ставляться до спілкування дитини з комп’ютером, контролюючи цей процес. Вони підбирають цікаві розвивальні ігри, обмежують перебування дитини біля комп’ютера, разом з дітьми переглядають всі передачі, якими цікавляться їхні малюки та роблять спроби спільно обговорити позитивні і негативні сторони побаченого. Однак майже всі вони тією чи іншою мірою відчувають труднощі у такому виді діяльності» [38].

Заслуговує на увагу дослідження Ю. Семеняко, під час якого вона з’ясувала, як оцінюють батьки свій рівень медіаграмотності. Одним із блоків проведеного опитування було визначення рівня медіаграмотності батьків. Так, за шкалою оцінювання (від 1 до 10) майже 50% батьків оцінили свій особистий рівень медіаграмотності на 6 балів. З опитаних 12% відзначили свій рівень, як високий

(10 балів), 14% оцінили себе на 7–9 балів. Проте значний відсоток респондентів (15%) не вважають себе медіаграмотними батьками (1 бал), а 9% опитаних поставили собі 2, 3 і 4 бали, оцінивши свій рівень медіаграмотності, як низький. Ґрунтуючись на цих даних, можна зробити висновок про те, що середній, достатній і високий рівень медіаграмотності батьків, необхідний для успішного виховання в дітей медіаспоживання в сім'ї, із суб'єктивної точки зору має лише половина батьків, які взяли участь у дослідженні.

Проведене опитування показало, що тільки 24% респондентів знають, що таке медіаосвіта, ще 44% можуть дати визначення своїми словами, і 32% не мають уявлення про це поняття. Серед опитаних 12% батьків усвідомлюють і відчувають потребу в ознайомленні з особливостями виховання культури споживання медіапродукції в дітей дошкільного віку, мають бажання дізнатися мету і завдання медіаосвіти. 80% з опитаних також хотіли б відвідувати семінари, тренінги, майстер-класи та інші форми роботи для батьків з метою підвищення власного рівня медіакультури [191, с. 145].

Р. Кондратенко наголошує на доцільності створення медіатеки в закладі дошкільної освіти, яка вміщує в собі бібліотеку, аудіо-, відеотеку та інтернет-ресурс. У процесі організації медіаосвіти діти набувають знання про використання засобів мас-медіа з метою розуміння інформації, уміння її швидко відшукувати та творчо використовувати, створювати нові медіапродукти [70, с.119].

У працях учених вагома роль у формуванні медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку відводиться вихователям. Проблема їхньої готовності до реалізації медіаосвіти у ЗДО вирішується в дослідженнях Г. Бєлєнької, О. Кравчишиної, О. Половіної, С. Семчук тощо.

Цікавими є наукові розвідки О. Кравчишиної, яка розкрила структуру готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, що містить такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, операційно-дієвий та рефлексивно-оцінювальний, – які взаємозумовлені та взаємозв'язані між собою. З урахуванням

сутнісних характеристик зазначеного виду готовності визначено критерії та відповідні показники оцінювання сформованості готовності майбутнього вихователя до використання засобів медіаосвіти: мотиваційно-ціннісний, медіаосвітній, діяльнісно-технологічний, професійно-особистісний. Відповідно до критеріїв було охарактеризовано рівні підготовки студентів до використання засобів медіаосвіти в майбутній професійній діяльності: високий (інтегративний), середній (усталений) та низький (ситуативний).

Визначивши діагностичний інструментарій, О. Кравчишина з'ясувала рівні готовності майбутніх вихователів до формування медіаграмотності дітей дошкільного віку: більшість студентів і контрольної, і експериментальної груп мають низький (54,8% та 54,4% відповідно) та середній (33,3% та 35,2% відповідно) рівні сформованості готовності до використання засобів медіаосвіти в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, що дало підстави для висновку про непідготовленість майбутніх вихователів до повноцінного використання засобів медіаосвіти, а традиційна система навчання в закладах вищої освіти не забезпечує належний рівень такої підготовки майбутніх вихователів до здійснення професійної діяльності в умовах інформатизації освіти [80, с. 4].

Діагностика сформованості компетентностей, умінь старших дошкільників

Питання діагностики сформованості різноманітних компетентностей та вмінь дошкільників висвітлені в працях С. Іванчук (критерії, показники, рівні вихованості основ культури споживання старших дошкільників), Г. Задорожної (критерії, показники і рівні правової вихованості дітей 6–7 років), А. Карнаухової (критерії, показники, рівні сформованості шанобливого ставлення в дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки), О. Семенова (критерії, показники, рівні сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника) та ін.

С. Іванчук обґрунтувала критерії (спонукальний, знаннєвий, продуктивно-рефлексивний), рівні вихованості основ культури споживання старших дошкільників [56, с. 7]. У дослідженні Г. Задорожної про правову вихованість дітей 6–7 років визначено такі критерії: пізнавально-інформаційний, соціально-усвідомлювальний, поведінково-регулятивний [50, с. 5]. Щодо сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку, то М. Айзенбарт виділила соціально-перцептивний, комунікативний, інтерактивний критерії [2, с. 164–165]. Визначаючи критерії пізнавальної активності дітей, В. Суржанська виокремила такі: інтерес, ініціатива, самостійність, оригінальність, пізнавальна орієнтація [199].

Студіювання наукової літератури з проблем медіаосвіти в дошкіллі засвідчує, що діагностичний інструментарій сформованості медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку не розроблений. Немає змодельованої технології досліджуваного процесу.

Отже, зберігають актуальність такі напрями досліджень:

– обґрунтування критеріїв та показників рівнів сформованості медіаграмотності;

– розроблення навчально-методичного забезпечення медіаосвіти в ЗДО;

– моделювання технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до першого розділу

Формування медіаграмотності старших дошкільників набуло актуальності у зв’язку зі зниженням віку, коли дитина вперше контактує з новітньою цифровою технікою, послабленням інтересу до друкованих медіа, поширенням негативних явищ у дитячому середовищі (агресія, насильство, різні види залежності), причиною яких є невміле використання медійних засобів. Діти легко піддаються сугестії, а надмірне використання медіа може навіть зруйнувати їхнє

життя. Проблема реалізації медіаосвіти посилюється ще й через недостатній рівень сформованості медіакомпетентностей у батьків та інших дорослих, що беруть участь у вихованні дитини.

Становлення медіаосвіти розпочалося задовго до появи терміна. Елементи медіаосвіти існували в школах книжного вчення в Київській Русі. Медіаосвітні ідеї простежуються в книгах «Ізборнік Святослава», «Повчання князя Володимира Мономаха дітям». Проте відлік медіаосвіти треба розпочинати з епохи Відродження (XVI ст.): у процесі гострого міжконфесійного протистояння піддавалася сумнівам достовірність інформації в релігійних книгах. Ключовими подіями, що зумовили генезис медіаосвіти, були: книгодрукування; виникнення братств, братських шкіл, перших вищих навчальних закладів – Острозької та Києво-Могилянської академій, у яких створювалися учнівські театри, проводилися диспути, велася полеміка з ідеологами католицької церкви, розгорталися драматичні дійства, як засіб навчання використовувалися полемічні твори, виражалися критичні погляди на події й тексти книг тощо. Негативними явищами, що актуалізували діяльність, яку ми зараз називаємо медіаосвітньою, стали маніпуляції й пропаганда, передусім з боку католицької церкви.

Ідеї критичного погляду на інформацію в медіа простежуються в працях І. Вишинського, К. Ушинського, С. Русової, А. Макаренка та ін.

Історія дошкільної медіаосвіти розпочинається з появою терміна у 60-х роках XX ст. Із затвердженням у 1962 р. Програми виховання в дитячому садку та Методичних вказівок до неї в закладі дошкільної освіти акцентувалася увага на розумовому вихованні дітей, самостійності їхнього мислення, мовному спілкуванні, мовленнєвій активності, звуковій культурі мовлення.

У розвитку дошкільної медіаосвіти вагомими є ідеї В. Сухомлинського про використання засобів навчання й виховання особистості дитини.

Аналіз психологічної, педагогічної літератури про вікові особливості дітей засвідчив, що серед старших дошкільників

(5–6 років) доцільно реалізовувати медіаосвіту, оскільки в них відбувається розвиток пізнавальної активності та стійкого пізнавального інтересу як фундаменту майбутньої навчальної мотивації; активно розвиваються всі розумові операції.

Студіювання наукових джерел дало змогу виявити ідеї позитивного досвіду формування медіаграмотності дітей, зокрема:

– створення медіатеки, яка вміщує в собі бібліотеку, аудіо-, відеотеку;

– розгляд картинок та створення своїх творів мистецтва;

– слухання художніх творів із подальшим програванням сюжетів;

– виконання пізнавально-розважальних завдань, передбачених змістом дитячих журналу чи газети;

– знаходження відповідей, отримання нових знань;

– створення свого медіапродукту (журналу, газети, листівки тощо).

Водночас доведено доцільність сприяння розвитку медіаграмотності батьків дітей. Тому необхідно реалізовувати педагогіку партнерства батьків, вихователів, дітей. Виявлено нестачу начально-методичної літератури для формування медіаграмотності дошкільників.

Актуальними залишаються ідеї обґрунтування структури, критеріїв та показників рівнів сформованості медіаграмотності; моделювання технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2
МОДЕЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностика сформованості медіаграмотності дітей 5–6 років

Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку – це складний процес, для досягнення мети якого (сформованість медіаграмотності) необхідна розробка методики наукового дослідження цієї проблеми. Організація наукових досліджень із дотриманням етапності відображена в працях В. К. Майбороди, В. С. Майбороди, В. Сидоренка, Г. Терещука та ін.

Для моделювання методики дослідження теми «Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку» провідними є два чинники: її ідея та наукові підходи до організації наукових розвідок.

Студіювання наукової, довідкової, навчально-методичної літератури з педагогіки, психології, історії педагогіки, власні наукові пошуки дали змогу сформулювати *провідну ідею дослідження:* формування медіаграмотності старших дошкільників – це системний технологічний процес, який реалізується на основі педагогіки партнерства відповідно до напрямів: пошук та критичне осмислення інформації, спілкування в медіасередовищі, безпека в медіа й дотримання правил безпечного їх використання, мова медіа, креативне застосування медіа, виховання цінностей, правові й економічні аспекти використання медіа.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на тому, що, незважаючи на посилену увагу в освітніх колах до медіаосвіти в закладах дошкільної освіти, залишається невирішеною проблемою технологія її організації, зокрема й діагностичний інструментарій як компонент цієї технології. Отже, упровадження обґрунтованої технології формування медіаграмотності дасть змогу підвищити ефективність

медіаосвітної діяльності й підвищити рівень сформованості медіаграмотності старших дошкільників у закладі дошкільної освіти.

Формулювання основної ідеї та гіпотези дослідження (на основі ретельного пошуку бібліографічних джерел та їхнього студіювання) відбуваються на першому етапі методики наукових розвідок.

Загалом у методиці дослідження теми визначено такі етапи:

1) концептуально-теоретичний (формулювання концептуальних положень, гіпотези дослідження, визначення основних понять);

2) діагностико-цільовий (розробка діагностичного інструментарію, формулювання цілей дослідження);

3) проведення констатувального експерименту (вимірювання рівнів сформованості медіаграмотності старших дошкільників);

4) моделювально-технологічний (розробка моделі технології);

5) етап формувального експерименту (експериментальна повірка ефективності розробленої моделі);

6) рефлексивно-результативний (аналіз результатів перевірки упровадження технології).

Характеристика етапів дослідно-експериментальної роботи відображена в таблиці 2.1.

Другий етап дослідження відповідно до методики наукових пошуків – діагностико-цільовий.

При визначенні діагностичного інструментарію необхідно враховувати структуру медіаграмотності. З метою її з’ясування проаналізовано наукові праці, умовно поділені на дві групи: присвячені структурі сформованості знань, умінь, компетентностей дітей старшого дошкільного віку та сформованості медіаграмотності як дітей, так і майбутніх фахівців.

Зважаючи на те, що креативність є однією з основних якостей медіаграмотної дитини, а творчий потенціал необхідний під час створення перших медіатворів, вивчено структуру феномена творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, що становить єдність компонентів: емоційно-вольового, інтелектуально-творчого, мотиваційного, соціально-комунікативного, операційного [188, с. 16].

Таблиця 2.1.

Характеристика етапів дослідно-експериментальної роботи

Назва етапу	Методи дослідження	Зміст роботи
1. Концептуально-теоретичний.	Пошуково-бібліографічний, інтерпретаційно-аналітичний, метод інтерв'ю з працівниками Академії педагогічної преси, фахівцями з медіаосвіти, дошкільної освіти.	Формулювання основної ідеї та гіпотези дослідження, визначення основних понять.
2. Діагностико-цільовий.	Опитування, бесіди, спостереження, вивчення продуктів діяльності дітей (малюнків тощо).	Визначення структури, критеріїв, показників рівнів сформованості медіаграмотності старших дошкільників, формулювання цілей дослідження.
3. Констатувальний експеримент.	Критеріально-діагностичний комплекс: тест «Кола», тест Вартегга, методики «Неіснуюча тварина», (автор Р. С. Нємов), авторські опитувальники для дітей, батьків, вихователів, спостереження, експертна оцінка.	Вимірювання рівнів сформованості медіаграмотності старших дошкільників.
4. Моделювально-технологічний.	Моделювання (для створення моделі технології).	Розробка моделі технології формування медіаграмотності старших дошкільників.
5. Формувальний експеримент.	Критеріально-діагностичний комплекс, експертна оцінка.	Утворення контрольних та експериментальних груп, експериментальна перевірка ефективності розробленої моделі, вимірювання рівнів сформованості медіаграмотності старших дошкільників.
6. Рефлексивно-результативний.	Аналіз, узагальнення.	Аналіз результатів та обґрунтування висновків дослідження.

Однак медіаграмотність передбачає також диференціацію на добрих і злих героїв книжок та мультфільмів, дотримання морально-етичних цінностей під час спілкування. Отже, ціннісний компонент є обов'язковим структурним компонентом сформованості медіаграмотності.

У структурі медіаосвіти А. Анджеєвська, Ю. Беднарек, С. Дилак, О. Янкович виокремлюють три компоненти: навчання про медіа, освіту через медіа та для медіа [244, с. 472], [236, с. 253], [228, с. 167]. У структурі медіаграмотності М. Матвійчук визначила такі складові: пізнавальна мотивація, спрямованість на медіаосвітню діяльність у соціально-педагогічній сфері, сукупність знань у сфері медіа, уміння та навички використання медіа в майбутній професійній діяльності, самовираження за допомогою мас-медіа, створення різних медіатекстів, зміст яких став основою для розробки критеріїв медіаграмотності [111, с. 10].

Один із найоригінальніших підходів до визначення структури медіаграмотності запропонували американські вчені С. Шейбе, Ф. Рогоу, які порівнюють медіаграмотність зі складною плетеною тканиною з багатьма перехресними смугами різної ширини та кольорів, що деколи перекриваються, затемнюють, змішуються або існують у додаткових, але паралельних світах. Автори зазначають: «Різноманітні інтереси, які приводять людей до освіти з медіаграмотності, можуть бути дуже відмінні: від захоплення медіа (в дусі вивчення історії мистецтв або літературознавства) до освіти споживача (виникнення культури «покупцю, бережися» в суспільстві, коли очікується, що споживач має бути поінформований, щоб захистити себе), до культурології (яка вивчає взаємодію медіа та культури для пояснення, яким чином медіа формують суспільство, особливо ставлення до таких суспільних питань, як расизм, сексизм, гомофобія та матеріалізм), до питань батьківства та релігії» [223, с. 61]. Водночас С. Шейбе й Ф. Рогоу звертають увагу на досягнення успіху тими вчителями, які, використовуючи медіа, змогли зробити заняття цікавішими, пов'язаними з життям учнів поза школою. Проте все більше зростає значення креативності: педагоги

повинні, поєднуючи різноманітні нитки, плести власну тканину. Так само якісне заняття з медіаграмотності передбачає використання цих ниток і тканин [223, с. 61].

С. Шейбе й Ф. Рогоу, трактують медіаграмотність як набір навичок, визначаючи їх. Для медіаграмотної особи притаманні навички:

– доступу (вона повинна мати фізичний доступ до сучасних медіатехнологій та високоякісного контенту і знати, як використовувати ці технології ефективно);

– розуміння (розуміти прості однозначні меседжі, які надходять із медіаджерел, як необхідну передумову для досягнення здатності ставити аналітичні питання стосовно цих меседжів);

– усвідомлення (звертати достатньо уваги, щоб помічати наявність медіамеседжів та їхню роль у житті);

– аналізу (декодувати медіамеседжі для їх критичного й самостійного осмислення);

– оцінювання (робити свідомі обґрунтовані судження про цінність або корисність медіамеседжів для певних цілей);

– творення (створювати медіамеседжі для різноманітних цілей і використовувати численні медіа формати);

– рефлексії (розмірковувати, яким чином особистий досвід та цінності впливають на реакцію та на створення медіамеседжів, а також оцінювати весь спектр потенційних наслідків вироблення таких медіамеседжів для самого себе та для інших);

– участі (ініціювати або приєднуватися до спільних заходів, що реалізовуються як результат використання таких інтерактивних медіатехнологій, як вікіпедія, соціальні мережі та віртуальні світи).

Отже, учені С. Шейбе, Ф. Рогоу суттєвого значення в структурі медіаграмотності надають аналізу й рефлексії, а також бажанню творити, діяти, використовуючи здобуті знання [223, с. 60].

Заслуговує на увагу структура медіаграмотності, запропонована європейськими науковцями. Нідерландська організація Mediawijzer.net, яка спеціалізується на медіаграмотності, звернулася до експертів, щоб визначити, які мають бути компетентності

медіаграмотної людини. На основі їхніх відповідей було створено модель, у яку щороку будуть вноситися зміни: і незначні, і суттєві. Остаточним результатом є одна всеохопна модель, яка включає десять компетентностей із медіаграмотності, об'єднаних у чотири групи:

1. Розуміння (розуміння все більшого впливу ЗМІ на суспільство; розуміння того, як побудовані ЗМІ; розуміння того, як медіа забарвлюють реальність).

2. Використання (використання обладнання, програмного забезпечення й додатків; орієнтація в медіасередовищі).

3. Комунікація (пошук та обробка інформації; створення контенту. Теперішнє медіасуспільство – це суспільство 2.0.; використання соціальних мереж).

4. Стратегія (розмірковування про власне використання медіа; досягнення цілей за допомогою засобів масової інформації) [20].

Отже, у підході європейських науковців задекларовано не лише необхідність знань про медіа, умінь їхнього використання, комунікацію через медіа, а й досягнення цілей із використанням ЗМІ як одну з базових компетентностей медіаграмотної людини.

Важливим у контексті виховання успішної особистості є використання праксеологічних казок у роботі з дошкільниками. Головними героями цих казок є звірі, які долають труднощі та перешкоди, що часто трапляються в повсякденні. Використовуючи алегорію, вихователі допомагають дітям зрозуміти правила, які допоможуть на шляху до успіху.

Аналіз праць науковців, емпіричні дослідження дали змогу виявити *структурні компоненти сформованості медіаграмотності*: мотиваційно-цільовий, ціннісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний, рефлексивний, емоційний.

Для визначення критеріїв та рівнів сформованості медіаграмотності ми орієнтувалися на наукові розвідки вчених у галузі дошкільної освіти та на власні емпіричні дослідження. Зокрема, проаналізовано праці М. Айзенбарт, Г. Задорожної, С. Іванчук, А. Карнаухової, О. Семенова, А. Сіренко, В. Суржанської, О. Трифонової тощо.

Для наших наукових розвідок становить інтерес визначений О. Семеновим діагностичний комплекс формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, зокрема методика «Неіснуюча тварина», (за Р. С. Нємовим) [188, с. 244]. Цінними для наукових пошуків є також висновки Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Семенова щодо обґрунтування підходів до формування критеріального апарата наукового дослідження, згідно з якими для якісної оцінки досліджуваної характеристики доцільно використовувати базовий критерій і сукупність показників. Причому акцентується увага на відсутності відособленого розділення критеріїв і показників, що забезпечує постійний взаємозв'язок між компонентами єдиної особистісної якості, значну гнучкість і цілісність оцінкових висновків [188, с. 247].

Безперечно, творче й критичне мислення дошкільників різняться між собою. Але й те, й інше є необхідним під час реалізації медіаосвіти. Отже, важливими є визначені критерій й показники сформованості творчого мислення старших дошкільників.

Критерій О. Семенов трактує як ознаку, за допомогою якої оцінюється якість сформованості компонентів творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, а показник – складова критерію, що характеризує типові особливості та сутність творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку.

Основними критеріями сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника науковець визначив такі: емоційно-вольовий, когнітивно-творчий, мотиваційно-спонукальний, соціально-комунікативний, компетентнісно-діяльнісний [188, с. 248].

Для розроблення діагностичного інструментарію сформованості медіаграмотності старших дошкільників необхідно враховувати наукові дослідження медіаосвіти у сфері початкової освіти (у галузі дошкільної освіти такі праці не виявлені), а також структуру медіаосвіти й сформованості медіаграмотності. Необхідним є дотримання вимог Державного стандарту дошкільної освіти.

Проаналізувавши наукові розвідки вчених щодо діагностичного інструментарію сформованості компетентностей дітей старшого

дошкільного віку, а також сформованості медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку, на основі структури медіаосвіти (навчання про медіа, освіта через медіа та для медіа), власних досліджень уважаємо за доцільне виокремити такі *критерії сформованості медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку*:

1) мотиваційно-ціннісний (мотивація до медіаосвіти, диференціація морально-етичних цінностей (на основі визначення добрих і злих героїв у медіа, добрих і поганих вчинків);

2) пізнавально-комунікативний (знання про медіа, новітні медійні засоби, небезпеки сучасних медіа для дитини, здатність до полісуб'єктної взаємодії, дотримання правил спілкування в медіа);

3) діяльнісно-креативний (уміння знаходити інформацію і перевіряти її, створювати медіа (дитячу газету з малюнків, фотографій), ініціюючи творчі ідеї, самостійність у доланні труднощів);

4) емоційний (переживання позитивних емоцій під час створення медіа або їхнього використання).

Для мотиваційно-ціннісного критерію притаманні такі показники: усвідомлення доцільності медіаосвіти (для дитини та для дорослих); розрізнення морально-етичних цінностей (на основі визначення добрих і злих героїв у медіа, добрих і поганих вчинків), оцінні судження про поведінку героїв медіа.

Пізнавально-комунікативний критерій характеризується такими показниками: обізнаність із видами й функціями медіа; знання про джерела інформації та як їх вибирати, як відрізнити правду від неправди, як перевірити істинність джерела, що таке право власності на створений медіатвір і яка настає відповідальність за його привласнення, яких правил поведінки треба дотримуватися під час контактування з віртуальними співрозмовниками; здатність до спілкування на теми медіатворів.

Для діяльнісно-креативного критерію притаманні показники: володіння елементарними прийоми роботи з комп'ютером, уміння створювати дитячу медіапродукцію, проявляючи ініціативність,

самостійність, креативність, дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером.

Емоційний критерій включає позитивне ставлення дитини до медіаосвітніх занять у ЗДО; переживання дитиною позитивних емоцій під час створення медійних засобів (наприклад, фотогазети на тему «Як я провів літо») та під час їхнього використання (читання й аналіз книжечок, журналів, перегляд і аналіз мультиплікаційних фільмів).

Критерії та показники сформованості медіаграмотності відповідно до структури медіаосвіти відображені в таблиці 2.2.

Відповідно до критеріїв визначено *рівні сформованості медіаграмотності*: високий, достатній (середній) і низький.

Дітям, які проявляють *високий рівень* сформованості медіаграмотності, притаманне усвідомлення важливості, доцільності навчання про медіа та освіти через медіа і для медіа; вони позитивно реагують на повідомлення про проведення медіаосвітніх занять; обізнані з різноманітністю медіа, комп'ютером як медіазасобом; знають, як отримувати інформацію, як відрізнити правду від неправди в медійних повідомленнях, як перевірити достовірність інформації, які існують медійні загрози; ознайомлені, що є інтелектуальна власність і за привласнення твору іншого автора настає відповідальність; критично аналізують медіапродукцію для дітей, проявляючи високий рівень сформованості морально-етичних цінностей, комунікативності, здатності до полісуб'єктної взаємодії; уміють створювати медійні засоби (малюнки, фотогазети, комікси), проявляючи креативність, а під час їхнього аналізу дотримуються правил безпечного використання медіа.

Діти *достатнього рівня* сформованості медіаграмотності характеризуються частковим усвідомлення важливості, доцільності навчання про медіа та освіти через медіа і для медіа; ситуативним проявом позитивних емоцій на повідомлення про проведення медіаосвітніх занять; обізнаністю на середньому рівні з різноманітністю медіа, комп'ютером як медіа засобом; вони знають, як отримувати інформацію, як відрізнити правду від неправди в медійних повідомленнях, як перевірити достовірність інформації, які

Таблиця 2.2.

Критерії та показники сформованості медіаграмотності

Критерії сформованості медіаграмотності	**Показники сформованості медіаграмотності**
1. Мотиваційно-ціннісний.	– Усвідомлення доцільності медіаосвіти (для дитини та для дорослих); – диференціація морально-етичних цінностей та оцінних суджень на основі визначення добрих і злих героїв у медіа, добрих і поганих учинків (глибокі оцінні судження, різний ступінь глибини оцінних суджень, оцінні судження про поведінку героїв медіа переважно відсутні).
2. Пізнавально-комунікативний.	– Ознайомлення з видами й функціями медіа; – обізнаність про вибір джерела інформації, право власності на створений медіатвір; уміння відрізнити правду від неправди, перевірити істинність джерела; – знання про правила безпечної поведінки під час використання медіа; – спілкування на теми медіатворів (висока, достатня, низька здатність до полісуб'єктної взаємодії).
3. Діяльнісно-креативний.	– Володіння елементарними прийомами роботи з комп'ютером; – вияв творчої активності під час створення медіапродукції (легкість генерування конструктивних ідей та їхньої реалізації, ситуативність у продукуванні творчих ідей, рідкість у розробці конструктивних ідей); – здатність створювати дитячі газети, малюнки, комікси, лепбуки (самостійність у подоланні труднощів; часткова допомога старших для подолання труднощів, постійна допомога старших); – сформованість уміння дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером; обмежувати себе в доступі до ґаджетів.
4. Емоційний.	– Прояв позитивних емоцій під час створення медіапродукції (домінування; ситуативність; перепади настрою, емоційні невдачі (плач, розчарування)); – ставлення до занять із медіаграмотності, використання й аналізу дитячих журналів, фільмів, мультфільмів (позитивне, ситуативне, перепади настрою).

існують медійні загрози; про відповідальність за привласнення твору іншого автора; критично аналізують медіапродукцію для дітей, у них різний ступінь глибини оцінних суджень про поведінку героїв у медіа; достатній рівень спілкування на теми медіатворів, здатності до полісуб'єктної взаємодії; уміють створювати медійні засоби (малюнки, фотогазети, комікси), з допомогою старших долаючи труднощі, для них притаманна ситуативність у продукуванні творчих ідей; переважно дотримуються правил безпечного використання медіа [271].

Для представників *низького рівня* сформованості медіаграмотності притаманні відсутність усвідомлення важливості медіаосвіти, її користі для дитини; домінують перепади настрою (плач, розчарування), коли йдеться про заняття з медіаграмотності, необхідність аналізу дитячих журналів, фільмів, мультфільмів; вони мають низький рівень обізнаності з різноманітністю медіа, їхніми функціями; сучасними медійними засобами (що таке комп'ютер, його функції); джерелами інформації, вибором джерела інформації, способами перевірки істинності джерела, шляхами розрізнення правди й неправди в медіа; про відповідальність за привласнення твору іншого автора; у них низький рівень спілкування на теми медіатворів, здатності до полісуб'єктної взаємодії); сформованості вміння дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером (можуть вдома безцільно клацати по клавіатурі 2–3 години поспіль), вони користуються ґаджетами без дозволу батьків; переживають позитивні емоції під час використання медійної продукції, проте не хочуть її аналізувати.

Для визначення рівня сформованості медіаграмотності дітей було запропоновано *комплекс діагностичних методів*: спостереження, опитування (запитання розміщені в додатку А), аналіз продуктів діяльності дитини (казка, ілюстрація до неї; змодельований казковий герой; газета чи лепбук, виготовлені з батьками вдома), методика «Неіснуюча тварина» (автор Р. Нємов) [271]. Суть методики Р. Нємова висвітлена в додатку А2.

Остаточно рівень сформованості медіаграмотності визначався на основі методу експертних оцінок (експертами були дві вихователь-ки

та представник від батьків). При цьому дитина могла максимально набрати 12 балів: 2 бали щодо рівня вияву показників мотиваційно-ціннісного критерію; по 4 бали – пізнавально-комунікативного й діяльнісно-креативного; 2 бали – емоційного. Представники високого рівня отримують від 9 до 12 балів; середнього – від 5 до 8 балів; низького – від 1 до 4 балів.

Якщо отриману кількість балів розділити на 4, то це відповідатиме трибальній шкалі: 3 бали – високий рівень; 2 – середній; 1 – низький.

Визначення діагностичного інструментарію є початковим етапом для виявлення рівнів сформованості медіаграмотності старших дошкільників. У науковій літературі інформації щодо рівневої характеристики сформованості медіаграмотності дітей у ЗДО не виявлено. Отже, актуальним етапом дослідження є проведення констатувального експерименту.

У ньому брали участь 384 респонденти ЗДО № 3, 6, 19 м. Тернополя та № 28, 29, 46 м. Хмельницького.

На етапі констатувального експерименту старшим дошкільникам було поставлено низку запитань (додаток А1).

Дітей запитували: «Чи знайоме Тобі слово «медіа»?», «Як думаєш, що це таке?» Проте результати експериментального дослідження засвідчили, що суть цього слова є незрозумілою для дітей. 37 дошкільників із 384 відповіли, що медіа – це телевізор, ще 12 додали, що це також комп'ютер. (Але аж ніяк не дитячий журнал, книжка чи театр). Діти також не знають, що таке інформація чи маніпуляція.

На запитання «Якщо Ти хочеш про щось довідатися, то як це зробиш?» старші дошкільники без допомоги не могли дати відповідь. І лише після підказок про телевізійні передачі та дитячі журнали лунали такі відповіді: «З комп'ютера», «Зі смартфона».

Цікавими є запитання «Чи відбувається в житті те, про що написано в казках?», «Чи розмовляють вовчик із лисичкою в лісі?» Виявилося, вони складні для дітей. Отже, дошкільникам важко розмежувати реальність і казку. На запитання, як перевірити, чи

відбувається в житті те, що описано в казках, діти відповідали, що необхідно піти з мамою чи татом до лісу і там перевірити. Сказане є яскравим підтвердженням того, що в старших дошкільників розвинуте наочне і дієве мислення. Отже, жоден самостійно не дав правильну відповідь на це запитання.

Діти не знають, що не завжди те, що написано в газетах, журналах, книжках, є правдою. Вони на такі теми з дорослими ніколи раніше не говорили. Не задумувалися, як створюються реклами, не обговорювали з батьками, наскільки правдива в ній інформація.

З дітьми як вихователі в ЗДО, так і батьки розмовляють на теми загроз сучасних цифрових засобів і потенційної шкоди для організму. Проте діти не завжди хочуть реагувати на таку інформацію. Дошкільники часто не розповідають про бесіди щодо медіа в ЗДО батькам, адже вони також забороняють користуватися смартфонами та іншими ґаджетами, комп'ютером тощо. Проте такі пристрої все більше приковують увагу дітей.

Під час опитування всі дошкільники відповіли, що люблять переглядати дитячі книжечки, журнали, дивитися телевізор; і не могли віддати перевагу якомусь одному медіапродукту. Так само всі відповіли, що їм подобається розмовляти про казкових героїв, їхні вчинки, що вони роблять добре, а що – неправильно. Проте в індивідуальних бесідах ми виявили, що існує потреба в глибшому критичному аналізі казок, мультфільмів тощо, наприклад, чи є достовірними, на думку дітей, відображені події [271].

Перелік запитань і відповіді на них подані в таблиці 2.3.

Під час експерименту вихователі запитували нас: «Чи варто дітям знати, що в казках відображені нереальні події? Можливо, краще, щоб дошкільники зростали з вірою в реальність казкового світу». Ми відповідали, що стереотипи, сформовані в дитинстві, часто супроводжують людей усе життя. Наприклад, у зрілому віці чимало дорослих переконані, що їжачки восени на свої колючках носять яблука. Такі малюнки розглядалися в дитинстві в книжечках, журналах і закарбовувалися в пам'яті як такі, що відповідають дійсності. І, крім того, хто визначив вік, коли треба дізнаватися правду?

Таблиця 2.3.

Результати опитування дошкільників під час констатувального експерименту

Запитання	Кількість позитивних відповідей /% від заг. кількості	Кількість негативних відповідей /% від заг. кількості	Примітка
1. Чи знайоме Тобі слово «медіа»? Як думаєш, що це таке?	0 0%	384 100%	49 /13% дали неточну, неповну відп.
2. Чи знаєш Ти, які є способи, щоб про щось довідатися, отримати інформацію?	0 0%	384 100%	36% дітей за допомогою підказок частково давали відповіді.
3. Ти чув коли-небудь, що не завжди те, що написано в газетах, журналах, книжках або лунає з екранів телевізорів (наприклад, реклама), є правдою, а автори книг, статей можуть припускатися помилок?	322 84%	62 16%	Лише з екранів телевізорів, переважно реклама.
4. Чи знаєш Ти, як перевірити, чи є правдою те, що написано в дитячих книжечках, журналах, показано на екранах телевізорів?	0 0%	384 100%	
5. Як перевірити, чи відбувається в житті те, що описано в казках?	0 0%	384 100%	
6. Чи ти маєш мобільний телефон / смартфон? З якою метою користуєшся ним?	200 52%	184 48%	Смартфони використовують для комунікації й розваг.
7. Чи знаєш Ти, що можна користуватися комп'ютером, планшетом, смартфоном, дивитися телевізор, дотримуючись відповідних правил безпеки?	384 100%	0 0%	
8. Чи Ти користуєшся комп'ютером, планшетом, смартфоном, дивишся телевізор, порушуючи правила безпеки?	257 67%	127 33%	
9. Чи переглядаєш дитячі книжечки, журнали?	384 100%	0 0%	
10. Чи любиш із батьками розмовляти про казкових героїв, їхні вчинки, що вони роблять добре, а що – неправильно?	384 100%	0 0%	

Для визначення рівнів сформованості медіаосвіти ми вивчали малюнки дітей (малюючи, діти не ставили за мету передати інформацію іншій людині); розмовляли з вихователями й батьками щодо створення газет, коміксів. Проте довідалися, що діти не виготовляли навіть найпростішу медіапродукцію.

За результатами констатувального експерименту виявлено, що 246 дітей (64%) перебувають на низькому рівні сформованості медіаграмотності; 138 дітей (36%) – на достатньому рівні. Дошкільники достатнього рівня сформованості медіаграмотності мали декілька переваг, як порівняти з дітьми низького рівня: дотримувалися вивчених правил під час використання медіазасобів, проявляли креативність під час створення малюнків як засобу передачі інформації, критично аналізували медіатвори. Проте, щоб набути високого рівня сформованості медіаграмотності, їм не вистачало знань про різноманітність медіазасобів, як відрізнити правду від неправди, як перевірити достовірність інформації, про неприпустимість привласнення твору, який має автора, бракувало вмінь створювати газети, комікси та інші медіапродукти, аналізувати їх, а також розуміти необхідність проведення спеціальних занять для формування таких знань і вмінь [271].

Результати констатувального експерименту є підґрунтям для розробки моделі технології формування медіаграмотності старших дошкільників.

2.2. Модель технології формування медіаграмотності старших дошкільників

Відповідно до вимог технологічного підходу до освітнього процесу, проєктована нами технологія складається з концептуально-цільових, змістових, процесуальних та результативно-аналітичних компонентів.

У педагогічній літературі виявлено різні підходи до трактування терміна «освітні технології», як-от: новітній засіб, відкрита система, сукупність дій чи діяльність, наука або галузь наукового знання, будь-яка інновація [228, с. 7–8]. У дослідженні ми будемо дотримуватися

думки, що *освітня технологія* – це відкрита система, а також сукупність (алгоритм) дій вихователів, батьків і дітей, що взаємодіють між собою на основі педагогіки партнерства, результат діяльності яких відповідає визначеній меті – сформованість медіаграмотності всіх суб'єктів освіти на достатньому рівні.

Першим структурним компонентом технології є *концептуально-цільовий*. У ньому відображено методологічні підходи й принципи, визначені на основі засад Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, Державного стандарту дошкільної освіти, загальної методології дослідження. Зокрема, *підходи*: системний (організація медіаосвіти як системи, у якій проводиться робота відповідно до всіх складників структури та обґрунтованих напрямів), особистісний (урахування актуальних потреб старших дошкільників, їхніх вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей, рівня медіауподобань, рівня сформованості медіакультури в дітей та батьків); інформаційний (урахування досягнень у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, створення інформаційних ресурсів); *принципи*: пошанування національних традицій (урахування культурних традицій народу, національної та етнолінгвістичної специфіки медіапотреб його суб'єктів), пріоритет морально-етичних цінностей (протистояння жорстокості і різним формам насильства; утвердження ціннісного ставлення до людей, суспільства, природи, мистецтва, праці та самого себе), естетична наснаженість (використання найкращих досягнень різних форм сучасного мистецтва та естетичне виховання засобами образотворчого мистецтва, музики, художньої літератури, кіно тощо).

Змістовий етап технології – це теоретико-методичні аспекти формування медіаграмотності дітей і молоді загалом та дошкільників зокрема (суть понять, особливості формування відповідно до напрямів медіаосвіти батьків, вихователів, дітей: використання інформації, взаємини й спілкування в медіасередовищі, мова медіа, креативне використання медіа, етика й цінності, правові й економічні аспекти використання медіа).

Досліджувана технологія відповідає визначеним у науковій літературі критеріям, а саме: системності, алгоритмічності, діагностичності, ефективності, відтворюваності та іншим [228, с. 7].

Одним з основних критеріїв освітньої технології є алгоритмічність, тобто сукупність дій. У технології формування медіаграмотності старших дошкільників (вибрана саме ця вікова категорія, оскільки у 5–6-річних дітей краще, ніж у молодших дошкільників, розвинуте мислення; окрім того, саме для них у Державному стандарті дошкільної освіти визначено необхідність першого знайомства з комп'ютером) основними *етапами* є: діагностико-цільовий, інтеграційний, аналітичний.

На першому етапі необхідно здійснювати діагностику сформованості медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку та діагностичні процедури щодо обізнаності батьків із реалізацією медіаосвіти в сучасному суспільстві, зокрема й у закладах освіти.

На другому етапі – інтеграційному – відбувається формування мотивації до медіаосвітньої діяльності в усіх суб'єктів освітнього процесу ЗДО, отримання відповідних знань і набуття вмінь. Етап названо інтеграційним, що означає інтеграцію дій усіх суб'єктів освітнього процесу ЗДО, невіддільність формування мотивації до медіаосвіти; знань про медіаосвітні категорії, функції медіа, комп'ютер як новітній медійний засіб, небезпеки сучасних технічних пристроїв; умінь критично мислити й створювати найпростіші медіа разом із батьками й вихователями.

На аналітичному етапі аналізується медіаосвітня діяльність суб'єктів освітнього процесу ЗДО.

Отже, основними компонентами розробленої технології є:

– цілі, що відповідають Концепції впровадження медіаосвіти в Україні та Базовому компоненту дошкільної освіти;

– зміст технології (теоретико-методичні засади медіаосвіти, напрями медіаосвіти – батьків, вихователів, дітей через проведення циклу занять «Зернинки медіаосвіти»);

– процесуальний компонент (алгоритм дій: діагностико-цільовий, інтеграційний, аналітичний етапи; форми, методи, засоби медіаосвіти

відповідно до її структури: навчання про медіа, освіта через медіа; освіта для медіа);

– діагностичний інструментарій;

– результат (сформованість медіаграмотності, що відповідає високому й середньому рівням).

Технологія формування медіаграмотності старших дошкільників у закладах дошкільної освіти успішно впроваджується в освітній процес КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка № 01-07/03 від 04. 01.2019 р.) (додаток І).

Модель технології відображена на рис. 1.

Визначення форм, методів, засобів процесуального компонента детермінується досвідом реалізації медіаосвіти в ЗДО України та зарубіжних країн.

Заслуговують на увагу передусім освітньо-методичні розробки.

Пошук відповідної літератури в Польщі (сусідній державі, у якій триваліший час здійснюється медіаосвіта) показав, що є низка польських інтернет-видань, призначених для батьків та вихователів [239], [243], [245]. Зокрема, функціонує вебпортал «Медіаосвіта» (Edukacja Medialna) [245], на якому розміщені сценарії, вправи, методичні розробки для проведення занять у дошкільних закладах, школах, будинках культури та бібліотеках. Матеріали створені відповідно до Каталогу медійних та інформаційних компетенцій, визначених у рамках проєкту «Цифрове майбутнє» [242].

На вказаному вебпорталі запропоновано систему медіаосвітніх уроків, яка охоплює такі напрями: використання інформації, взаємини й спілкування в медійному середовищі, мова медіа, креативне використання медіа, етика й цінності, правові й економічні аспекти використання медіа. Під час цих уроків дошкільники засвоюють, що є багато джерел інформації; вчаться вибирати джерело інформації відповідно до потреби; намагаються знайти інше джерело інформації, ніж від дорослого; усвідомлюють, що інформація може бути правдивою і неправдивою; формулюють прості запитання, щоб переконатися у вірогідності інформації; дізнаються, до кого звертатися, щоб перевірити правдивість інформації, отже, намагаються критично ставитися до інформації [88].

Рис. 1. Технологія формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку

У циклі занять «Зернинки медіаосвіти» змодельованої технології зібрано найкращий досвід із формування медіаграмотності ЗДО України. Зокрема, перспективною ідеєю є застосування різних видів медіаосвітньої роботи (розробник Т. Чашка), яка проводиться з дітьми старшого дошкільного віку: розробка методики обговорення мультфільму або іншого медіатексту (діяльність педагога з медіа); робота зі сприйняття й аналізу мультфільмів (дії дітей із медіа); робота з друкованими фотографіями, листівками, з презентацією фотографій у форматі слайдів; малювання за мотивами медіатекстів; пошук мультиплікаційних героїв або героїв казок переглянутого медіатексту в книжках; прослуховування казок у режимі «Аудіозапис» та відтворення подій аудіоказки за фотографіями або книжковими ілюстраціями (операції з медіа) [220, с. 98].

Цікавим у контексті нашого дослідження виявився досвід реалізації медіаосвіти в закладах дошкільної освіти ЗДО № 1 м. Первомайська Миколаївської обл. Формування медіаграмотності в основному відбувається в ігровій і практичній діяльності дітей. Це дидактичні, сюжетно-рольові, творчі ігри, ігри-драматизації; екскурсії на радіостанції, телестудії; бесіди за переглядом дитячих мультфільмів; віртуальні екскурсії до визначних місць України, фотосесії для сайту закладу дошкільної освіти, спільна з вихователем підготовка фотоальбомів на сайт; виготовлення різних малюнків та пластилінових героїв для створення й обігравання анімаційних сюжетів. Педагогічні працівники цього ЗДО розуміють необхідність реалізації партнерської педагогіки для здійснення ефективної медіа освітньої діяльності, саме тому для батьків традиційно проводять засідання школи молодих батьків «Лелека», консультації, інформаційні години на теми: «Дитина та комп’ютер», «Вплив телебачення на соціалізацію дитини», «Сучасні ґаджети в житті дитини»; розміщують статті на сайті закладу дошкільної освіти, блогах педагогів, де в батьків є можливість коментувати дописи [170].

Можемо відзначити необхідність медіаосвіти вихователів та батьків, зокрема, для використання інтернет-ресурсів. Багато закладів дошкільної освіти мають власні сайти, сторінки в соцмережах, де розміщена актуальна інформація про діяльність ЗДО, фотографії зі

свят та інших заходів. Також там можна знайти корисні поради, які стосуються виховання. Наприклад, на сайті ЗДО № 2 Круп'янської міської ради Харківської обл. розміщені поради щодо аналізу мультфільмів, є посилання на перевірені медіаресурси для ефективної організації спільної взаємодії батьків та дітей. У практичній діяльності вихователі цього ЗДО в роботі з дітьми використовують такі методи та прийоми: ігри, спрямовані на розвиток творчих здібностей, логічного та рефлексивного мислення (ТРВЗ, методика Д'єнеша, Кюізенера тощо), рефлексивні круги, перегляд та аналіз медіапродукції (мультфільми, музичні твори, художні твори, друкована продукція тощо), створення презентацій, розвивальні комп'ютерні ігри, створення діафільмів, мультфільмів [21].

Отже, можна зробити висновок, що медіа активно застосовуються в освітньому процесі ЗДО. Зокрема, О. Качура пропонує ще й такі форми роботи: «У позанавчальний час вихователь з дітьми може організувати листування електронною поштою або спілкування в соціальних мережах з педагогами та вихованцями інших дошкільних закладів, батьками вихованців, які в цей час знаходяться в інших містах, країнах, обмінюватись малюнками, фотографіями. Такий вид діяльності дозволить підвищити рівень медіграмотності не тільки вихованців, але й педагогів. Крім того, спілкуючись таким чином з однолітками, дошкільник вчиться бути ввічливим, толерантним, набуває навички представити себе, вибудовувати стосунки, давати оцінку вчинкам і діям співрозмовника, товаришувати «на відстані».

За допомогою скайп-спілкування група дошкільників «навідує» дитину, що захворіла і не ходить до дошкільного закладу. Таким чином вихованці вчаться проявляти турботу, піклуватись про інших, співчувати» [60, с. 119].

Висновки до другого розділу

У реалізації медіаосвіти актуальною проблемою є розробка діагностичного інструментарію сформованості медіаграмотності старших дошкільників. На основі аналізу наукових розвідок учених, власних досліджень виокремлено такі критерії сформованості

медіаграмотності: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення доцільності медіаосвіти, диференціація морально-етичних цінностей та оцінних суджень), пізнавально-комунікативний (знання про медіа, комп'ютер як новітній медійний засіб, про небезпеки сучасних медіа для дитини; спілкування на теми медіатворів), діяльнісно-креативний (здатність створювати медіапродукцію, творча активність під час її створення; дотримання правил безпечної поведінки при використанні медіа), емоційний (переживання позитивних емоцій під час створення медіапродукції або її використання).

Відповідно до критеріїв визначено рівні сформованості медіа грамотності: високий, достатній (середній) і низький.

Дітям, які проявляють високий рівень сформованості медіаграмотності, притаманне усвідомлення важливості, доцільності навчання про медіа та освіти через медіа і для медіа; вони обізнані з різноманітністю медіа, комп'ютером як медіазасобом; знають, як отримувати інформацію, як відрізнити правду від неправди в медійних повідомленнях, як перевірити достовірність інформації, які існують медійні загрози; ознайомлені, що є інтелектуальна власність і за привласнення твору іншого автора настає відповідальність; критично аналізують медіапродукцію для дітей; уміють створювати медійні засоби (малюнки, фотогазети, комікси), проявляючи креативність.

Діти достатнього рівня сформованості медіаграмотності характеризуються частковим усвідомлення важливості, доцільності навчання про медіа та освіти через медіа і для медіа; обізнаністю на середньому рівні з різноманітністю медіа, комп'ютером як медіа засобом; вони знають, як отримувати інформацію, як відрізнити правду від неправди в медійних повідомленнях, як перевірити достовірність інформації, які існують медійні загрози; про відповідальність за привласнення твору іншого автора; критично аналізують медіапродукцію для дітей; уміють створювати медійні засоби (малюнки, фотогазети, комікси), для них притаманна ситуативність у продукуванні творчих ідей.

Для представників низького рівня сформованості медіаграмотності притаманні відсутність усвідомлення важливості

медіаосвіти, її користі для дитини; вони мають низький рівень обізнаності з різноманітністю медіа, їхніми функціями; сучасними медійними засобами (що таке комп'ютер, його функції); джерелами інформації, вибором джерела інформації, способами перевірки істинності джерела, шляхами розрізнення правди й неправди в медіа; про відповідальність за привласнення твору іншого автора; у них низький рівень сформованості вміння дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером (можуть вдома безцільно клацати по клавіатурі 2–3 години поспіль), вони користуються ґаджетами без дозволу батьків; переживають позитивні емоції під час використання медійної продукції, проте не хочуть її аналізувати.

За результатами констатувального експерименту виявлено, що 246 дітей (64%) перебувають на низькому рівні сформованості медіаграмотності; 138 дітей (36%) – на достатньому рівні.

Дослідженням доведено необхідність проєктування й реалізації технології формування медіаграмотності старших дошкільників та розробки відповідного освітньо-методичного забезпечення. Основними компонентами розробленої технології є: цілі, що відповідають Концепції впровадження медіаосвіти в Україні та Базовому компоненту дошкільної освіти; зміст технології (теоретико-методичні засади медіаосвіти, структура медіаосвіти); процесуальний компонент (алгоритм дій старших дошкільників, батьків, вихователів, що взаємодіють на засадах педагогіки партнерства: діагностико-цільовий, інтеграційний, аналітичний етапи; форми (заняття «Зернинки медіаосвіти»), методи (ігри, вправи, методи інтерактивної освіти, проєктні методи), засоби (навчально-методичне забезпечення циклу занять «Зернинки медіаосвіти»; проєкти «Як сформувати в дітей медіаграмотність» та ін., праксеологічні казки) медіаосвіти відповідно до її структури: навчання про медіа, освіта через медіа; освіта для медіа) на тлі інформаційного середовища ЗДО; діагностичний інструментарій та результат (сформованість медіаграмотності, що відповідає високому й достатньому рівням).

РОЗДІЛ 3
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Організація дослідно-експериментальної роботи

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив актуальність реалізації технології формування медіаграмотності старших дошкільників. Вона була реалізована протягом 2017–2018 рр. під час формувального етапу експерименту, у якому взяли участь 180 дітей (95 хлопчиків і 85 дівчаток): 4 контрольні й 4 експериментальні групи. Контрольні й експериментальні групи дошкільників були сформовані таким чином, щоб контрольовані параметри несуттєво відрізнялися один від одного (рівень обізнаності про медіа й сформованості вмінь виготовляти медіапродукцію тощо). У контрольних групах було 88 дітей (46 хлопчиків і 42 дівчинки), в експериментальних – 92 дитини (49 хлопчиків і 43 дівчинки). Характеристика учасників експерименту представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Характеристика учасників експерименту

Назва етапу експерименту	**Кількість учасників експерименту**		
	Хлопчики	**Дівчатка**	**Разом**
Констатувальний етап	200	184	384
Формувальний етап	95	85	180
(контрольна група)	46	42	88
(експериментальна група)	49	43	92

Окремі положення дослідження медіаграмотності дітей дошкільного віку перевірялися в Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка на кафедрі педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, у Хмельницькій

гуманітарно-педагогічній академії на кафедрі дошкільної педагогіки, психології та методики фахових дисциплін, а також у Мукачавському НВК «ДНЗ-ЗОШ 1 ст. – гімназія» (м. Мукачево, Закарпатська обл.).

На першому етапі реалізації технології відповідно до діагностики сформованості медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку були визначені цілі медіаосвіти.

На другому етапі – інтеграційному – відбувалася інтеграція дій усіх суб'єктів освітнього процесу ЗДО, забезпечувалася невіддільність процесів формування мотивації до медіаосвіти; знань про медіа, їхні функції, комп'ютер як новітній медійний засіб, небезпеки сучасних технічних пристроїв; умінь критично мислити й створювати найпростіші медіа разом із батьками й вихователями.

На цьому етапі для дітей проводилися медіаосвітні заняття з циклу «Зернинки медіаосвіти» на теми: «Такий різноманітний світ медіа. Як у ньому не заблукати?», «Звідки черпаємо інформацію?», «Правда й неправда: як відрізнити», «Чи існує насправді Червона Шапочка?», «Безпека в медіа. Правила використання медіапродукції», «Як правильно спілкуватися в медіа?», «Добрі й злі герої книжок, журналів і мультфільмів», «Що треба знати про права автора книги?», «Реклама! Реклама!» (програма, освітньо-методичні розробки занять, тексти вправ розміщені в додатках В, Г).

Під час медіаосвітнього *заняття «Звідки черпаємо інформацію?»* дошкільники дізналися, що таке медіа, які бувають медіа; усвідомили, що є багато джерел інформації; навчалися вибирати джерело інформації відповідно до потреби; намагалися знайти інше джерело інформації, ніж від дорослішої особи.

Кожний день дитини – це отримання різноманітної нової інформації. Вихователі розповідали, що можна багато знати, не тільки запитуючи батьків чи інших дорослих, а й гортаючи дитячі журнали, переглядаючи телевізійні програми. Заняття дало змогу пізнати, розрізняти різні способи пошуку інформації.

Складним для старших дошкільників виявилося медіаосвітнє *заняття* на тему *«Правда і неправда: як відрізнити?»* Його мета полягала в тому, щоб діти зрозуміли: не все, про що ми дізнаємося, є

правдою; отже, треба навчитися перевіряти інформацію. Після завершення заняття дошкільники засвоїли, що інформація може бути правдивою і неправдивою; вони набули здатності формулювати прості запитання, щоб переконатися у вірогідності інформації; знали, до кого звертатися, щоб перевірити правдивість інформації; критично сприймали інформацію.

Діти щоденно здобувають багато знань про навколишній світ. Проте не всі джерела, з яких черпають інформацію, є правдивими. Тому під час заняття діти навчилися, що не все, що подають медіа, мусить бути правдою, але отриману з медіа інформацію можна перевірити. Часто так трапляється, що те, що видається нам неправдоподібним, таки дійсно є неправдою.

Цікавим для дітей було медіаосвітнє *заняття «Чи існує насправді Червона Шапочка? Правда й фікція в медіа»*. Вихователі розповідали дітям, що не все, що описано в казках, є правдою. Після завершення заняття діти знали, що персонажі, яких вони зустрічають у медіа (під час демонстрації на телевізійному екрані), можуть бути придуманими, тобто герої казок є вигаданими людиною.

Дошкільники часто можуть розрізняти правду й неправду в казках. Але їм це не завжди вдається. Під час заняття діти переконалися, що автора казок надихає на творчість реальний світ, наприклад, звіряток. Завдяки своїй уяві діти можуть створити власного героя.

Цікавим для дітей було медіаосвітнє *заняття з напряму «Етика й цінності»* про добрих і злих героїв книжок, журналів і мультфільмів. Під час його проведення діти довідалися, що персонажі казок, мультфільмів бувають хорошими й поганими, навчилися визначати критерії такого поділу й створювали свого героя.

Реалізація напряму медіаосвіти «Економічні аспекти медіа» передбачає проведення *заняття «Реклама! Реклама!»* Його мета полягає в тому, щоб розповісти дошкільникам про суть реклами, її призначення – стимулювати до чогось, наприклад, до купівлі продуктів; сформувати вміння вибирати товар не з огляду на рівень його розрекламованості, а відповідно до якісних характеристик. Після

завершення заняття діти дізналися, що таке реклама, які її цілі; що не всі речі, які рекламують, треба купувати й споживати. Дошкільники, пізнаючи основи створення реклами, порівнювали розрекламовані продукти з їхнім реальним виглядом.

Окрім того, 5–6-річні діти вперше знайомилися з поняттям «право власності» (*заняття «Що треба знати про права автора книги?»*). На перший погляд, дитині занадто складно усвідомити, що є право власності не тільки на одяг, іграшки, а й на малюнок, книжку, статтю в газеті, журналі інтернеті, що настає відповідальність за привласнення медіапродукту. Однак ця тема надзвичайно актуальна саме для України, де тотально порушується авторське право, копіюються й створюються піратські версії популярних дисків, запозичуються без посилань наукові ідеї і навіть фрагменти навчально-методичних посібників тощо. Під час створення методичної розробки цього заняття для дошкільників було використано сценарії польського вебпорталу «Медіаосвіта».

Мета заняття полягала в тому, щоб ознайомити дітей із поняттями «власність», «авторське право» та зі способами його дотримання.

Дошкільники чули слово «власність», і знають, що її треба берегти. Проте не завжди розуміють, що означає таке поняття, як автор. Під час заняття дошкільники довідалися, як важливо пам’ятати про того, хто написав книгу, статтю до газети, створив мультфільм або виконав іншу роботу, тобто важливо не забувати про автора праці, твору. Діти також повинні усвідомлювати, що декілька осіб можуть стати розробниками (співавторами) чогось цінного.

Після завершення заняття дошкільники засвоїли, що кожний твір має свого автора, і навіть малюнок, намальований під час заняття в садочку, є чиїмось авторським правом; не можна присвоювати собі чужих заслуг, праць; разом можна стати авторами спільного шедевру.

Декілька практичних занять із розвитку вмінь створення дитячої медіапродукції були присвячені інсценуванню казки («Жива казка»), моделюванню власного героя (вправа «Малюнок у дві руки»), виготовленню лепбука і навіть написанню своєї казки (вправа «Шлях

до мети») (освітньо-методичні розробки занять, тексти вправ розміщені в додатку Г).

Крім того, діти разом із батьками виготовляли «Щоденник досягнень» (аналог мотиваційного «Щоденника моїх перемог», розробленого групою українських авторів для дітей від 5 до 12 років, який допоможе дитині мислити позитивно, визначати цілі та досягати їх, бути налаштованою на успіх та перемогу). Оскільки дошкільники переважно не вміють писати, то записи про інтереси, уподобання, цікаві подорожі та відкриття, досягнення тощо робили дорослі. Діти малювали ілюстрації, відповідали за оформлення. Вихователі наголошували, що в щоденнику потрібно відзначати все, що важливо для дитини, адже навіть прибрана кімната чи вивчений вірш – це досягнення, діяльність, яка спрямована на самовдосконалення (варіанти оформлення сторінок щоденника запропоновані в додатку Д).

Цікавими та пізнавальними для дітей виявилися праксеологічні казки. Це невеличкі оповідання, де головні персонажі – звірі, які долають звичні для людей труднощі, пов’язані з досягненням успіху. Дошкільнята із захопленням виконували ролі казкових персонажів. Проте необхідно зазначити, що вихователі розтлумачували для дітей оповідання, наводячи аналогії з життям. Завдяки праксеологічний казкам дошкільники дізналися, що для досягнення успіху треба планувати свою діяльність, наполегливо працювати, допомагати друзям, удосконалюючи таким чином свої вміння тощо (тексти казок розміщені в додатку Е).

Під час реалізації розробленої технології використовувалися найрізноманітніші медіа: як візуальні (друковані видання), так і аудіовізуальні.

Необхідно акцентувати увагу, що проблеми медіаосвіти є складними не лише для дітей, а й батьків. Під час проведення круглих столів, бесід батьки мали змогу довідатися, що таке медіаосвіта, у чому вона полягає (список рекомендованих для батьків інтернет-ресурсів та теми бесід відображені в додатках Є, Ж).

Одна з бесід була присвячена аналізу сучасної медіапродукції, що має пізнавальне значення. Батьки довідалися, що корисними для дітей старшого дошкільного віку є програми пізнавального характеру, як-от: «Уроки тітоньки Сови», «Читаночка», «Вечірня казка». Крім того, багато мультфільмів мають освітньо-виховний потенціал. Наприклад, персонажі анімаційного мультсеріалу «Фіксики» у доступній для дітей формі розповідають, як працюють електрочайник, холодильник, пральна машина та інша побутова техніка, яка небезпека захована в ртутному термометрі, у яких продуктах містяться вітаміни тощо. Є й серії, які безпосередньо стосуються медіаосвіти, наприклад, про необхідність антивірусу на комп'ютері та заборону відкривати підозрілі електронні листи від незнайомих відправників. Блискавка МакКвін (головний герой мультфільму «Тачки») на своєму прикладі показує важливість дружби, поваги, відповідальності, взаємопідтримки.

Заслуговують на увагу і проєкти анімаційного, розважально-пізнавального телеканалу для сімей із дітьми дошкільного та шкільного віку ПлюсПлюс (https://plus-plus.tv/), а саме: «Це – наше, і це – твоє» (цікаві та зрозумілі розповіді про національні символи, геніальні винаходи, нестандартні ідеї та інші досягнення українців тощо), «Світ чекає на відкриття» (мультсеріал про те, як з'явилися зараз звичні в побуті речі).

Насправді, перелік мультфільмів, цікавих та повчальних для дітей, є значним. Важливо, щоб дорослі обговорювали з дітьми побачене на екрані, допомагали розтлумачити повчальні меседжі. І, звичайно, потрібно пам'ятати про часові обмеження для дошкільнят щодо користування сучасною технікою.

Досвід показує, що старші дошкільники з великим задоволенням дивляться закордонні (в основному американські) мультиплікаційні та ігрові фільми. Привабливими в них для дітей є стрімко «закручений» сюжет, погоні, пошуки, боротьба зі злочинцями – усе те, що є характерним для дорослого американського кінематографа [37, с. 156]. Не можна сказати, що творці цих фільмів не враховують дитячої психології. Навпаки, вони чудово розуміють

потяг дітей до незвичайного, героїчного, готовність здійснювати цілком дорослі вчинки, якими керує любов до родини, до батьків або прагнення покарати зло і несправедливість («Двоє: я і моя тінь», «Багатенький Річчі», «Один вдома» та ін.). Багато фільмів присвячені тваринам, що подобаєтьь дітям у всьому світі («Бетховен», «Дорога додому», «Лессі» тощо).

Зрозуміло, що перегляд зарубіжних дитячих фільмів не може компенсувати дітям перегляди вітчизняних, оскільки в таких фільмах вони зустрічаються зовсім з іншим соціальним контекстом. Саме тому дитина не співвідносить події у фільмі з тим, що зустрічається їй у житті, не проєктує події і моральні висновки на власне життя.

Оскільки сучасні технічні пристрої викликають у дітей значний інтерес, доцільно використовувати освітній потенціал, зокрема, ґаджетів. Батьки можуть завантажити на власні смартфони, планшети або й комп'ютери інтерактивні додатки чи онлайн-ігри, які мають дидактичне та виховне спрямування. Наприклад, на формування морально-етичних цінностей у дітей дошкільного віку, серед іншого, спрямовані такі безкоштовні додатки: «Kids Good Habits» («Дитячі хороші звички»), «50 Good Habits» («50 хороших звичок»), «Good Habits&Manners for Kids» («Хороші звички і манери для дітей») та ін. Вони містять картинки зі звуковим та текстовим супроводом, на яких зображено, як потрібно або не можна поводитися.

Використовуючи ці додатки, діти дізнаються, що необхідно бути ввічливими, слухняними, чемними з однолітками і дорослими, сумлінно виконувати власні обов'язки, берегти природу та громадське майно тощо. На особливу увагу заслуговує зображення гуманного ставлення до людей із фізичними вадами. Також цікавим у додатку "Good Habits&Manners for Kids" є розділ «Безпека», у якому наголошується на правилах поведінки на воді, на проїжджій частині, на вулиці (заборона розповідати незнайомцям особисту інформацію та брати від них будь-які подарунки), в автомобілі (використання ременів безпеки) тощо.

Оскільки всі ці додатки на сьогодні розроблені лише англійською мовою (звуковий та текстовий супровід), то батьки повинні

допомогти не тільки запустити програму, а й обговорити разом із дітьми зображене на екрані. Крім того, можна вивчити нескладні для дошкільників слова. Якщо ж батьки не володіють англійською мовою, то все одно зможуть використовувати ці додатки, обговорюючи з дітьми зображені ситуації та акцентуючи увагу на тих чи інших морально-етичних цінностях.

Проте варто зазначити, що інформаційний світ дуже динамічний, тому можна спрогнозувати, що незабаром такі додатки з'являться й українською мовою. Яскравим прикладом є гра «Мишеняткова абетка», спрямована не лише на вивчення українського алфавіту, а й на загальний інтелектуальний розвиток дітей.

Таким чином виглядає контент екранних мистецтв, на матеріалі і під впливом якого дитина формується як глядач, як особистість.

Батьки разом із дітьми та фахівцями дошкільної освіти діяли на засадах педагогіки партнерства. При цьому використовувалось інформаційне середовище ЗДО.

Наслідуючи досвід формування медіаграмотності дітей в закладах дошкільної освіти України, ми пропонували батькам разом із дітьми створити власну фотогазету чи лепбук «Мій родовід», комікс «Один день із життя моєї дитини». Також дошкільники з вихователями та батьками виготовляли першу газету (*заняття «Розкажи, як Ти проводиш вихідний день, у своїй першій газеті»*).

Діти не тільки ставали авторами коміксів, але і їхніми героями. Дошкільники виконували певну роль (наприклад, кухаря), а вихователь знімав на камеру кухаря під час роботи, а потім зі знімків створювали серію коміксів.

Завдяки коміксам діти працювали і над текстом: у «хмаринку думки» вони вписували певну інформацію і тим самим не тільки розвивали навички читання й письма, а і вчилися розрізняти два різновиди текстової інформації: мова й думка.

Цикл занять завершувався розважальним заняттям – медіабалом, у якому брали участь батьки, діти й вихователі. Це одна з найбільш ефективних форм роботи з формування медіаграмотності, яка дає змогу не лише поглибити й узагальнити знання про медіа,

удосконалити вміння створення медіапродукції, реалізувати педагогіку партнерства (батьки, вихователі, діти), відчути позитивні емоції, а й довідатися про історію закладу дошкільної освіти, усіх його працівників, оскільки однією з подій свята є створення лепбука «Наш садочок» із такими рубриками: «Історія заснування нашого садка», «Наші працівники» (завідувач, методист, медична сестра, допоміжний персонал, кухарі, вихователі й няні), «Знайомимося з дітьми й батьками (світлини кожної групи)» тощо (сценарій свята розміщено в додатку Г).

На аналітичному етапі аналізувалася медіаосвітня діяльність суб'єктів освітнього процесу закладів дошкільної освіти. Про інтеграцію зусиль суб'єктів освітнього процесу ЗДО свідчить реалізація циклу занять «Зернинки медіаосвіти», який призначений для старших дошкільників, батьків і вихователів.

Отже, аналіз досвіду роботи закладів дошкільної освіти щодо впровадження медіаосвіти засвідчив актуальність та необхідність такої діяльності, використання різних методів і форм у роботі з дітьми, батьками та, власне, педагогічними працівниками.

3.2. Аналіз результатів експериментального дослідження ефективності технології реалізації медіаосвіти старших дошкільників

Після проведення формувального експерименту ми отримали такі результати: в експериментальних групах 16% дітей перебували на високому рівні сформованості медіаграмотності; 56% – на середньому рівні; 28% – на низькому. У контрольних групах розподіл дітей, який був зафіксований під час констатувального експерименту, майже не змінився.

Динаміка рівнів сформованості медіаграмотності відображена в таблиці 3.2.

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчує, що з'явилися діти високого рівня сформованості медіаграмотності

(уперше від початку експерименту таких дітей стало 15 (16%)). Також майже вдвічі збільшилася (на 18) кількість дітей середнього рівня сформованості медіаграмотності (з 36% до 56%). Зменшилася (на 33) кількість дітей низького рівня сформованості медіаграмотності (з 59 до 26).

Таблиця 3.2.

Динаміка рівнів сформованості медіаграмотності

Рівні	**Контрольна група**		**Експериментальна група**	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий				15 (16%)
Середній	32 (36%)	36 (41%)	33 (36%)	51 (56%)
Низький	56 (64%)	52 (59%)	59 (64%)	26 (28%)

Після проведення експерименту ми дійшли висновку, що діти охочіше аналізують медіапродукцію з батьками і вихователями, проявляють більший інтерес до журналів, книжечок, мають бажання створювати лепбуки тощо.

Організовуючи експеримент, ми вважали, що найважче завдання – це розробка досконалого методичного забезпечення, написання посібника «Зернинки медіаосвіти», а також формування вміння свідомого й критичного сприймання інформації.

Проте в процесі дослідження ми зрозуміли, що є також проблеми іншого типу. Одна з них – це формування мотивації у вихователів до медіаосвітньої діяльності з дошкільниками. Вихователі намагаються передусім реалізувати Державний стандарт дошкільної освіти, а також робити все, щоб відповідати очікуванням батьків. Традиційно батьки хочуть, щоб їхні діти в старшій групі ЗДО навчилися читати, писати і рахувати. Отже, саме на це спрямовані основні зусилля вихователів. Перешкодою для медіаосвіти є висока наповнюваність груп (до 35 дітей у групі) у закладі дошкільної освіти. Зважаючи на емоційну затратність та стресовість праці, під час якої постійно доводиться відповідати вимогам батьків, методистів, завідувачів, вихователі часто не хочуть брати на себе додаткові обов’язки з

реалізації медіаосвіти. І тоді розраховуємо на ентузіастів, особливо тих, що пройшли навчання, відвідували тренінги в Академії української преси.

Дослідження щодо медіаосвіти були проведені і в педагогічних закладах вищої освіти серед магістрантів заочної форми навчання. В опитуванні взяли участь 110 майбутніх фахівців дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету та Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Результати засвідчили, що магістранти не знають, що таке медіа, медіаосвіта. Лише 2% опитаних ознайомлені з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні. Приблизно 50% вихователів-магістрантів заочної форми навчання переконані, що медіаосвіта – це освіта з допомогою новітньої комп'ютерної техніки [229].

Усі опитані студенти є представниками жіночої статі віком від 23 до 46 років. Дослідження проводилося тільки на заочній формі навчання, оскільки понад 90% студентів уже працюють вихователями і повинні реалізовувати медіаосвіту. Але насправді вони мають надто низький рівень обізнаності з проблемами медіаграмотності.

Отже, з одного боку, вихователі потребують підвищення рівня медіаграмотності, з іншого – у них є недостатньо для цього мотивації та ресурсів, зокрема й часових. Виняток становить такий напрям медіаосвіти, як профілактика загроз сучасної комп'ютерної техніки для дитини, що й не дивно, адже це одне із завдань вихователя, визначене Державним стандартом дошкільної освіти.

Отже, дослідженням доведено доцільність реалізації технології формування медіаграмотності старших дошкільників у закладах дошкільної освіти та необхідність подальшого навчання майбутніх вихователів; створення для них кращих умов праці. Проте виконання останнього завдання залежить від економічного розвитку України; від коштів, які будуть вкладені в освітню галузь.

Висновки до третього розділу

Ефективність розробленої технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку перевірялася протягом 2017–2018 рр. на базі ЗДО № 3, 6, 19 м. Тернополя та ЗДО № 28, 29, 46 м. Хмельницького, де було сформовано контрольні й експериментальні групи.

В експерименті брали участь 384 респонденти. До формувального етапу було залучено 180 дошкільників (88 дітей – у контрольних групах, 92 дитини – в експериментальних групах) та 15 вихователів.

За результатами констатувального експерименту виявлено, що в 64% дітей медіаграмотність сформована на низькому рівні; у 36% – на достатньому рівні. Після проведення формувального експерименту в експериментальних групах 15 дітей (16%) мали високий рівень сформованості медіаграмотності, 51 дитина (56%) – середній рівень; 26 дітей (28%) – низький рівень. У контрольних групах у 36 дітей (41%) виявлено середній рівень сформованості медіаграмотності, у 52 дітей (59%) – низький рівень.

Дослідженням доведено ефективність реалізації технології формування медіаграмотності старших дошкільників, циклу занять «Зернинки медіаосвіти», що підтверджено позитивною динамікою рівнів сформованості медіаграмотності. Унаслідок упровадження розробленої технології 15% дітей набули високого рівня сформованості медіаграмотності (до проведення експерименту дітей із високим рівнем не було), 56% мали достатній рівень і лише 28% – низький рівень. На 36% зменшилася кількість дітей із низьким рівнем сформованості медіаграмотності.

РОЗДІЛ 4
ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТА ВИХОВАТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

4.1. Організаційно-педагогічні умови формування медіакомпетентності вчителів

Актуальність медіаосвіти дошкільників і учнів зумовлює необхідність акцентувати увагу на проблемах формування медіакомпетентності педагогічних працівників. Такий висновок обґрунтований розглядом медіаосвіти вчителів як питання державного значення. Саме цей підхід є визначальним у працях українського науковця В. Шарка. На його думку, завдання підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, що володіють необхідним рівнем медіакомпетентності, актуальне на всіх рівнях державної системи педагогічної освіти (довузівська підготовка, підготовка у ЗВО, післядипломна підготовка) [221, с. 85].

Як засвідчують результати наукових пошуків учених, доцільно формувати медіаграмотність не лише дошкільників, учнів, а й педагогів. Зокрема, І. Колесникова, вивчаючи розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, вказала на недостатній рівень медіакультури в контексті здійснення професійної діяльності відповідно до сучасних вимог інформаційного суспільства [66, с. 10]. Дослідниця трактує медіакультуру вчителя як складне структурне утворення, що передбачає ефективну взаємодію педагога з мас-медіа, яка сприяє розвитку знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів [66, с. 7].

Під час експериментальної роботи І. Колесникова з'ясувала, що вчителі мають переважно низький і середній рівні сформованості медіакультури. Зокрема, вона навела такі дані: з 272 учителів

загальноосвітніх шкіл (у Житомирській, Полтавській, Чернівецькій, Хмельницькій областях), які були залучені до констатувального експерименту, лише 78 осіб перебували високому рівні розвитку медіакультури; 98 осіб – на достатньому, 96 осіб – на початковому [67, с. 140]. Отже, приблизно третина вчителів (35,3%), як встановила І. Колесникова, характеризується низьким (початковим) рівнем сформованості медіакультури.

Для підвищення цього рівня переважно використовується потенціал закладів післядипломної педагогічної освіти. Зокрема, О. Мокрогуз з'ясувала, що понад 50% учителів пов'язують своє навчання з медіаосвіти / медіаграмотності з обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти (ОІППО) [123, с. 13]. Самі ж викладачі ОІППО підвищують рівень медіакультури в літніх школах на тренінгах Академії української преси. У цьому контексті О. Мокрогуз зазначає: «Комплексне дослідження «Впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в загальноосвітніх школах України», проведене у 2015 році на замовлення Українського медійного проекту («У-Медіа») Інтерньюз Нетворк, засвідчило, що медіаосвіта в школах України впроваджується завдяки вдалому поєднанню зусиль Академії української преси, яка підготувала під час проведення шкіл основну групу вчителів, координаторів/викладачів в ОІППО, та Інституту соціальної та політичної психології АПНУ.

84% опитаних вчителів, які сьогодні викладають медіаграмотність, проходили навчання з медіаосвіти, 16% навчалися самостійно. Кожний четвертий з 90 опитаних брав участь у школах медіаграмотності Академії української преси (АУП), ще 28% навчалися в ОІППО та на семінарах. Ці цифри демонструють ефективність обраного шляху – поєднання шкіл та курсів ОІППО для підготовки «носіїв» медіаосвіти» [123, с. 12].

В умовах недостатньої готовності вчителів до впровадження мас-медіа в навчальний процес до завдань підвищення їхньої кваліфікації в післядипломний період мають увійти такі, що пов'язані з формуванням власної медіаграмотності і медіаграмотності учнів [221, с. 85].

В. Шарко визначив умови формування медіакомпетентності вчителів: наявність фундаментальної підготовки з інформатики, без якої неможлива експлуатація засобів ІКТ і реалізація їхнього потенціалу в освітніх цілях, а також знань із психолого-педагогічних наук, засвоєння яких необхідне для ефективного здійснення всіх функцій, пов'язаних із використанням засобів мас-медіа в навчальному процесі [221, с. 85].

Окрім того, науковці виокремлюють педагогічні умови для підвищення рівня медіаграмотності вчителів початкової та середньої школи. Зокрема, Н. Спринчук виявила, що навчання вчителів початкових класів на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти (ППО) потребує створення низки педагогічних умов. Перша умова реалізується на етапі формування мотивації до проведення роботи з реалізації медіаосвіти в системі ППО. На цьому етапі відбувається усвідомлення вчителями початкових класів ролі засобів масової комунікації в сучасному суспільстві та процесі соціалізації, а також розуміння необхідності впровадження засобів масової комунікації в школі як самостійного об'єкта. Одним із шляхів реалізації медіаосвіти у ППО є формування позитивного емоційного ставлення до вивчення медіа; інтересу до роботи із засобами масової комунікації. Друга педагогічна умова успішного формування готовності до реалізації медіаосвіти в системі ППО здійснюється на етапі теоретичної підготовки, коли вчителі засвоюють інформацію, необхідну для цілісного аналізу медіатексту [196, с. 503].

Науковець обґрунтувала компоненти медіаосвіти в ППО, що включають 4 види підготовки, які тісно пов'язані між собою:

– методологічну – знання в галузі естетики, філософії, педагогіки та психології; знання про людину як істоту духовну, особистість та індивідуальність; знання про історичні шляхи формування засобів масової комунікації;

– теоретичну – знання з теорії засобів масової комунікації (ЗМК), зокрема й про їхні функції в сучасному суспільстві, про методи

можливого маніпулювання масовою свідомістю, прийоми аналізу повідомлень ЗМК;

– методичну – оволодіння знаннями про зміст, форми, методи і засоби медіаосвіти;

– практичну – підготовка вчителів початкових класів до медіаосвіти, тобто формування вмінь і навичок у галузі медіаосвітньої діяльності, а також умінь і навичок спеціального характеру, що дають можливість вирішувати конкретні навчально-практичні завдання [196, с. 502].

Отже, ці види підготовки передбачають формування у вчителів початкових класів умінь і навичок реалізації методологічних, теоретичних і методичних знань, а також практичної складової.

Вагомою для вирішення проблеми підвищення рівня медіакомпетентності педагогів в інститутах ППО є модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти (автор І. Колеснікова). Модель включає такі блоки: цільовий (відображає соціальне замовлення, мету, завдання розвитку); змістовий (включає теоретичну та практичну підготовку вчителів, яка відбувається під час вивчення навчальних дисциплін та змістового ядра – спецкурсу «Медіакультура вчителя»); операційний (охоплює систему форм, методів і засобів розвитку медіакультури вчителів); результативний (включає контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку рівня розвитку медіакультури вчителів) [67, с. 211].

Упровадження цієї моделі науковець пропонує здійснювати в три етапи: підготовчий, процесуально-діяльнісний, результативний, – що передбачають медіаосвітню діяльність від удосконалення змісту навчальних дисциплін у межах курсової та міжкурсової підготовки до впровадження спецкурсу «Медіакультура вчителя» як змістового ядра навчальної програми з урахуванням завдань підвищення рівня медіакультури [66, с. 14].

Заслуговують на увагу методи медіаосвіти вчителів, апробовані І. Колесниковою, а саме: «Снігова куля», «Ажурна пилка», «Акваріум», «Дерево рішень» тощо [67, с. 173–174].

При проведенні практичного заняття «Основні механізми (форми, методи, засоби, інноваційні технології) розвитку медіакультури» науковець пропонує використовувати метод «Снігова куля». Він передбачає обговорення в групі, розпочате завдяки ініціативі одного зі слухачів, на основі тез якого базується дискусія решти дорослих учнів [67, с. 173–174].

Дослідженням І. Колесникової доведено, що під час лекції «Історичні витоки та сучасний стан медіакультури як педагогічна проблема» доцільно реалізовувати метод «Ажурна пилка». Він передбачає засвоєння значного обсягу інформації за короткий проміжок часу; заохочує слухачів допомагати один одному шляхом взаємонавчання та використання досвіду; сприяє організації самоосвітньої діяльності інших. Метод може бути використаний на тренінгах, є ефективним, коли початкова інформація вже відома слухачам [67, с. 174].

Під час лекційного заняття «Розвиток медіакультури вчителя як творчий динамічний процес: характеристика його етапів та провідних механізмів», на думку І. Колесникової, варто реалізовувати метод «Акваріум». Він ефективний для розвитку навичок спілкування, удосконалення вміння дискутувати й аргументувати власну думку на етапі засвоєння матеріалу, формує здатність до самоуправління, самоорганізації в педагогічній діяльності [67, с. 174].

Цікавим для втілення є метод «Дерево рішень». Він допомагає слухачам проаналізувати та краще зрозуміти механізми прийняття складних рішень. Вибір пропонованих рішень відбувається за певною схемою; передбачає графічну побудову різних варіантів дій, які можуть бути здійснені для вирішення проблеми, сприяє розвитку самоаналізу, самооцінки власної діяльності. Упроваджується при роботі над темою «Практичні основи розвитку медіакультури» тощо [67, с. 175].

Отже, формування медіакомпетентності (медіакультури) вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти досліджується науковцями; виявилено умови ефективності цього процесу; розроблено відповідні моделі, провідними компонентами яких є

інноваційні й традиційні форми і методи, а також засоби – спецкурси та ін. Водночас, оскільки медіаосвіта починається вже в закладах дошкільної освіти, доцільно припустити, що вимогою часу є підвищення рівня медіакомпетеності вихователів.

4.2. Інноваційні форми й методи підготовки вихователів до медіаосвіти дошкільників

Підготовка майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти відображена в працях К. Біницької, О. Кравчишиної, О. Янкович та ін.

У дослідженнях К. Біницької, І. Кузьми, В. Очеретного, О. Янкович відображено реальний стан готовності майбутніх магістрів дошкільної освіти до формування медіаграмотності дошкільників, зокрема висвітлено результати діагностики, що проводилася в Тернопільському національному педагогічному університеті та Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. «В анкетуванні взяли участь 110 майбутніх фахівців. З них 97 (88,2%) є працівниками дошкільних закладів» [229, с. 269].

Результати дослідження засвідчили, що лише два магістранти з анкетованих ознайомлені з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні. Інші 108 – ні. На запитання «Що Ви розумієте під медіаосвітою та медіаграмотністю?» 56 магістрантів (50,9%) відповіли «Не знаю (не задумувалася)». Інші респонденти, хоча й намагалися відповісти, але здебільшого або звужували значення терміна, або відповідали неправильно. Зокрема, 43 магістранти зазначили, що це освіта за допомогою радіо, телебачення або з використанням комп'ютерних технологій, медіатехніки; знання про різні медіазасоби; усі галузі освіти, втілені в одному проєкті; а медіаграмотність – це вміння правильно скористатися новітніми засобами та вміння самостійно шукати матеріал для саморозвитку. Ще 11 учасників анкетування за допомогою смартфона з доступом до інтернету переписали визначення, що стало зрозуміло з дослівного цитування (це частина освітнього процесу (напрям освіти),

спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа). Тим самим магістранти продемонстрували, що володіють уміннями пошуку інформації, отже, для них притаманний певний рівень сформованості медіаграмотності.

Переважна більшість анкетованих (89 зі 110, що брали участь в експерименті) вважає, що варто формувати медіаграмотність у дітей старшого дошкільного віку; лише 9 заперечують таку необхідність, оскільки діти й так багато часу проводять за комп'ютерами; 12 осіб не змогли відповісти. Отже, 9 магістрантів переконані, що формувати медіаграмотність – це навчати працювати з комп'ютерною технікою. Аспект критичного, відповідального сприймання інформації в цьому випадку недооцінюється, як і попередження загроз сучасних медіа на розвиток дитини.

106 магістрантів (96,4%) усвідомлюють необхідність і важливість медіаосвіти в дошкіллі. Лише 4 респонденти, що становить 3,6% опитаних, відповіли, що не хочуть детальніше ознайомитися з проблемами формування медіаграмотності в закладі дошкільної освіти.

На запитання «Чи формуєте в дітей критичне мислення; які форми, методи, прийоми для цього використовуєте?» 47 магістрантів-працівників ЗДО (48,5%) відповіли, що ні. Проте 63 магістранти (57,3%) вважають, що формують такий тип мислення, проводячи бесіди, даючи проблемні завдання.

83 респонденти (85,6% з тих, які працюють у закладах дошкільної освіти) відповіли, що не проводять роботу з батьками щодо формування медіаграмотності. Лише 27 магістрантів (24,5%) здійснюють таку діяльність. Це бесіди про медіапродукцію, яку переглядають діти, а також про роль комп'ютера, смартфона в житті дитини.

Таким чином, незважаючи на популярність термінів «медіаосвіта», «медіаграмотність», магістранти закладу вищої освіти, які водночас є працівниками дошкільних закладів, не знають чітко, що ці терміни означають, і асоціюють їх із комп'ютерною технікою та

інформаційними технологіями, не пов'язуючи з критичним відповідальним сприйманням інформації. Проте всі опитані фахівці дошкільної освіти проявляють інтерес до проблем медіаосвіти й охоче обиратимуть медіаосвітні дисципліни в університетах, братимуть участь у лекціях та семінарських заняттях на ці актуальні теми [229, с. 269–270].

Професійно зорієнтовані технології формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти в освітньому процесі ЗДО є предметом дослідження О. Кравчишиної. Цю готовність науковець розглядає як інтегративне особистісне утворення, що є результатом відповідної підготовки майбутніх вихователів та характеризується сформованістю позитивно вмотивованого ставлення до зазначеного виду діяльності, наявністю знань та вмінь щодо використання засобів медіаосвіти в дошкільному закладі та забезпечує високий рівень професійної діяльності, спрямованої на освіту, розвиток та виховання дітей дошкільного віку педагогічно доцільними медійними засобами [80, с. 3].

У дослідженні О. Кравчишиної розв'язано ключове завдання – з урахуванням сукупності методологічних підходів (системного, цілісного, комплексного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, контекстного, технологічного); низки принципів (інтегративності, конгруентності, комплементарності, доповнювальності); наукових підходів щодо сутності, видів та функцій засобів медіаосвіти, доцільних для використання в закладі дошкільної освіти; положень психолого-педагогічної теорії готовності та її формування в майбутніх фахівців визначено та обґрунтовано комплекс професійно зорієнтованих технологій формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти. Це цілісна, інтегрована, упорядкована сукупність технологій, що мають професійну спрямованість, характеризуються складною будовою, структуровані за блоками, що конгруентні компонентам досліджуваного виду готовності і реалізація яких забезпечує її ефективне формування [80, с. 4].

Для вирішення проблеми формування готовності майбутніх вихователів до реалізації медіаосвіти О. Кравчишина розробила спецкурс «Використання медіазасобів в освітньому процесі ДНЗ» [80, с. 280–291].

Проте, якщо проблема підготовки майбутніх вихователів до медіаосвіти дошкільників у ЗВО розглянута, то дослідження формування готовності вихователів в інститутах ППО є поодинокими.

На жаль, недостатньо вивченою є підготовка вихователів у системі післядипломної освіти. Її досліджують Т. Андрющенко, О. Зосименко, Г. Смольникова та ін. У працях цих науковців простежується вирішення окремих проблем, що стосуються сфери медіаосвіти.

Зокрема, О. Зосименко зазначає, що в сучасних умовах дослідники ведуть активний пошук новаторських підходів до перепідготовки вихователів закладів дошкільної освіти, що зорієнтовані на їхній професійний розвиток та саморозвиток, гуманістичні суб’єкт-суб’єктні відносини і творчу діяльність у процесі навчання [53, с. 136]. Вивчаючи організацію проектної діяльності вихователями, науковець приділяє увагу використанню медіазасобів, забезпеченню доступу до всіх видів інформації, інтернету, комп’ютера, можливості користування відеокамерою, магнітофоном чи іншими видами техніки [53, с. 140].

Т. Андрющенко в наукових розвідках приділяє увагу навчанню через медіа, що є структурним компонентом медіаосвіти. Зокрема, науковець зазначає: «Однією з основних вимог сучасності є володіння педагогами навичками користування комп’ютером. Це не данина моді, це – необхідність, адже без комп’ютерної грамотності все важче уявити педагогічну діяльність. Тому в програмі курсової підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів є також цикл лекційних і практичних занять з теми: «Використання інформаційних технологій в роботі дошкільних навчальних закладів»» [3, с. 238].

Т. Андрющенко висвітлила досвід використання медіа під час удосконалення кваліфікації вихователів. Вона зазначає: «На сайті Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних

працівників створена колекція цифрових ресурсів, якою може користуватися будь-який вихователь, який має вихід в Інтернет. У колекції в електронному вигляді представлено матеріали, які можна застосовувати, як презентації, наочність під час проведення занять та інших форм навчання дошкільників. Враховуючи те, що наразі актуальною є підготовка до впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», матеріал колекції цифрових ресурсів розподілений за змістом ліній розвитку, презентованих у програмі» [3, с. 238].

Незважаючи на певні напрацювання, висновок досліджень Т. Андрющенко такий: «Поряд з тим, що існує велика кількість досліджень, присвячених підготовці майбутніх вихователів, проблема вдосконалення їхньої професійної компетентності у процесі подальшої практичної діяльності вивчена недостатньо, продовжує зберігати актуальність» [3, с. 236].

В умовах недостатньої готовності вихователів до медіаосвіти дітей підвищення їхньої кваліфікації в післядипломний період має включати теми, що пов’язані з формуванням власної медіаграмотності і медіаграмотності дітей.

З урахуванням структури підготовки вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, що її визначила Н. Спринчук, власних напрацювань щодо медіаосвіти вихователів та їхньої готовності до формування медіаграмотності дошкільників виокремлюємо такі *компоненти підготовки вихователів у закладах післядипломної освіти до медіаосвітньої діяльності й медіавиховання дітей*:

– методологічний – знання концептуальних документів про медіаосвіту; ключових принципів медіаосвіти та підходів до її реалізації, засад дошкільної педагогіки і психології;

– теоретичний – знання понятійно-категоріального апарату; класифікацій та функцій медіа; методів можливого маніпулювання свідомістю, генези медіазасобів та медіаосвіти дошкільників; напрямів медіаосвіти в закладі дошкільної освіти; шляхів організації

співпраці з батьками; особливостей організації медіаосвіти дошкільників, діагностики сформованості медіаграмотності дітей;

– методичний – студіювання й створення методичних розробок для формування медіаграмотності дошкільників;

– практичний – формування вмінь і навичок у галузі медіаосвітньої діяльності: участь у тренінгах, семінарах, створення презентацій для батьків дошкільників з акцентуванням уваги на праксеологічних казках як новому медіапродукту; удосконалення інформаційної грамотності вихователів).

Як один зі способів формування медіаграмотності вихователів у закладах ППО пропонуємо майстер-клас «Будьмо медіаграмотними!» Його мета – підвищити рівень медіаграмотності вихователів; одне з головних завдань – дізнатися, як особисті погляди, упередження і стереотипи журналістів, а також редакційна політика впливають на той контент, який отримують фахівці дошкільної освіти. Під час майстер-класу учасники, ознайомившись з алгоритмом перевірки меседжів на правдивість, знаходитимуть маніпуляції та сліди шахрайських схем у декількох репостах, які активно поширювалися в мережі «Фейсбук». Також учасники навчаться відрізняти факти від суджень (сценарій майстер-класу розміщений у додатку З). Згодом вихователі зможуть провести такий захід із батьками в ЗДО, доповнюючи сценарій додатковими матеріалами відповідно до потреб і запитів конкретної аудиторії.

Необхідно зазначити, що, оскільки дослідження підготовки майбутніх вихователів до медіаосвіти дошкільників у системі післядипломної педагогічної освіти поодинокі, вони є перспективою майбутніх наукових розвідок.

Висновки до четвертого розділу

Проблема підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти та педагогів у системі післядипломної освіти до медіаосвіти дітей ґрунтовно представлена в науковій літературі. Досліджено підготовку майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти з

урахуванням сукупності методологічних підходів (системного, цілісного, комплексного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, контекстного, технологічного), низки принципів (інтегративності, конгруентності, комплементарності, доповнювальності) і представлено як цілісну, інтегровану, упорядковану сукупність технологій, що мають професійну спрямованість, характеризуються складною будовою, структуровані за блоками.

Водночас є недостатньо вивченою підготовка вихователів до медіаосвітньої діяльності в системі післядипломної освіти. Отже, відбувається пошук шляхів перепідготовки вихователів закладів дошкільної освіти. Під час її організації доцільно інтегрувати методологічний, теоретичний, методичний, практичний складники підготовки вихователів до медіаосвітньої діяльності й медіавиховання дітей у закладах післядипломної освіти. Як позитивний досвід, може бути рекомендовано для впровадження в заклади післядипломної та дошкільної освіти спецкурс «Медіакультура вихователя», майстер-клас «Будьмо медіаграмотними!», створення колекції цифрових ресурсів. Заслуговує на увагу використання праксеологічних казок як медіатворів для формування успішної особистості дитини.

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблеми реалізації медіаосвіти в закладах дошкільної освіти, що виявляється в проєктуванні й експериментальній перевірці технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку на основі педагогіки партнерства батьків, фахівців дошкільної освіти та дошкільників, розробці освітньо-методичного забезпечення циклу занять «Зернинки медіаосвіти».

1. Маніпуляції свідомістю споживачів медійної продукції, перенасиченість телевізійних програм сценами агресії та насильства, безконтрольне використання сучасних технічних пристроїв дітьми вже в дошкільному віці зумовлюють актуальність медіаосвіти, результатом якої є сформованість медіаграмотності (усвідомлення доцільності медіаосвіти; знання про медійні засоби, їхні функції, загрози сучасної техніки; уміння вибирати джерела інформації, критично сприймати інформацію; позитивне ставлення до медіаосвітніх занять). Доцільність реалізації медіаосвіти пояснюється тим, що діти дошкільного віку сприймають медіаграмотність не як предмет, а як спосіб життя.

Студіювання педагогічної, психологічної літератури, емпіричні дослідження засвідчують, що розпочинати формувати медіаграмотність необхідно в дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме в цьому віці діти активно намагаються контактувати з новітньою технікою, не усвідомлюючи її загроз. У 5–6 років у дітей активно розвиваються всі розумові операції, відбувається розвиток пізнавальної активності та стійкого пізнавального інтересу як фундамента майбутньої навчальної мотивації. У таких дошкільників можливо розпочинати формувати навики свідомого, критичного, відповідального сприймання інформації.

Важливість умілої взаємодії дитини з новітньою технікою відображена в Державному стандарті дошкільної освіти, Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Реалізація медіаосвіти дітей

старшого дошкільного віку можлива лише через тісну взаємодію вихователів ЗДО з родинами на основі педагогіки партнерства.

2. Студіювання наукових джерел, у яких висвітлюється численність напрямів медіаосвіти, а медіаграмотність порівнюється зі складною плетеною тканиною з багатьма перехресними смугами різної ширини та кольорів, урахування структури медіаосвіти (навчання про медіа, освіта через медіа та для медіа), власні дослідження дали змогу визначити діагностичний інструментарій, виокремивши такі критерії сформованості медіаграмотності старших дошкільників: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення доцільності медіаосвіти, оцінні судження про героїв медіа на основі сформованих морально-етичних цінностей), пізнавально-комунікативний (знання про медіа, комп'ютер як новітній медійний засіб, небезпеки сучасних медіа для дитини, спілкування на теми медіатворів), діяльнісно-креативний (уміння створювати медіа, наприклад дитячу газету з малюнків, фотографій, лепбук, на основі проявів творчої активності), емоційний (переживання позитивних емоцій під час створення медіа або їхнього використання).

За результатами констатувального експерименту виявлено, що 64% дітей мають низький рівень сформованості медіаграмотності; 36% –достатній рівень.

3. Дослідженням доведено необхідність проєктування й реалізації технології формування медіаграмотності старших дошкільників та розробки відповідного освітньо-методичного забезпечення. Основними компонентами розробленої технології є: цілі, що відповідають Концепції впровадження медіаосвіти в Україні та Базовому компоненту дошкільної освіти; зміст технології (теоретико-методичні засади медіаосвіти, структура медіаосвіти); процесуальний компонент (алгоритм дій старших дошкільників, батьків, вихователів, що взаємодіють на засадах педагогіки партнерства: діагностико-цільовий, інтеграційний, аналітичний етапи; форми (заняття «Зернинки медіаосвіти»), методи (ігри, вправи, методи інтерактивної освіти, проєктні методи), засоби медіаосвіти (навчально-методичне забезпечення циклу занять «Зернинки медіаосвіти»; проєкти «Як

сформувати в дітей медіаграмотність» та ін., праксеологічні казки) відповідно до її структури: навчання про медіа, освіта через медіа; освіта для медіа) на тлі інформаційного середовища ЗДО; діагностичний інструментарій та результат (сформованість медіаграмотності, що відповідає високому й середньому рівням).

На першому етапі реалізації технології здійснюються діагностика сформованості медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку та діагностичні процедури щодо обізнаності батьків із реалізацією медіаосвіти в сучасному суспільстві, зокрема й у закладах освіти. На другому етапі – інтеграційному – відбувається інтеграція дій всіх суб'єктів освітнього процесу ЗДО, невіддільність процесів формування мотивації до медіаосвіти, знань про медіа, їхні функції, небезпеки сучасних технічних пристроїв; розвиток умінь критичного мислення й створення найпростіших медіа разом із батьками й вихователями. На аналітичному етапі аналізується медіаосвітня діяльність суб'єктів освітнього процесу ЗДО. Про інтеграцію зусиль цих суб'єктів свідчить реалізація циклу занять «Зернинки медіаосвіти», який призначений для старших дошкільників, батьків і вихователів.

4. Для перевірки ефективності розробленої технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку було проведено експериментальне дослідження на базі ЗДО № 3, 6, 19 м. Тернополя та ЗДО № 28, 29, 46 м. Хмельницького. Окремі положення наукових пошуків перевірялися в Мукачавському НВК «ДНЗ-ЗОШ 1 ст. – гімназія» (м. Мукачево, Закарпатська обл.).

До формувального експерименту було залучено 180 дітей (88 – у контрольних групах, 92 – в експериментальних). Відповідно, в експериментальних групах реалізовувалася розроблена технологія: проведено цикл занять «Зернинки медіаосвіти», який складався з бесід, розповідей, проєктів, тренінгів, інтерактивних методів, ігор, забав, виготовлення газет, коміксів, лепбуків тощо.

Після проведення формувального етапу дослідження в експериментальних групах 16% дітей мали високий рівень сформованості медіаграмотності, 56% – середній, 28% – низький.

У контрольних групах розподіл дітей відповідно до рівнів сформованості медіаграмотності, який був зафіксований під час констатувального експерименту, майже не змінився. Отже, дослідженням доведено ефективність реалізації технології формування медіаграмотності старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Унаслідок упровадження розробленої технології 15% дітей набули високого рівня сформованості медіаграмотності (до проведення експерименту дітей із високим рівнем не було). На 36% зменшилася кількість дітей, що мали низький рівень.

5. Актуальність проблем формування медіаграмотності дошкільників зумовлює необхідність удосконалення кваліфікації фахівців дошкільної освіти до медіаосвіти в закладах ППО. В умовах недостатньої готовності вихователів до медіаосвіти дітей підвищення їхньої кваліфікації в післядипломний період має включати теми, які пов’язані з формуванням власної медіаграмотності і медіаграмотності дітей.

Навчання в закладах ППО передбачає методологічну (знання концептуальних документів про медіаосвіту; у галузі естетики, філософії дитинства, дошкільної педагогіки та психології; генези медіазасобів та медіаосвіти дошкільників); теоретичну (знання понятійно-категоріального апарату, методів можливого маніпулювання свідомістю, особливостей організації медіаосвіти дошкільників, діагностики сформованості медіаграмотності дітей); методичну (знання методик формування медіаграмотності дошкільників); практичну (формування вмінь і навичок у галузі медіаосвітньої діяльності) підготовку до медіаосвіти дошкільників.

ДОДАТКИ

Додаток А
Діагностика рівня сформованості медіаграмотності
Додаток А1
Запитання для бесіди з дітьми старшого дошкільного віку для визначення рівня медіаграмотності

1. Чи знайоме Тобі слово «медіа»? Як думаєш, що це таке?
2. Що таке інформація?
3. Що таке маніпуляція?
4. Якщо Ти хочеш про щось довідатися, як це зробиш?
5. У Тебе вдома є телевізор? Комп'ютер? Смартфон?
6. Ти чув коли-небудь, що не можна довго дивитися телевізор?
7. Чи маєш Ти мобільний телефон / смартфон? Чи користуєшся мобільним телефоном / смартфоном батьків? З якою метою? Чи давно користуєшся?
8. Чи користуєшся комп'ютером? Чи давно користуєшся? З якою метою?
9. Чи використовуєш вдома без дозволу батьків смартфон, планшет, комп'ютер?
10. Чи переглядаєш дитячі книжечки, журнали?
11. Що Тобі подобається найбільше: переглядати дитячі журнали, книжечки, дивитися телевізор, грати ігри на комп'ютері чи смартфоні?
12. Ти чув коли-небудь, що не завжди те, що написано в газетах, журналах, книжках, є правдою? Ти знаєш, що автори книг, статей можуть припускатися помилок? Іноді спеціально, а іноді – ні.
13. Як перевірити, чи є правдою те, що написано в дитячих книжечках, журналах, показано на екранах телевізора, наприклад у рекламі?
14. Чи любиш із батьками розмовляти про казкових героїв, їхні вчинки, що вони роблять добре, а що – неправильно?

Додаток А2
Тест «Неіснуюча тварина»

Мацко Л. А., Прищак М. Д., Первушина Т. В. Основи психології та педагогіки. Психологія: лабораторний практикум. Вінниця: ВНТУ, 2011. С. 72–76.

Тест «Неіснуюча тварина» належить до проєктивних тестів. Виконуючи малюнок, людина через рухи руки, що малює малюнок, виявляє певний зміст своєї психіки. Звичайно, це зображення не відображає всю складність психічного світу особи, але деякі прояви її виявляє. Цей тест рекомендується використовувати в поєднанні з іншими тестами та методиками.

Інструкція: Розслабтеся, прислухайтеся до своєї інтуїції, дайте волю фантазії, *вигадайте і намалюйте неіснуючу тварину і назвіть її неіснуючим іменем*.

«Відпустіть» свою руку, дозвольте їй малювати ніби самій по собі. Малюнок виконується на окремому аркуші матового паперу, бажано олівцем середньої м'якості.

Інтерпретація

Творчі можливості виявляються кількістю елементів, що поєднані у фігурі: про банальність, відсутність креативності свідчать варіанти, коли зображена існуюча істота (людина, кінь, собака, риба), до якої приєднується певна деталь, взята від іншого створіння (кішка з крилами, риба з пір'ям, собака з плавниками). Творче начало, креативність переважає при зображенні фігури, що складається з багатьох елементів, що притаманні різним істотам.

У назві можуть бути поєднання змістовних частин («заєць, що літає», «бегемот», «мухожер» тощо). Інший варіант – словотворення з книжно-науковим, іноді латинським суфіксом або закінченням («ратолетиус» та ін.). Перше свідчить про раціональність, конкретність при орієнтуванні й адаптації; друге – про демонстративність, спрямовану передусім на показ власного розуму, ерудиції, знань. Зустрічаються назви – набір літер без жодного сенсу («лялие», «лиошана», «гратекер» тощо), що свідчать про легковажне

ставлення до оточення, ігнорування сигналів небезпеки, наявність у довколишньому світі критеріїв в основі мислення, перевагу естетичних елементів в емоційних думках над раціональними.

Спостерігаються іронічно-гумористичні назви («риночурка», «пузиренд» та ін.) – це відповідає іронічно-поблажливому ставленню до оточення. Про інфантильність, дитячість свідчать назви, що мають елементи, які повторюються («тру-тру», «лю-лю», «кус-кус» тощо). Схильність до фантазування зазвичай виявляється подовженими назвами («аберосинотиклирон», «гулобарниклета-миешиния» та ін.).

Додаток Б
Анкети для вихователів та батьків для з'ясування рівня обізнаності з проблемами медіаосвіти

Анкета для вихователів

1. Що Ви розумієте під медіаосвітою та медіаграмотністю?
2. Чи варто, на Вашу думку, формувати медіаграмотність у дітей старшого дошкільного віку? Якщо варто, то як?
3. Чи ознайомлені Ви з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні? (Так, ні).
4. Чи хотіли б Ви детальніше ознайомитися з проблемами формування медіаграмотності в закладі дошкільної освіти? (Так, ні).
5. Чи формуєте в дітей критичне мислення? Які форми, методи, прийоми для цього використовуєте?
6. Чи проводите роботу з батьками щодо формування медіаграмотності дітей? (Так, ні). Якщо так, то яку?

***

Анкета для батьків

1. Що Ви розумієте під медіаосвітою та медіаграмотністю?
2. Чи варто, на Вашу думку, формувати медіаграмотність у дітей старшого дошкільного віку? Якщо варто, то як?
3. Чи ознайомлені Ви з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні? (Так, ні).
4. Чи знаєте, що є батьківська медіаосвіта? (Так, ні).
5. Чи читаєте з дітьми дитячі журнали? (Так, ні).
6. Чи аналізуєте з дітьми мультиплікаційні фільми? (Так, ні).
7. Ваша дитина користується мобільним телефоном / смартфоном, планшетом, комп'ютером? (Так, ні). Якщо так, то з якого віку?

Додаток В

Програма освітніх занять для старших дошкільників «Зернинки медіаосвіти»

№	Тема заняття	Методи реалізації
1.	1. Такий різноманітний світ медіа. Як у ньому не заблукати?	Бесіда.
2.	Як знайти необхідну інформацію.	Бесіда, вправа «Вибір джерела».
3.	Як розрізняти правду й неправду в медіа.	Бесіда, розповідь, вправи, ігри.
4.	Чи існує насправді Червона Шапочка?	Бесіда, вправа «Неіснуючі тварини».
5.	Безпека в медіа. Правила використання медіа продукції.	Бесіда, вправа «Подивись і розкажи».
6.	Як правильно спілкуватися в медіа.	Бесіда, розповідь, ігри.
7.	Добрі й злі герої книжок, журналів і мультфільмів.	Бесіда, вправа «Аналізуємо мультфільм».
8.	Автор книжки. Як захистити його права.	Бесіда, розповідь, ігри, вправи.
9.	Реклама! Реклама!	Бесіда «Що таке реклама», розповідь, вправа «Робота з рекламними роликами», гра «Реклама м’яча», «Прошу купити цей кубик!»
10.	Творимо власного героя.	Вправа «Малюнок у дві руки».
11.	Як зробити казку привабливою.	Вправа «Жива казка».
12.	Створи казку.	Вправа «Шлях до мети».
13.	Розкажи про свій вихідний день у своїй першій газеті.	Вправи.
14.	Про що вперше я дізнався на медіазаняттях (рефлексивне заняття).	Бесіда.
15.	Медіабал (розважальне заняття).	Забава з участю дітей, батьків, вихователів.

Додаток Г
Навчально-методичне забезпечення комплексу занять «Зернинки медіаосвіти»
Методичні розробки для старших дошкільників

Додаток Г1
Медіаосвітне заняття «Звідки черпаємо інформацію»

Мета: довідатися, які є джерела інформації.

Очікувані результати. Після завершення заняття дошкільники:

– знатимуть, що таке медіа, які є медіа;

– усвідомлюватимуть, що є багато джерел інформації;

– умітимуть вибирати джерело інформації відповідно до потреби;

– робитимуть спроби знайти інше джерело інформації, ніж від старшої від себе особи.

Основна ідея заняття

Кожний день дошкільника – це отримання різноманітної нової інформації. Необхідно, щоб діти усвідомлювали, що можна багато знати, не тільки запитуючи батьків чи дорослих, а й гортаючи дитячі журнали, переглядаючи телевізійні програми. Заняття дозволить пізнати, розрізняти різні способи пошуку інформації.

Цікавість занять залежить від засобів, що їх використовує вчитель.

Коротка інформація

Щоденно ми дізнаємося про якісь події. Про них нам розповідають батьки, вихователі, братики й сестрички, сусіди, а також отримуємо інформацію про якісь нові факти з програм радіо, телевізорів, вистав ляльковогo театру, книжок, дитячих журналів. Ми чуємо слово «медіа», яке нам є незрозумілим. Виявляється, що газета, журнал, книжка, театр, радіо, телевізор і є медійними засобами. Медіа – це посередник у передачі інформації від того, хто передає, до того, хто її отримує.

Колись можливості передавання інформації були дуже обмежені. Спочатку (а це було дуже давно) «розмовляли» за допомогою

малюнків на скелях. Отже, існувало так зване малюнкове письмо. А згодом з'явилися спеціальні знаки, з допомогою яких складалися слова. Щоб передати зміст повідомлення, люди почали користуватися записами. З'явилися тексти й виникло розуміння їх як чогось записаного або видрукованого. Зараз можемо спілкуватися й отримувати інформацію за допомогою книг, журналів, газет, радіо, телебачення чи інтернету. Усвідомлюємо, що передавати думку може лист, а також фільм, образ чи звук. Кожний вид медіа створив специфічну мову. Якщо це фільм, то з його допомогою можна створити особливу атмосферу чи виражати емоції без використання слів.

Алгоритм заняття

Вправа 1. Час для виконання – 5 хв. Метод – мозковий штурм.

Запитайте дошкільників, що вони роблять, коли чогось не знають. На основі відповідей дізнаєтеся, наскільки діти обізнані з темою.

Відповіді дітей можна використати згодом під час гри.

Вправа 2. Час для виконання – 10 хв. Метод – розмова.

Покажіть дітям газету, книжку, ноутбук, комп'ютер, що знаходяться в кімнаті. Порозмовляйте, чим відрізняються джерела інформації і як вони використовуються.

Вправа 3. Час для виконання – 10 хв. Метод – бесіда. Засоби: вирізки про прогноз погоди, про вітання з новонародженими дітьми.

Покажіть дітям вирізки з газет (можете також видрукувати аналогічні відомості з інформаційних порталів) із малюнками прогнозу погоди чи фотографіями новонароджених. Спочатку запитайте дітей, чи знають, чого стосуються ці відомості. Показуючи конкретний малюнок прогнозу погоди, запитайте, яка буде завтра погода. Поясніть, що малюнок відображає конкретну інформацію. Демонструючи вирізку з фотографіями новонароджених, запитайте, для чого вони поміщені в газеті, за необхідності поясніть. Під час виконання цього завдання можете запитати дітей про відмінність між щоденним виданням і тижневиком, якщо треба, поясніть.

Вправа 4. Час для виконання – 10 хв. Засоби: газета, журнал, комп'ютер, ноутбук, підручник, що лежить на полиці, тощо.

Запропонуйте учасникам рухливу гру «Пошукай у кімнаті предмети, на основі яких ми можемо про щось довідатися», «Як називаються предмети?» Гра буде підсумком завдання № 1.

Вправа 5. Час для виконання – 10 хв. Засоби: дошка, великий аркуш паперу, крейда чи маркер.

Запропонуйте дітям створення спільної газети з життя дошкільника (діти малюють погоду, режим дня, у які ігри граються тощо).

Контроль знань і вмінь

Переконайтеся, що після проведення занять дошкільники:

– усвідомлюють, що самі можуть шукати певну інформацію;

– розрізняють різні види друкованої преси;

– уміють замінити різні джерела інформації;

Додаток Г2

Медіаосвітнє заняття «Правда і неправда: як відрізнити?»

Мета: довідатися, що не все, про що дізнаються діти, є правдою; навчитися перевіряти інформацію.

Очікувані результати. Після завершення заняття дошкільники:

– знатимуть, що інформація може бути правдивою і неправдивою;

– зможуть формулювати прості запитання, щоб переконатися у вірогідності інформації;

– знатимуть, до кого звертатися, щоб перевірити правдивість інформації;

– критично сприйматимуть інформацію.

Основна ідея заняття

Діти щоденно здобувають багато знань про навколишній світ. Не всі джерела, з яких черпають інформацію, є правдиві. Заняття навчає, що не все, що подають медіа, мусить бути правдою, але здобута інформація з медіа може бути перевірена.

Розкажіть дітям, що не завжди вся інформація, яку чуємо чи бачимо, є правдивою. Часто так трапляється, що те, що видається нам неправдоподібним, таки дійсно є неправдою.

Алгоритм заняття

Вправа 1. Час для виконання – 15 хв. Метод : індивідуальна робота. Допоміжні засоби й обладнання: картка індивідуальної роботи, фломастери або олівці.

Роздайте дітям картку «Доповнення». Поясніть, що з однієї сторони картки потрібно домалювати ті частини тіла, яких бракує у звірят. З іншої сторони – вигадані частини тіла, яких насправді не існує, наприклад, крила в кролика.

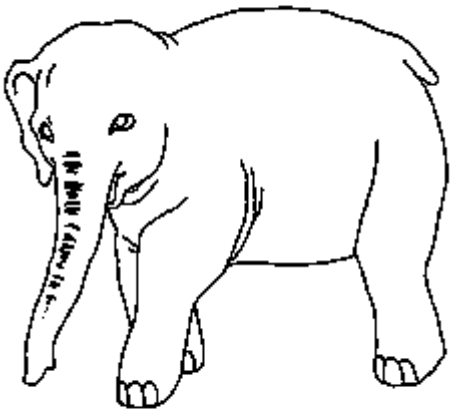

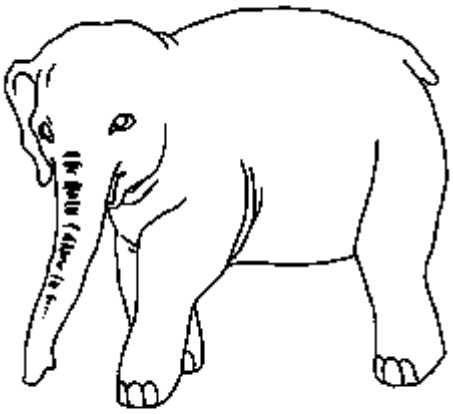

Вправа 2. Час для виконання – 5 хв.

Запропонуйте дітям рухливу гру, наприклад, діти ходять, як кури, але м'явкають, як коти. Для цього оберіть дитину, яка буде придумувати нетипове звірятко, а інші діти будуть повторювати її дії.

Вправа 3. Час для виконання – 10 хвилин.

Прочитайте дітям речення для аналізу щодо правдивості інформації.

Перевірка знань

Чи після проведення заняття діти:

– розуміють, що до інформації треба ставитися критично;

– усвідомлюють, що повинні бути відкриті до сприймання інформації, яка виходить за межі сформованих уявлень, і в такий спосіб можуть довідатися багато нового.

Додаток Г3
Медіаосвітнє заняття «Чи існує насправді Червона Шапочка? Правда й фікція в медіа»

Мета: розповісти дітям, що не все, що описано в казках є правдою.

Очікувані результати. Після завершення заняття діти:

– знатимуть, що дійові герої, яких вони спостерігають у медіа (під час демонстрації на телевізійному екрані), можуть бути вигаданими;

– розумітимуть, що герої казок є вигаданими людиною.

Основна ідея заняття

Діти часто можуть розрізняти правду й неправду в казках. Але їм це не завжди вдається. Під час заняття дошкільники переконуються, що автора казок надихає на творчість реальний світ, наприклад, звіряток. Завдяки своїй уяві діти можуть створити власного героя.

Алгоритм заняття

Вправа 1. Час для виконання – 15-20 хв. Метод – індивідуальна робота. Допоміжні засоби й обладнання: допоміжний матеріал

«Звірята з казок», олівці чи фломастери червоного і зеленого кольорів.

Роздайте дітям допоміжний матеріал «Звірята з казок». Попросіть, щоб вони придивилися до ілюстрацій, а згодом вибрали ті, котрі існують реально, і позначили їх червоною крапкою. Тих, яких вважать казковими, нехай позначать зеленою крапкою. Потім попросіть дітей, щоб з'єднали ілюстрації в пари. Розкажіть дітям, що не кожне звірятко буде мати пару.

Вправа 2. Час для виконання – 15-20 хв. Метод – індивідуальна робота.

Роздате дітям чисті аркуші, олівці і старі кольорові журнали. Попросіть, щоб дошкільники зробили колаж (малюнок, на якому зображений казковий герой, наприклад гібрид, тобто нереальне сполучення двох тварин).

Запропонуйте, щоб спочатку діти намалювали контури олівцем, пізніше заповнили вирізками з газет.

Перевірка знань

Після проведення заняття дошкільники:

– розуміють, що казкові персонажі й люди відрізняються;

– можуть вказати на вигадані елементи, нереальні поєднання в казковому герої.

Додаток Г4

Напрям медіаосвіти «Право»

Медіаосвітнє заняття «Що треба знати про права автора книги»

Мета: ознайомити дітей з поняттями «власність», «авторське право», зі способами його дотримання.

Очікувані результати. Після завершення заняття діти:

– знатимуть, що кожний твір має свого автора;

– розумітимуть, шо не можна присвоювати собі чужих заслуг, праць; разом можна стати авторами спільного витвору.

Основна ідея заняття

Кожна річ, а також книжка, стаття у газеті, малюнок, фотографія мають свого автора. Дитина повинна засвоїти, що чужі ідеї не можна привласнювати так само, як не можна відібрати в людини гроші, одяг, іграшки, житло.

Коротка інформація

Діти зустрічаються з поняттям власності і знають, що про неї треба берегти. Проте не завжди розуміють, що означає таке поняття, як автор. Під час заняття вони довідуються, як важливо пам'ятати про того, хто написав книгу, статтю до газети, створив мультфільм або виконав іншу роботу, тобто важливо не забувати про автора праці, твору. Діти також повинні усвідомлювати, що декілька осіб можуть стати розробниками (авторами) чогось цінного.

Алгоритм заняття

Вправа 1. Діти сідають в коло. Попросіть, щоб кожна дитина назвала своє ім'я і розповіла, як виглядає її взуття, у яке вона взута. Наприклад, мене звати Наталя. У мене червоні черевички з білими смужками.

Після того, як усі діти висловляться, розкажіть, що таке власність.

Вправа 2. Діти знімають взуття, складають у визначеному місці. Розкладіть взуття по всій кімнаті. Коли діть почують сигнал, про який домовилися (музика), мають шукати своє взуття. Музика грає доти, поки всі дошкільники не знайдуть пару свого взуття і не покладуть перед собою.

Вправа 3. Діти малюють малюнки. Зберіть їх, перемішайте і роздайте кожному дошкільнику інший малюнок, не той, що він сам намалював. Очевидно, діти не погодяться стати авторами чужого малюнка.

Вправа 4. Розкладіть малюнки по всій кімнаті. Завдання дітей – знайти свій малюнок.

Вправа 5. Діти сідають за столики. Об'єднайте їх у групи по троє. Роздайте розмальовки. Поясніть, що одна дитина не може все розмалювати. Треба це роботи спільно.

Запитання для перевірки сформованих знань і вмінь:

1. Діти, чи могли б ви ходити в черевичках Віті чи Юлі?
2. А можна сказати, що цей малюнок намалювали ви, а не Веронічка?
3. А якщо виконати якусь роботу важко, наприклад, створити газету, то можна долучити друзів, батьків?
4. У такому разі хто буде автором цього досягнення?
5. Чи Вам сподобалося заняття?
6. Що Ви розкажете про нього своїм братикам (сестричкам), батькам, бабусям, дідусям?

Додаток Г5

Напрям медіаосвіти «Економічні аспекти медіа»

Медіаосвітнє заняття «Реклама! Реклама!»

https://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/

Мета: розповісти дошкільникам про суть і цілі реклами; про стимулювання через рекламу до чогось, наприклад до купівлі продуктів; сформувати вміння уникати бажання купити розрекламований товар. –

Очікувані результати: Після завершення заняття старші дошкільники:

– дізнаються, що таке реклама, які її цілі;

– зрозуміють, що не все, що рекламується, треба купувати й споживати.

Основна ідея заняття

Кажуть, що реклама – рушійна сила прогресу. Чи це так? Дошкільники, пізнаючи основи створення реклами, порівнюють розрекламовані продукти з їх реальним виглядом.

Алгоритм занять

1. Бесіда «Що таке реклама?» (тривалість 10 хв.)

– Які продукти, що рекламуються по телевізорі, можете згадати?

– Що Вам подобається в рекламі?

Розкажіть, що не все, що є в рекламі, дійсно найкраще; світ у рекламі ідеалізований. Розробники реклами прагнуть передусім сприяти продажу й отриманню прибутків. А ми, дивлячись рекламу, повинні себе запитати: «Чи дійсно нам потрібний рекламований товар?»

2. Рухлива гра «Прошу купити цей кубик!» Тривалість – 5 хв. Метод: гра. Реквізит: кубик чи інший предмет.

Роздайте кольорові кубики (кожній дитині по одному). Почніть голосно стукати по барабані (або виберіть іншу музику). Діти мають бігати навшпиньки по колу в одному напрямі руху (у той час кубик тримають у долоні, але не показують його).

Коли припините стукати в барабан, викрикніть: «Реклама». Діти повинні зупинитися й утворити своїм тілом «нерухому фігурку» (лицем до вихователя). Буде немовби рекламний «знімок кубика». Діти на «зйомках» мусять бути красиві, усміхнені, щасливі, і кубик має бути виразно виставлений.

Коли повернеться стук у барабан, діти знову бігатимуть навшпиньки по колу з кубиком в долоні.

3. Забава «Реклама м'яча». (Тривалість 10 хв.). Реквізит: будь-який м'яч.

Діти сідають, створивши велике спільне коло. Тримаючи в руках м'яч, розкажіть дітям, що вам усім потрібно заохотити людей до того, щоб його купити. Отже, треба знайти його особливі ознаки (кожен називає тільки одну ознаку).

Перша дитина рекламує м'яч (наприклад: «Цей м'яч має чарівний червоний колір») і передає його дитині, яка сидить біля неї по правій стороні. Дитина, тримаючи м'яч у руці, голосно і виразно його рекламує, називаючи іншу ознаку (наприклад, «виготовлений з хорошої гуми»). Забава закінчується, коли м'яч «обійде» ціле коло і повернеться до вас.

Увага! М’яч можна рекламувати абстрактно (наприклад: «Цей м’яч чудово вміщується у валізу» або «Цей м’яч ідеально лежить на моєму черевику» тощо).

4. Рухлива гра з м’ячем.

Діти стоять у колі. Тримаючи м’яч, пропонуйте такі рухові дії:

– відбивайте багато разів м’яч до підлоги– діти натомість реагують і одночасно в аналогічному ритмі присідають і встають;

– стійте і тримайте м’яч у руках – діти також стоять, завдання на пильність;

– перекладйте м’яч із правої долоні до лівої – діти одночасно аплодують в ритмі, створеному через ваші рухи;

– підкидайте м’яч вгору і ловіть його – діти одночасно в аналогічному ритмі підстрибують вгору.

5. Експеримент.

Попросіть перед заняттями в закладі дошкільної освіти на кухні зварити молочний кисіль. Покажіть дітям готовий кисіль і водночас фотографію із зображеним приготовленим киселем і його упаковку з порошком. Попросіть дітей розповісти про рекламований кисіль і зварений. Чи є різниця? Випити кисіль треба на підвечірок.

Перевірка сформованих знань

Після проведення заняття дошкільники:

– знають, що таке реклама, які її цілі;

– розуміють, що не все, що рекламується, треба купувати й споживати;

– усвідомлюють, що не завжди красива реклама відповідає дійсності.

Додаток Г6

Напрям медіаосвіти «Мова медіа»

Медіаосвітнє заняття «Я також маю свою газету»

Мета: поглибити знання про різноманітність медіа (для перегляду, прослуховування), сформувати вміння обирати медіа для різних видів діяльності.

Очікувані результати. Після завершення заняття старші дошкільники:

– знатимуть види медіа відповідно до класифікації: сприймання органами зору (газета, журнал, книга, фото), слуху (радіо, аудіокнига), зору й слуху (телебачення, Інтернет, комп'ютер, театр);

– умітимуть створювати фотогазету «Мій рід», лепбук «Як я провів вихідні».

Основна ідея заняття

Діти дізнаються, які є медіа для них відповідно до запропонованої класифікації; вчаться виготовляти й аналізувати найпростіші газети, леп буки тощо.

Алгоритм заняття

1. Бесіда «Які є медіа».

Розкажіть, що медіа – це те, з чого ми отримуємо інформацію. Є ті, які ми сприймаємо зором, слухом, і зором і слухом.

2. Ознайомлення з дитячою газетою.

Розгорніть перед дітьми газету «Діточки-квіточки», яка призначена для дітей віком від 4-х років і їхніх батьків. Розкажіть, що в газеті, яка містить розважальні і розвивальні матеріали для діток, є різні рубрики: казки, загадки, завдання тощо. Окрім того, часто в газетах і журналах є ребуси, розмальовки.

3. Рухлива гра «Танець розмальовок».

Діти переміщуються від своїх столиків до килимка. У кожного в руках його розмальовка. Лунає музика. Діти рухаються по колу в одному напрямку і виконують рухи відповідно до вашої вказівки:

– Парасоля (діти піднімають розмальовки над голівками).

– Віяло (діти обережно розмахують розмальовкою під підборіддям, як віялом).

– Калюжа (діти кладуть розмальовки на підлогу і ходять на пальцях, щоб не наступити на малюнок).

– Прапор (діти піднімають розмальовку з підлоги і махають, як прапором).

4. Аналіз домашніх газет «Мій рід», лепбуків «Як я провів вихідні».

Діти по черзі підходять до створених газет, лепбуків, коротко розповідають, що нового довідалися, виготовляючи цей медіатрвір, діляться враженнями від процесу роботи.

Додаток Г7

Методична розробка для старших дошкільників «Чи корисно дошкільнятам переглядати телевізійні програми?»

Мета: ознайомити старших дошкільників із можливостями телебачення і житті людини й правилами перегляду телепередач дітьми дошкільного віку.

Завдання:

– сформувати в старших дошкільників мотивацію до використання медіа з навчально-пізнавальною метою;

– проаналізувати переваги й недоліки використання телебачення;

– розповісти про негативний вплив на здоров'я надмірного використання телебачення;

– спільно з дітьми розробити необхідні правила перегляду телепередач для формування здорового способу життя;

– сформувати вміння дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог при використання медіа.

1. Вступне слово. У кожного з нас у квартирі є телевізор. З нього батьки дізнаються про новини у світі, з ним відпочивають: дивляться розважальні програми, фільми. Сьогодні ми поговоримо про значення телебачення в житті старшого дошкільника. Корисно переглядати телевізійні програми чи ні? Як довго і що переглядати.

1. Бесіда про засоби масової інформації.

А які програми ви переглядаєте? Як часто?

Чи знаєте ви, що телебачення – це один із видів медіа. Медіа – це посередник у передачі інформації. Що таке інформація?

Телебачення – один із наймолодших медійних засобів. Передача інформації від людини до людини – це і є комунікація. Розвиваючись, комунікація привела людство до писемності, потім друкарства, згодом з'явилися газети і лише після того відбулося винайдення телебачення.

Слово «телебачення» складається з двох слів: теле (далеко) і візіо (бачення). Воно виникло дуже давно. На той час ще навіть не народилися ваші дідусі й бабусі.

2. Обговорення позитивних і негативних сторін телебачення.

Вихователь: Діти, спробуйте перерахувати позитивні сторони телебачення.

Діти: Завдяки героям фільмів ми вчимося, як треба себе поводити.

З телевізором ми відпочиваємо, отримуємо задоволення від перегляду улюблених телепередач.

Отримуємо знання.

Вихователь: А зараз поговоримо про негативний вплив телебачення.

Діти: Телевізор погано впливає на зір і слух.

Ми сприймаємо тільки зорову інформацію, інші органи чуття не діють (наприклад, дотик).

Дитина приблизно до п'яти років розвивається в першу чергу фізично й емоційно, а не інтелектуально. Фізичного розвитку в час перегляду телевізора немає, емоційний є, але пасивний.

Телебачення диктує пасивну роль.

Телевізор затягує, реальний світ перестає бути цікавим.

У багатьох людей формується нездорова звичка їсти перед телевізором, що вкрай негативно позначається на травленні.

У змісті програм, навіть деяких мультфільмів, є сцени насильства, агресії, які негативно впливають на малих дітей і навіть на старших.

3. Хвилинка рухової активності (фізичні вправи, які можна виконувати, щоб зберегти здоров'я, використовуючи медійні засоби).

4. Робота в групах.

Діти діляться на групи і у вільній формі складають правила перегляду телепередач, малюють ці правила, щоб вони були зрозумілі братикам та сестричкам.

Дивляться малюнки, на яких зображено порушення цих правил дітьми. Визначають, у чому суть порушень (перегляд програми для дорослих, сидять занадто близько до телевізора, сцени насильства в мультфільмі).

5. Перегляд мультимедійної презентації «Здорові звички», спрямованої на залучення дітей до читання книг, дитячих журналів, формування в дітей культури перегляду телепередач, залучення до рухової активності, ігрової діяльності на свіжому повітрі.

6. Підведення підсумків.

Запитання до дітей: «Що було складно опрацювати вам сьогодні?», «Що цікавого ви дізналися на занятті?»

Додаток Г8
Методична розробка медіабалу для дошкільнят, їхніх батьків та вихователів

Мета: на основі реалізації педагогіки партнерства розвинути мотивацію до медіаосвітньої діяльності, поглибити знання дошкільників, батьків про медіа, формувати позитивне емоційне середовище в групі.

Алгоритм дій

Вступне слово вихователів.

Любі гості,
Мами й тата.
Запрошуємо Вас на свято.
Наше свято незвичайне,
Медіаоригінальне.

Медіа – складне це слово,
Рідко вживане у мові.

Що ж це слово означає?
І що ним люди позначають?

Медіа – такий канал
(газета, книга і журнал),
Що про новини розповість
І на питання відповість.

А також медіа – планшет,
Театр, комп'ютер, інтернет.
Це телевізор, телефон
І стародавній грамофон.

Дорогі мами й тати! Бабусі й дідусі!

Напередодні свята ми разом із Вами виготовили свої перші медіа. Це фотогазети «Моя родина на відпочинку». Ви можете подивитися на наші газети і довідатися, як ми відпочиваємо. (Стіни зали прикрашені фотогазетами). Діти розповідають про улюблений відпочинок із родинами.

Вихователь пропонує дітям розповісти про свій перший медіадосвід у садку.

Після завершення розповідей діти стають у коло, взявшись за руки, водять хоровод і співають:

Ми читали книжечки,
Разом малювали.
Отже, медіа-стежки
Вперше прокладали.

Ми водили хоровод,
пісеньку співали,
як навчались у садку,
знання здобували.

Жоден бал не обходиться без танців.

Вихователь пропонує дітям затанцювати (танець підготовано з хореографом).

Дошкільники тримають малюнки своїх улюблених медіа.

Заключне слово вихователя:

Дорогі батьки і діти! Бабусі й дідусі! Ми познайомилися з дивовижним світом медіа. Медіа – це й книжка, і телевізор, і комп'ютер, і смартфон, і лялькový театр – усе, звідки черпаємо інформацію.

Давайте пообіцяємо, що ми будемо дружити з ними усіма: і з журналом, і з газетою, і з телевізором. Проте про щось довідатися ми можемо не тільки з комп'ютера, планшета, книжки, але і від батьків, вихователів. Давайте будемо разом здобувати знання!

Додаток Г9

Вправи для розвитку медіаграмотності та критичного мислення

Вправа 1. «Вибір джерела». Час – 5–10 хв. Тип гри – ділова гра.

Оберіть джерело, до якого ви б звернулися, щоб знайти інформацію про нашу країну, про своє місто, про озеро чи річку у вашому місті, про моря України, про орієнтування на місцевості й компас, про пасіку й бджілок.

Варіанти для вибору: однокласники, мама чи тато, учитель, інтернет, книга, телевізор, газета, фотографія.

Чому ви обрали саме це джерело? Ми з вами зрозуміли, що є багато джерел, з яких ми можемо отримати потрібну інформацію. Але перевіримо, чи вся інформація є правдивою.

Вправа 2. «Аналізуємо мультфільм». Час – 10–15 хв. Призначення – аналіз медіатекстів.

Переглядаємо мультфільм «Твоя країна – Україна» (URL: https://youtu.be/sCkbw0sMMZw)

Методичні рекомендації вихователеві для роботи з анімаційними мультфільмами. Діти переглядають весь мультфільм і відповідають на запитання: «Що ви дізналися про Україну з мультфільму? Далі

вихователь пропонує переглянути окремі фрагменти, для закріплення матеріалу використовуючи стоп-кадр:

1) 0,27 – 0,41. Запитання до дітей: «Що ви дізналися про природу України?»

2) 0,59 – 1,05. Запитання до дітей: «Про який ще символ, окрім калини, повідомляє мультфільм?»

3) 1,32 – 1,45 Запитання до дітей: «Які є страви національної кухні?»

Вправа 3. «Робота з рекламними роликами». Час – 10–15 хв. Призначення – аналіз медіатекстів.

Діти переглядають рекламу «Наш сік» (URL: https://youtu.be/T7A-gzJ_ wOU) і розповідають:

– Що вони побачили в ролику?

– Що привернуло увагу?

– Що їм сподобалося?

– Чи сподобалася музика, чому?

– Чи сподобалося зображення і чому?

– Чи зрозуміли, про що йдеться?

– Якщо куплять цей сік батьки, то чому?

Рекламний ролик про «Наш сік» – це медіатекст, який спрямований на дітей і говорить про те, щоб вони споживали «Наш сік», бо він смачний, корисний, натуральний, і купує його мама, якій ми довіряємо.

Реклама містить такі ключові слова – меседжі (повідомлення), яким ми віримо і які викликають позитивні емоції: «турбота з перших рук», «наші фрукти», «смачний і корисний». Ці вислови супроводжуються емоційним піднесеним дитячим тоном та впевненим ствердним тоном мами, яскравими кольорами, легкою веселою музикою і позитивними образами родини. Тобто реклама впливає на нас, використовуючи маніпуляції, передусім через довіру, і підштовхує нас споживати саме цей продукт.

Для закріплення матеріалу вихователь пропонує попрацювати ще з двома роликами:

1. Реклама «Живчик» (URL: https://youtu.be/tGa80DJW03E). Діти переглядають ролик. Відповідають на запитання, що їм сподобалося, які образи вони побачили, як на них вплинула музика.

2. Реклама «Кіндер сюрприз» (URL: https://youtu.be/DfEL-nNBtsc). Так само діти переглядають ролик. Відповідають на запитання, що їм сподобалося, які образи вони побачили, як на них вплинула музика.

Вправа 4. «Подивись і розкажи». Час гри – 20 хв. Тип роботи – робота в групах.

Пропонується переглянути один із сучасних мультфільмів – «Маша + каша» із серії «Маша та Ведмідь». Після перегляду в дошкільників буде можливість висловити свою думку. Діти отримують завдання:

1. Спираючись на сюжет мультфільму, скласти якнайбільше правил із безпечної поведінки, щоб уберегтися від небезпеки.

2. Придумайти якнайбільше спільних справ для Маші та Ведмедя, які б вони виконували разом, і Маша не потрапляла б у неприємні та небезпечні ситуації.

Вправа 5. «Жива казка» [188, с. 530].

Мета: інсценування казки, поєднання різних видів творчості; розвиток уяви, творчого мислення, комунікативних навичок, уміння висловлювати власну думку.

Обладнання: вирізані з білого паперу частини всіх героїв, а також матеріали для будиночків, дерев, різноманітних предметів, про які йдеться в казці. Можна додати природний матеріал, наприклад, «солома» – прутики від віника (чистого), зубочистки з відрізаними гострими кінцями – «паркан» тощо.

Інструкція. Дитині пропонується розмалювати героїв, приклеїти все на аркуш та інсценувати казку. За отриманим плакатом можна розповідати казку в класичному варіанті або придумувати щоразу нову і фантазувати з дитиною різноманітні ситуації

Вправа 6. «Малюнок у дві руки»

Мета: розвивати вміння узгоджувати свої дії у процесі виконання спільного завдання.

Педагог. Неможливо уявити казку без казкових героїв. Тому завдання для вас – створити казкового героя, який вам подобається. Для цього потрібно знайти собі пару. Візьміть, будь ласка, зі столу по одній геометричній фігурі: дівчата – ромб, а хлопці – трикутник. Прочитайте уважно, що там написано, і попробуйте знайти собі пару. Ті, що знайшли, займайте столи. Кожен із вас повинен задумати казкового героя, якого він хотів би намалювати. Але малювати ви будете в парі, кожен свого по черзі. У вас має вийти один казковий герой, який матиме риси обох. Дайте йому назву.

Вправа 7. «Шлях до мети» [188, с. 525].

Завдання: намалюй (зліпи, побудуй) шлях до мети для свого героя з безліччю перешкод. Героєм може бути сама дитина, інша людина або казковий персонаж. У героя обов'язково повинна бути мета: навіщо він долає всі ці труднощі (скарби, будинок, друг). Шлях героя зазвичай пролягає через весь аркуш, і чим більше ви намалюєте перешкод, тим краще.

Коли малюнок закінчено, важливо обговорити кожну перешкоду: як саме герой зможе її подолати. Важливо, щоб герой сам долав їх (ліз, стрибав, плив, бився) і не користувався казковими способами: чарівною паличкою або шапкою-невидимкою. Добре, якщо ви зможете придумати 2–3 способи подолання кожної перешкоди і запропонуєте свої варіанти. Але остаточне рішення залишається за дитиною. І, звичайно, добре було б намалювати безпосередньо на цьому.

Додаток Д

Варіанти оформлення щоденника досягнень

Це я! [1]

[2]

Намалюй свою долоньку.
У центрі запиши ім'я.
Біля пальчиків напиши чи намалюй улюблений колір, страву, книжку, вид спорту, Твою мрію або те, що хочеш розповісти про себе.

Ти зумів не лише згадати, а й намалювати те, що Тобі подобається. Молодець! Працелюбність та наполегливість – риси успішних людей.

[1] Виконання цього та інших завдань передбачає, що дорослий допоможе дитині зробити відповідний запис чи прочитати текст, якщо дитина ще не може робити цього сама.
[2] Для оформлення використано ілюстрації з мережі Інтернет.

Моя улюблена справа

Запиши назву улюбленої справи / хобі

Намалюй те, що Тобі подобається робити найбільше

Кожна успішна людина має улюблену справу. Тож Ти вже на шляху до успіху. Не зупиняйся. Розвивайся та вдосконалюйся. Ти все зможеш!

Моя мандрівка

Мандрівка у _____

_____,

яка відбулася_____

_____.

Намалюй місце, яке Ти відвідав,
чи те, що найбільше запам'яталося

Нові враження емоції, знання, отримані під час мандрівки, – це все про успішних людей. І Ти один із них!

Мої досягнення

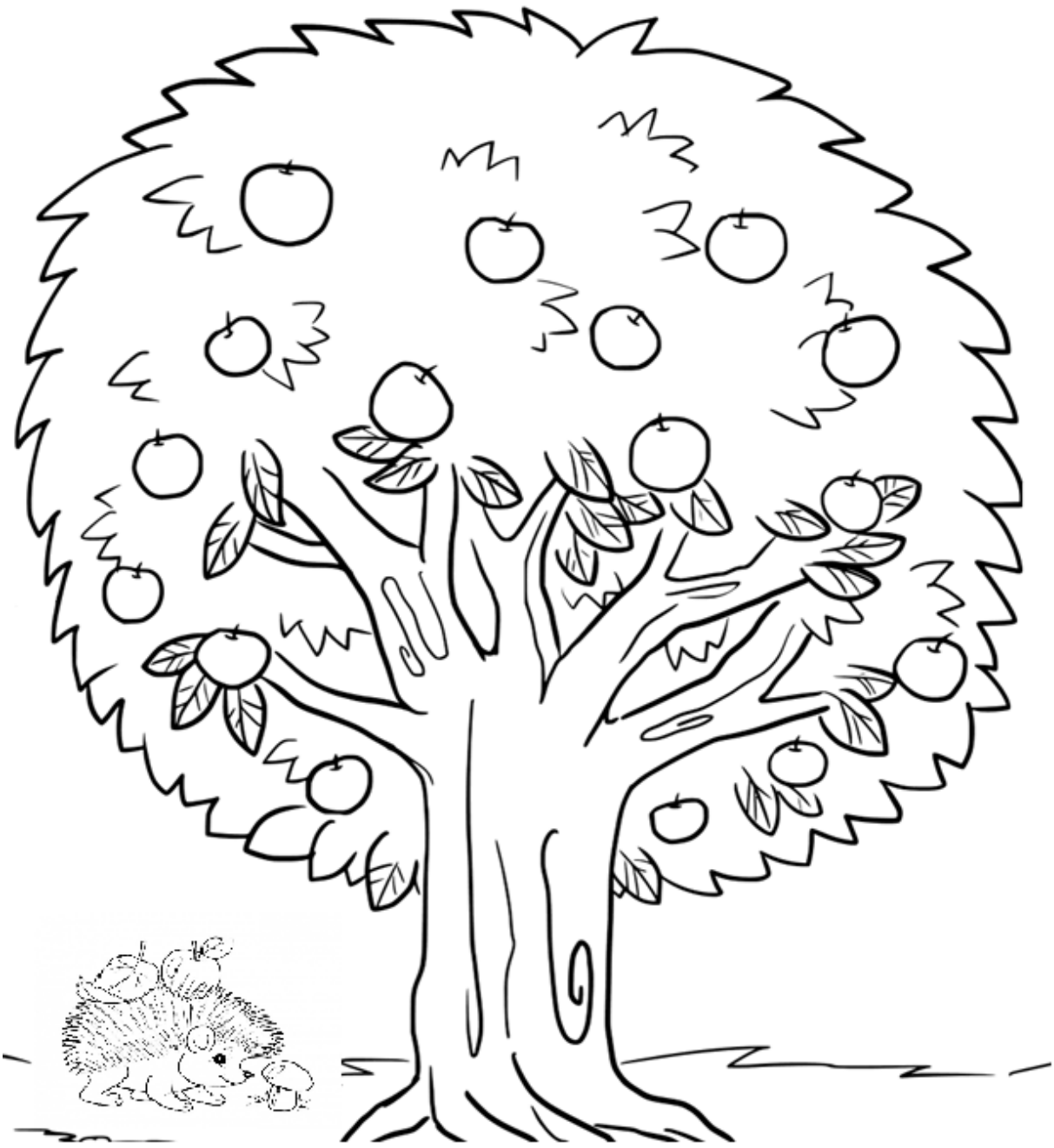

Поглянь на цю яблуню. Вона чарівна. Кожне яблуко на ній – це Твоє досягнення. Пригадай те, чим пишаєшся, і запиши на дереві. І пам’ятай, що яблука можна домальовувати!

Тільки успішні люди вміють ставити перед собою цілі і досягати їх, втілювати задумане. Ця яблуня – яскраве свідчення того, що Ти також успішна людина. У Тебе стільки досягнень!

Професія, яку хочу здобути, або інша моя мрія

Запиши професію, яку хотів би здобути, або свою іншу мрію

Намалюй те, про що мрієш

А чи знаєш Ти, що якщо намалювати мрію, то втілити її в життя стає легше. Мріяти, ставити перед собою цілі – це перші кроки на шляху до успіху. Тож уперед!

Додаток Е
Праксеологічні казки

Як допомогти Ховрашкові

Мешканці Прогресивного королівства влітку завзято працювали. Ведмідь із Ведмежам рвали малину, запасалися медом. Лисиця відкрила жаб'ячу ферму й завзято переправляла в сусідній Буковеліс делікатеси. Вовк рибалив. Зайчик вирощував овочі. І тільки бідний Ховрашок нічого не робив. Він не мав прудких лапок, хитренького розуму, фізичної сили. Але хотів їсти.

Пошкодували Ховрашка Ведмідь із Ведмежам, Лисиця, Вовк, Зайчик. Почали працювати ще більше, щоб допомагати Ховрашкам та іншим звірятам, які не знають, як себе прогодувати. Отож привезли харчів: смачного коріння, делікатесного м'яска, риби, солоденького медку. Ховрашок затанцював із радості. А згодом повеселіли й інші малозабезпечені Ховрашки, яким також перепало щось корисне.

Минув час. Ведмідь із Ведмежам, Лисиця, Вовк, Зайчик посилено трудилися. Натомість Ховрашки зовсім перестали працювати і тільки чекали, коли їм доставлять чергову гуманітарну допомогу.

Ведмідь облаштував для себе розкішний двоповерховий берлохауз. Вовчик придбав яхтохід, що по воді пливе і по суші пересувається. Лисиця купила крилату машину для підтримки свого бізнесу. А Зайчик! Отримав путівку в сусідній Буковеліс: катається на лижах і сноубордах!

Бідні Ховрашки лише заздрісно позирають на своїх меценатів і чекають чергового траншу.

***

Хочеш бути багатим – допомагай друзям! Хочеш нічого не робити і лише чекати, щоб допомагали тобі, – будеш бідним.

Розумна Сова і Зайчик-побігайчик

Зайчик-побігайчик виліз зі своєї хатки і задумався. Інші зайці жили в кращих помешканнях, ласували ягодами, каталися на яхтах по мальовничих озерах і не бігали ногами, а їздили на автольотах.

А Зайчик-побігайчик лише працював, травичку поїдав і нічого цього не мав.

Подумав він про це і дуже гірко заплакав. Поряд пролітала Сова, побачила, як плаче Зайчик-побігайчик, і запитала:

– Зайчику-побігайчику, чому плачеш?

– Який я бідний, – ще гіркіше заплакав Зайчик. – Я невдаха. Не маю розкішної вілли, не бував у туристичних зонах.

– Не плач, – промовила Сова. – Сльозами не зарадиш. Краще подумай, що Ти найкраще вмієш робити.

Зайчик-побігайчик глибоко задумався.

– Найкраще я вмію вирощувати моркву.

– А чому цього не робиш?

– Не щастить мені. А раптом буде злива, змиє мій урожай.

– А ти спробуй, – порадила Сова. – Я впевнена, що Тобі пощастить. Ти ж бо працьовитий. Отже, заплануй, посади, виростиі частину урожаю продай. Скоро зустрінемося.

І зайчик запланував посадити 100 насінин сортових морквин: 40 – собі залишити, 50 – продати і 10 морквин самотнім старим зайцям подарувати.

Минув час. Зайчик усе виконав, як запланував.

– Ну як? – запитала Сова при зустрічі.

– Усе зробив, як із Тобою домовилися. Хатку свою поремонтував.

– Тепер Ти віриш, що можеш досягнути цілі?

– Так!

– Першу сходинку Ти здолав. А тепер рухайся далі.

***

Щоб добре жити, треба вірити в успіх; майбутнє планувати і діяти.

Власна справа

Цар звірів Лев вирішив започаткувати власну справу – пошиття великих барвистих сумок для звірів, щоб мали куди збирати урожай. Білочки будуть шишки й горіхи туди складати, а Зайчик – моркву, Ведмедик – малину. Вовчик ходитиме на риболовлю й складатиме до

сумки рибу. Лисичка-сестричка – різнотрав'я для салону краси та чайного клубу.

Зібрав Лев звіряток і розповів про свій план. «Добрий план», – схвалив Ведмедик.

«Нумо обов'язки розподіляти», – закликав Лев.

Гаряче дискутували й рішення прийняли: Білочки з Бобрами будуть цех споруджувати. Лисичка стане бухгалтером; рахуватиме, скільки тканини, ниток купувати, які станки придбати. Вовчик і Ведмедик будуть до цеху все це постачати. Зайчик – шити.

І закипіла робота. Зайчик гордовито походжав і на свою процедуру чекав. А поки вона наступить, вирішив розважитися в Діснейлісі. Нікому нічого не сказав і поїхав. У Діснейлісі було так весело, що Зайчик забув про все на світі надовго.

Команда Лева, помітивши, що немає Зайчика, засмутилася. Але, як відомо, незамінних звірят не буває.

Провели мозковий штурм, організували конкурс і прийняли на роботу Їжачка. Закипіла робота.

Повернувся з Діснейлісу Зайчик.

«Я вже тут!» – закричав радісно. Але звірятам-підприємцям було не до нього. Кожен виконував свою функцію.

«Царю звірів! – благав Лева. – Прийми мене до справи».

«Ні! – відповів Лев. – Ми такого безвідповідального працівника не хочемо. Шукай собі іншу фірму».

***

Хочеш у команді працювати, треба спільні правила гри приймати.

Найкращий у лісі

Смугастий Тигр мав багато друзів. Вродливий, розумний, сильний – до нього горнулися Зайчик, Білочка, Їжачок. Приятелювали й разом із ним відпочивали Лось, Вовк, Дикий Кабан. Навіть хитренька Лисичка пишалася дружбою з Тигром. Смугастий Тигр всім їм допомагав і сам час від часу подарунки приймав. Одне слово – лісова ідилія.

Усім було затишно, поки одного разу Сова не задумала зробити змагання на титули: найпрудкіший, найкрасивіший, найрозумніший…

Почалися відбіркові турніри, а згодом розгорнулися справжні баталії. До суддівського комітету ввійшли Цар звірів Лев, Сова, Олень.

Усі можливі титули в змаганнях серед лісових мешканців: найпрудкіший, найдальше стрибає, найкрасивіший та ще й найрозумніший – виборов Тигр.

І тут почалося. Лисичка-сестричка заговорила про підкуп Тигром суддівського корпусу. Вона бігала серед звірят і вигадувала, що випадково бачила й чула, як Тигр хабар пропонував усім трьом суддям. А Вовк збирав охочих розлити на гарне хутро Тигра зелену фарбу, щоб переможець не хизувався красою. А Лось поширював неправдиві чутки, що насправді Тигр не є найрозумнішим, бо відповіді на питання йому нашіптувала Мишка, якій наперед дали книжку з відповідями.

Тигр вже й не знав, чи тішитися з першості, чи сумувати. Скільки зразу друзів втратив і скільки нажив ворогів.

Саме в цей час пролітала Сова і побачила, як переживає Тигр.

– Хто здобуває першість, зустрічається із заздрістю. Перемог не прощають. Але Ти й надалі добро роби. І тоді ліс зміниться на краще.

***

Хто першим у змаганні стає, той, хоч і труднощів зазнає, хай ще більше друзям помагає.

Пошуки скарбу

Ведмідь знайшов карту, на якій було позначено, де закопаний скарб. І пішов вказаним маршрутом, поки не зіткнувся з першою перешкодою – висока гора. Потупцював на місці, глибоко замислився і не знайшов кращого рішення, як повернутися до рідної барлоги. По дорозі зустрів Зайця, Вовка, Лисицю й Левицю. І каже їм: я знаю, де закопаний скарб. Розповім вам, де він, але прошу мені дати винагороду. Хочу чотири відра з медом, малиною, ожиною і рибою.

І вирішили звірі: Заєць принесе відро ожини, Вовк – малини, Лисиця – риби, а Левиця – меду. Все те віддали Ведмедеві, отримали карту і чимдуж швидше помчали до цілі.

Дорогу їм перегородила гора. Що робити? Заєць здався першим: він маленький, а гора висока. Вовк, Лисиця й Левиця взялися гору обходити. І таки обійшли. Але тут нова несподіванка – бурхлива, глибока, ріка. Втомлений вовк вирішив перепочити. Лисиця й Левиця просили не зупинятися й будувати переправу. Але Вовк сказав, що це йому не під силу. Тоді Лисиця й Левиця знайшли Бобра та попросили, щоб той допоміг збудувати переправу. Разом швидко впоралися.

На другому березі ріки їм дорогу перепинив Змій. Він дихав вогнем на шукачів скарбу і страшно шипів. Злякалася Лисиця і втекла. А розумна Левиця схопила за хвіст Жар-Птицю, вихопила чарівне перо, з якого зробила меч і вдарила Змія.

Дорога до скарбу була розчищена. Під розлогим деревом, де було позначено на карті, Левиця викопала яму, а в ній – мішечок з дорогоцінними каменями. Вони переливалися на сонці дивовижним світлом, бо кожний камінь – то незвична цінність – хто його має, того здоров’я, сила, спритність, гнучкий розум ніколи не полишають.

Повернулася Левиця до рідного лісу. Заєць, Вовк, Лисиця чомусь не раділи її успіху. Вони, на жаль, не зрозуміли, чому вдалося Левиці зробити те, що вони не зуміли.

***

Щоб цілей досягати, треба навчитися перешкоди долати.

Як стати царем звірів

Маленьке Ведмежатко крізь лісові хащі понуро плелося додому. Малинки назбирав зовсім мало. А медку взагалі не вдалося роздобути. А тут ще й Зайчик взявся його ображати: «Ти такий незграбний. Не вмієш прудко бігати. Не можеш далеко стрибати. Не здатний поратися на городі».

Несподівано перед Ведмежатком на стежині додому з’явився Цар звірів Лев.

– Царю звірів! – майже простогнало Ведмежатко. – Як Тобі вдалося Царем стати? У мене нічого не виходить, за яку б справу не взявся. Я такий незграбний.

– Не повіриш, Ведмежатку! Але й мені було гірко й прикро, як був маленьким. Звірі мене ображали.

І тоді я вирішив щодня комусь допомагати, хто ще більш вразливий, ніж я. Спочатку допоміг Мишці, а тоді – Білці, а тоді – Лисичці, а тоді – Вовкові. І відчув себе таким сильним, що ніякий звір тепер мені не страшний!!!

– То треба добрі справи для лісових мешканців робити?

– У кожного своя дорога до царювання. Але без добрих справ її не здолати.

***

Хочеш царем стати, треба силу в собі для цього плекати.

Додаток Є
Навчально-методичне забезпечення роботи з батьками в межах комплексу занять «Зернинки медіаосвіти»

Додаток Є1
Бесіда з батьками старших дошкільників «Навчіть дитину безпечному використанню медіазасобів»

Мета: ознайомити батьків із сучасними медійними засобами та формами й методами запобігання надмірного їхнього використання дитиною дошкільного віку.

Завдання:

– розповісти про медіаосвіту дітей у закладі дошкільної освіти;

– проаналізувати переваги й недоліки сучасних медіа для розвитку дитини дошкільного віку;

– визначити можливості батьків у реалізації медіаосвіти;

– оцінити роль сучасних медіа у навчанні й організації дозвілля дитини.

Очікувані результати.

Після проведення бесіди батьки знатимуть:

– зміст поняття «медіа», їх види в закладі дошкільної освіти;

– переваги й недоліки сучасних медіа для розвитку дитини дошкільного віку;

– значення терміна «медіаосвіта», її завдання в контексті Концепції впровадження медіаосвіти в Україні; завдання батьківської медіаосвіти;

– способи формування в дітей безпечної поведінки, критичного відповідального сприймання інформації; використання медіа без шкоди для здоров’я дитини;

– шляхи організації цікавого дозвілля родини й дитини для профілактики шкідливих впливів медіа.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп’ютер, презентації про небезпеки сучасних технічних пристроїв для дітей; форми й

методи батьківської медіаосвіти; партнерство батьків, дітей і вихователів у формуванні медіаграмотності дошкільників.

Література:

1. Анджеєвська А. Медіаосвіта для сучасної молоді: Методичні рекомендації для вчителів та студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль: Вектор, 2015. 38 с.

2. Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С. І., Чепа М.-Л. А., Бугайова Н. М. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі (посібник для батьків). Київ: видавництво: Тов «Видавничий будинок "Аванпост-Прим"», 2010. 48 с. URL: http://www.kyivstar.ua/f/1/about/about/responsibility/clients/children/manual/A5_Ukrainian.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

3. Не потони в інформаційному дощі. Навчання медіаграмотності громадян. Посібник для тренерів. Київ: Академія Української преси, 2016. 193 с. URL: http://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Citizen-Media-Literacy_Trainers-Manual_ua.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

4. Школа без комп'ютерів в Силіконовій долині. URL: http://samorozvytok.info/content/shkola-bez-kompyuteriv-v-silikonoviy-dolini (дата звернення: 17.10.2018).

5. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А.Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. 212 с.

6. Bezpieczne media: poradnik dla rodziców. 63 s. URL: www.orange.pl (dostęp: 17.10.2018).

Інформація вихователя.

Щороку новітні технічні пристрої стають доступнішими для дітей. Тепер вже нікого не здивуєш, що дошкільники вміють користуватися смартфонами, комп'ютерами, планшетами тощо. Цьому сприяє нове інформаційне середовище в наших оселях. У кожній квартирі чи будинку є смартфони, планшети та інші ґаджети. Вони стають такими звичними для дитини, як іграшки. Зрештою, діти і сприймають їх, як іграшки. Батьки часто переконані в користі

раннього знайомства із сучасними пристроями, адже дитина в такий спосіб опановує інформаційні технології.

Щоб зрозуміти, чи не помиляються дорослі, пропоную ознайомитися з перевагами й недоліками сучасної комп'ютерної техніки, яку ще часто називають медіа. Термін зараз дуже популярний, але не всі знають, що це таке.

Медіа – це щось, що є посередником між тим, хто надає інформацію, і тим, хто її отримує. Слова «медіа», «мас-медіа», «засоби масової інформації», «засоби масової комунікації» часто ототожнюються. Не треба думати, що медіа – це лише телевізор, комп'ютер, ґаджет, інтернет. Медіа – це також книга, журнал, газета, театр. Адже вони також є посередниками в передачі інформації. На жаль, і ми, дорослі, і діти все менше користуємося дитячими журналами, книжечками, а надаємо перевагу комп'ютеру, планшету, телефону.

Відомо, що сучасна техніка має не лише численні переваги, а й водночас є джерелом загроз. Тому батьків турбує, у якому віці дитині можна придбати мобільний телефон / смартфон, комп'ютер, планшет; коли вона може отримати доступ до Інтернету.

Зваживши на плюси й мінуси новітньої техніки, батьки самі повинні вирішити, коли знайомити дітей із сучасними ґаджетами. Перш ніж прийняти рішення, треба переконатися, що дитина не вбачає в телефоні чи планшеті іграшку, якою цікаво гратися.

Що ж до мережі Інтернет, то до 10 років діти не повинні використовувати її самі, оскільки не мають навичок критичного мислення.

Часто ми, дорослі, переконані: чим раніше дитина почне користуватися планшетом, ноутбуком, тим краще в школі опановуватиме комп'ютерні технології, тим кращі перспективи відкриються для досягнення успіхів у професійній діяльності. Насправді, це не так.

Співробітники гігантів Силіконової долини (Google, Apple, Yahoo, Hewlett-Packard) обирають для навчання своїх дітей школи, у яких використовують звичні, не пов'язані з новітніми технологіями, інструменти: ручки, олівці, швейні голки, іноді навіть глину та ін. І

жодного комп'ютера. Жодного екрана. Їхнє використання заборонено в класах і не заохочується вдома.

Сучасні школи, а тепер і заклади дошкільної освіти квапляться обладнати свої класи комп'ютерами, а багато політиків заявляють, що не робити цього – просто нерозумно. Однак протилежна точка зору отримала широке поширення в самому епіцентрі високотехнологічної економіки, де деякі батьки і педагоги дають зрозуміти: школа і комп'ютери не сумісні.

Давайте, дорогі батьки, поговоримо з Вами про медіаосвіту – навчання про медіа, через медіа та для медіа. Діти повинні знати, які є медійні засоби, тобто комп'ютери, книги, журнали, газети, малюнки. Діти здобувають інформацію, опановують навички поведінки через ці засоби. А ще повинні самі створювати медіа – газети, малюнки, лепбуки.

На важливості вмілої взаємодії дитини з новітньою технікою акцентується увага в Державному стандарті дошкільної освіти. В освітній лінії «Комп'ютерна грамота» зазначається, що дитина має бути обізнаною з комп'ютером, володіти елементарними прийоми роботи з ним, дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером.

Зважаючи на актуальність медіаосвітньої діяльності в сучасному суспільстві, Міністерство освіти і науки України затвердило всеукраїнський експеримент з медіаосвіти на 2017–2022 рр., у якому беруть участь не лише школи й заклади вищої освіти, а й заклади дошкільної освіти.

Медіаосвіта – це, окрім користування медіа, ще й формування в дітей критичного мислення: не все, що пишуть в медіа, не все, що ми там бачимо, є правдою. Розповідайте дітям про рекламу популярних продуктів, що не завжди можна їй довіряти. Ми в ЗДО будемо навчати, як довідатися про щось, що цікавить дітей: чи йти до батьків, чи дивитися телевізійну програму, чи здобути інформацію з екрана комп'ютера.

Не всі батьки знають, що актуальність медіаосвіти спонукала до прийняття Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). У ній ідеться також і про батьківську медіаосвіту.

Давайте разом (в інтерактивних групах) створимо поради, якими треба скористатися в бесідах із дітьми, а також правила безпечної поведінки, які повинні засвоїти діти, використовуючи сучасні медіа без шкоди для здоров'я.

(Робота в інтерактивних групах).

Поради для батьків:

– Намагайтеся, щоб дитина в дошкільному віці не використовувала комп'ютер, смартфон.

– Розпочинайте розмову про загрози віртуального світу якомога раніше, коли дитина перебуває в дошкільному віці.

– Поясніть дітям: надмірне використання нових медіа може негативно вплинути на здоров'я, зокрема й спричинити викривлення хребта, дисфункцію м'язів, зайву вагу та ожиріння, захворювання очей тощо.

– Більше часу проводьте разом із дітьми (родинні свята, прогулянки тощо), щоб не виникала потреба у віртуальному співрозмовнику.

Дитині важливо пояснити, що використання нових медіа не може бути домінантною формою активності. Треба потурбуватися про проведення часу на свіжому повітрі, заняття рухливими іграми.

– Формуйте в дітей критичне мислення. Необхідно навчити дитину аналізувати, порівнювати, самостійно робити висновки, читаючи разом інформацію з мас-медіа або переглядаючи телевізійні програми, зокрема й мультфільми. Запитуйте: «Чи добре вчинив герой мультфільму, дитячої казки чи оповідання?», «Як треба діяти?», «Чи поведінка казкового героя засвідчує його повагу до дорослих, до родини?»

Доцільно разом із дітьми грати в ігри «Правда – неправда», «Так – ні». Під час читання публікацій у медіа в дошкільників можуть виникати труднощі щодо трактування поведінки дітей та дорослих. Іноді складно визначити, чи в особи не розходяться слова з ділом, чи красиві слова не підмінюють своєчасні дії.

У такому випадку необхідно орієнтуватися на вчинки людини. Для формування в дітей умінь робити правильні висновки,

диференціювати правду і брехню варто аналізувати дитячі оповідання чи казки, як, наприклад, оповідання В. Сухомлинського «Сьома дочка».

Сьома дочка

Було в матері сім дочок. Ось поїхала одного разу мати в гості до сина, а син жив далеко-далеко. Повернулась додому аж через місяць. Коли мати ввійшла до хати, дочки одна за одною почали говорити, як вони скучали за матір'ю.

– Я скучила за тобою, немов маківка за сонячним променем, – сказала перша дочка.

– Я ждала тебе, як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

– Я плакала за тобою, як маленьке пташеня за пташкою, – сказала третя.

– Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

– Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – промовила п'ята.

– Я виглядала тебе, як вишневий садок виглядає соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття й принесла їй води в мисці помити ноги.

Порада наостанок для батьків від вихователів. Одним із найважливіших завдань батьків у профілактиці шкідливих впливів нових медіа є створення родинної атмосфери любові, довіри, схвалення. Дитина сьогодні ще більше, ніж два-три десятки років тому у нашому суспільстві, потребує любові. Батьки намагаються заробити побільше грошей на найрізноманітніші потреба. Залишається мало часу на спілкування з дитиною. Проте згодом ніякі матеріальні цінності не будуть радувати, якщо дитина не буде щасливою. А для щастя дитина в будь-якому віці, особливо в дошкільному, прагне любові, підтримки. Це головна умова її становлення, зростання, самореалізації, досягнення успіху й щастя.

Додаток Є2
Бесіда з батьками старших дошкільників «Як вибирати мультфільми для перегляду з дітьми»

Мета: розповісти батькам про критерії вибору мультфільмів для перегляду з дітьми; переглянути фрагменти мультфільмів, що відповідають зазначеним критеріям.

Очікувані результати. Після проведення бесіди батьки:

– знатимуть, яких критеріїв треба дотримуватися при виборі мультфільмів для перегляду;

– навчаться виявляти якісну й неякісну медіапродукцію;

– переглядатимуть разом із дітьми мультфільми, на основі яких формуються морально-ціннісні орієнтири;

– розрізнятимуть мультфільми з виховним потенціалом і ті, що містять загрози для розвитку дитини.

Інформація вихователя.

Діти дошкільного та молодшого шкільного віку полюбляють дивитися мультфільми. Проте все частіше ми говоримо про те, що сучасні мультфільми негативно впливають на підсвідомість дітей, розвиваючи агресивні стани. Вони навчають ігнорувати настанови старших, не поважати їх, а отже, наштовхують на негативні вчинки. Про це все частіше говорять знавці дошкільної освіти та медіакритики. Ми вже знаємо, що таке медіа. Найпопулярнішою медіапродукцією є передусім мультфільми.

Отже, як вибирати мультфільми для перегляду дитиною, а, найкраще, разом із дитиною.

Сценаристи компанії Disney, використовуючи концепцію психоаналізу А. Адлера, розробили декілька прийомів створення успішної дитячої історії. Наявність чи відсутність цих прийомів і стануть критеріям вибору мультфільму для перегляду. Це свого роду золоті правила, які не втрачають цінність із часом.

Правило перше. Дитячий герой долає комплекс неповноцінності і бореться із безсиллям. Усі діти так або інакше страждають від комплексу неповноцінності. Це пояснюється недостатністю сили й досвіду, а також повною залежністю від дорослих і найголовнішими

проблемами дитинства – безсиллям і безпорадністю. Дітям не можна вибирати, що робити, з ким зустрічатися, як проводити час. Кожна дія, яку робить дошкільник, керована дорослим: «Почисти зуби!», «Їж зелень!», «Іди спати!», «Одягни светр!», «Заправ ліжко!», «Вимкни телевізор!». Постійні вказівки наповнюють життя дитини, залишаючи дуже мало місця для незалежності, індивідуальності, пригод і небезпеки.

Тому дітям подобається маленький Симба з «Короля Лева» (1994), який повинен здолати своє безсилля, щоб перемогти кривдника.

Правило друге. Вибирайте мультфільми, у яких дитячий герой є самостійним. Артур із мультфільму «Меч у камені», Моісей у «Принцові Єгипту», Дороті в «Чарівнику країни Оз», Гаррі Поттер, Попелюшка, Білосніжка тощо. З таких мультфільмів дитина навчається бути самостійною, долати труднощі.

Правило третє. Цікавими є мультфільми, у яких у дитини є можливість помінятися ролями з батьками.

У справжньому житті дитини мама і тато – переможці. Лише вони виходять на вулицю, щоб перемогти драконів і врятувати сім'ю. Дорослі – захисники, а діти – беззахисні жертви. Але у фантазіях саме діти є тими, хто наділений владою; саме діти можуть убити дракона, полонити відьму, захопити чорного лицаря і знищити останніх лиходіїв. Батьки в дитячих фантазіях – безпорадні, безсилі і надуразливі істоти.

Правило четверте. Для перегляду варто обирати мультфільми, у яких дитячий герой відновлює родинну єдність. Світ дитини – невеликий. Він заснований на взаєминах батьків. У фільмі «Пастка для батьків» реальність дитини врятована, як тільки відновлена родинна єдність. Замість того, щоб рятувати родичів або світ від загибелі, дитина рятує відсутність батьків, що для неї є тотожним до порятунку людства.

Правило п'яте. *Можна переглядати мультфільми, у яких у сюжеті є не лише тварини, а й неживі предмети.* Дітям дуже

подобаються наділені людськими якостями тварини і навіть неживі предмети.

Для дитини можливість відчути себе неживим предметом є безцінною. Може статися все що завгодно! Коли тварини, предмети або монстри рятують світ дорослих, дитина отримує багаторівневу психологічну перемогу.

Правило шосте. Виховним потенціалом володіють мультфільми, у яких ліходії, наставники і друзі героя теж долають комплекси. Цілком природно, що надмірний комплекс неповноцінності породжує надмірне тяжіння до переваги. Така «перекомпенсація» – це патологія. Природжене або таке, що розвинулося, прагнення до «перекомпенсації» може привести до «комплексу переваги» – розладу особи, при якому людина випробовує патологічну необхідність принижувати тих, хто її оточує.

Наприклад, сім гномів повинні здолати свій комплекс маленького росту і страх перед Злою Королевою, щоб захистити Белосніжку. Миші, що говорять, повинні забути про те, наскільки вони крихітні і перестати боятися кота, щоб врятувати Попелюшку. Свічник і інші побутові прилади повинні здолати свою неповноцінність, щоб битися з розлюченим натовпом і відстояти замок у «Красуні і Чудовиську».

Правило сьоме. *У фіналі мультфільму героєві мають повернути сім'ю, що формує шанобливе ставлення до родини.* Саме з любові до родини починається любов до своєї Батьківщини. Це джерело високих виховних цінностей.

Дитячі герої типово закінчують мандри, возз'єднуючись із сім'єю. Мультфільм «Піноккіо» дуже добре вписується у формулу дитячого героя. Кожна дитина може ідентифікувати себе з головним персонажем. Усі діти відчувають себе трохи несправжніми, оскільки дорослі постійно обмежують їхню свободу. Дитяча фантазія «коли-небудь подорослішати» й отримати очікувану свободу перегукується з бажанням Піноккіо стати «справжнім хлопчиком».

Тому треба належно оцінювати вплив мультфільму на виховання й розвиток дитини. Мультфільми є невід'ємним елементом самоідентифікації глядача.

Крім того, можна скористатися порадами щодо вибору мультфільмів для дошкільнят, запропонованими С. Лисенко.

– Намагайтеся заздалегідь дізнатися, про що йтиметься у вибраному вами мультфільмові. Ніколи не демонструйте дитині мультфільм, який ви самі не бачили.

– Тривалість перегляду повинна відповідати віку дитини (10–20 хв.).

– При виборі мультфільму необхідно враховувати його призначення саме для віку вашої дитини. Дитина повинна бачити в мультфільмі оточення, зрозуміле їй, а не дорослим.

– У мультфільмі, призначеному для дитячого перегляду, є простота та якість сюжету. Діти можуть зрозуміти лише загальний «малюнок» мультфільму, тобто послідовність подій, що розгортаються на екрані.

– У дитячому мультфільмі важлива присутність у його структурі міцного морально-ціннісного стрижня. Як відомо, діти часто наслідують улюблених героїв мультфільму, відтворюючи таким чином не лише поведінку персонажів, а й ті цінності, норми, ідеали та морально-етичні конструкти, які вони транслюють.

– Найкраще для дітей підійдуть вітчизняні мультфільми або мультфільми з якісним перекладом рідною мовою.

– Вибираючи мультфільм для перегляду, переконайтеся, що якість зображення висока, інакше не уникнути проблеми із зором [99, с. 141].

Отже, ми розглянули критерії вибору мультфільмів для перегляду з дітьми (варто аналізувати в колі сім’ї дії головних героїв; це й можливість разом проводити час, розвивати психічні функції, морально-ціннісні орієнтири, формувати сімейну медіаграмотність). Водночас варто створити критерії неякісної телевізійної медіапродукції для дитини.

Робота в групах. Які мультфільми не треба дивитися дітям?

Критерії неякісної дитячої продукції: сцени насильства, жорстокості, агресії; відсутність цілеспрямованих дій (відсутність

сюжетної лінії); зневажливе ставлення до родини; нехтування інтересами друзів і задоволення егоїстичних бажань.

Які мультфільми варто переглядати разом з дітьми? (Перегляд фрагментів мультфільмів).

Рефлексія. Метод «мікрофон» (батьки коротко висловлюють свою думку щодо проведення вільного часу з дитиною, переглядаючи мультфільми).

Підведення підсумків.

Додаток Ж
Інформаційні ресурси для вихователів і батьків «Про медіаосвіту та медіаграмотність»

1. «Медіаграмотність як інструмент активного освоєння комунікаційних середовищ» Пакет дидактичних матеріалів. URL: http://www.biblioteka.lviv.ua/files/Media.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

2. Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С. І., Чепа М.-Л. А., Бугайова Н. М. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків. Київ: Видавництво: ТОВ Видавничий Будинок «Аванпост-Прим», 2010. 48 с. URL: http://rvo-kolomak.ucoz.ua/Informatizazija/kijiv_star.pdf. (дата звернення: 17.10.2018).

Мова: українська. Посібник містить просте зведення правил і рекомендацій батькам і педагогам із забезпечення безпеки дітей у Мережі. У посібнику розкрито можливості сучасних інформаційних технологій – інтернету, мобільного зв'язку та висвітлено способи безпечної поведінки дитини у віртуальному просторі, що убезпечать від негативного впливу на її психічне і фізичне здоров'я. Посібник адресовано батькам, педагогам, працівникам соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді.

3. Батьківська медіапедагогіка в системі позашкільної освіти. URL: http://mediaosvita.org.ua/book/batkivska-mediapedagogika-v-syste/. (дата звернення: 17.10.2018).

4. Кібербезпека: 12 корисних порад. URL: http://imi.org.ua/newtechnology/41635-kiberbezpeka-12- korisnih-porad.html. (дата звернення: 17.10.2018).

5. Найдьонова Л. «Щоб дитина грамотно споживала медіа, треба поставити її в позицію творця». URL: http://osvita.mediasapiens.ua/ mediaprosvita/mediaosvita/lyubov_naydonova_schob_ditina_gramotno_sp ozhivala_media_tr eba_postaviti_ii_v_pozitsiyu_tvortsya (дата звернення: 17.10.2018).

6. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&

I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/is_20 12_16_10.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

7. Як навчити медіаграмотності дошкільнят. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/yak_navchiti_mediagramotnosti_doshkilnyat (дата звернення: 17.10.2018).

8. Як не виростити дитину-телезомбі. Поради батькам. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/kids/yak_ne_virostiti_ditin 25 utelezombi_poradi_batkam (дата звернення: 17.10.2018).

Додаток З

Майстер-клас «Будьмо медіаграмотними!»

При підготовці використано матеріали «Практичного посібника з медіаграмотності для мультиплікаторів» [169].

Мета: підвищити рівень медіаграмотності вихователів.

Коротка інформація.

Термін «*медіа*» (з лат. medium – той, що знаходиться в середині, займає проміжну позицію) в англійській мові трактується як посередник: засіб або спосіб комунікації. Медіа – це щось, що є посередником між тим, хто надає інформацію, і тим, хто її отримує. Це канали та інструменти, які використовують, щоб зберігати, передавати й подавати інформацію. А ще це середовище, засіб, проміжна стадія, оточення, те, що знаходиться в спільному користуванні. Окрім того, медіа – це різного роду предмети і пристрої, що переказують споживачам інформацію через слова, образи, звуки та уможливлюють виконання окреслених інтелектуальних і мануальних функцій. Необхідно зауважити, що природа медіума (людини, яка є посередником) і медіа єдина.

Надзвичайно популярним є термін «*медіаосвіта*». У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) він трактується як частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою медіаосвіти є формування в дітей, молоді, батьків конкретних знань, умінь і навичок, що дають змогу свідомо й активно відбирати інформацію зі ЗМІ, а також підготовка до критичного вибору віртуальних співрозмовників, до використання медійних засобів як інструментів для самоосвіти, отримання, переробки й узагальнення інформації.

Результатом упровадження медіаосвітніх технологій є *медіаграмотність*, потрактована в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) як складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [73].

Вправа 1. «Мозковий штурм».

Запропонуйте учасникам висловитися стосовно того, що таке медіаграмотність і які риси характеризують медіаграмотну людину. Усі відповіді записуйте на великому аркуші. Створіть асоціативну карту.

Вправа 2.«Червона шапочка».

Автор ідеї: Олег Шевцов.

Джерело: блог http://frumich.livejournal.com/263000.html [Цит. за Практичний посібник з медіаграмотності для мультиплікаторів / За загал. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. С. 8–9].

1. Стисло нагадайте учасникам сюжет казки Шарля Перро «Червона Шапочка» (якщо є потреба).

2. Запропонуйте учасникам розбитися на мінігрупи по 3–5 осіб і переказати сюжет казки у форматі журналістського матеріалу для:

– телеканалу «Вовк-ТВ», що розповідає про необхідність охороняти і захищати вовків – звірів із Червоної книги;

– офіційної газети казкового королівства, що прославляє подвиги лісорубів та інших жителів;

– радіопередачі, гостя якої – захисниця прав дітей, яка виступає проти жорстоких батьків, які відправляють дітей до лісу;

– фонду захисту пенсіонерів.

Після нетривалої підготовки (15–20 хвилин) мінігрупи озвучують свої версії. Запросіть учасників взяти участь у популярному телешоу «Це стосується кожного». Зробіть вступ про ситуацію, яка нещодавно схвилювала все суспільство: беззахисна дівчинка опинилася одна серед лісу, де живуть хижі звірі. Та чи все так однозначно в цій ситуації? Є свідки, які можуть пролити світло на цю незрозумілу історію. Давайте їх послухаємо.

3. Проаналізуйте точки зору на основі казки.

4. Зробіть висновок, що особисті погляди, упередження і стереотипи журналістів, а також редакційна політика впливають на той контент, який отримує аудиторія. Часто одну ситуацію можна охарактеризувати з різних позицій, частину інформації приховати, на чомусь зробити акцент. Від цього залежатиме наше сприйняття контенту.

Вправа 3. «Поширювати чи не поширювати: я і соціальні мережі».

Ми настільки звикли до інформації, комунікації, динамізму в інформаційному житті, що не уявляємо свого дня без соціальних мереж. Там можна оперативно дізнатися останні новини, які відбулися в державі, місті і навіть на нашій вулиці (якщо ми підписані на відповідні сторінки). Це місце спілкування з друзями й однодумцями. Цікаво переглядати фотографії, а ще дописи, які публікують люди з нашого соцмережевого оточення. Здавалося б, одні плюси. Проте часто інформація виявляється фейковою, неправдивою. Причому чим більше часу проводимо в мережі, тим більше загроз чатує на нас. Та це розуміють лише критично мислячі люди. Інші ж вірять і репостять інформаційне сміття. А ще рахують лайки, оцінюють життя людини за фотографіями в інстаграмі, заздрять, намагаються сліпо наслідувати штучний ідеал.

Як же ж убезпечити себе від отримання неправдивої інформації, як не переказати кошти шахраям, як не потрапити на гачок злочинців?

Для того, щоб перевірити певний меседж на правдивість, потрібно дати відповідь на декілька запитань:

1. Про що допис? Хто його автор? Ви йому довіряєте? Коли це повідомлення з’явилося?

2. Десь в альтернативних джерелах можна перевірити інформацію?

3. Яку емоцію викликає повідомлення?

4. Чи є заклик від автора далі поширювати допис?

5. Чи є в повідомленні конкретні факти: прізвища, назви міст, організацій тощо. Чи автор посилається на авторитетні джерела?

6. Поширили би ви цей допис, чи не поширили? Чому?

Наприклад, проаналізуємо декілька повідомлень, які активно поширювалися в мережі «Фейсбук».

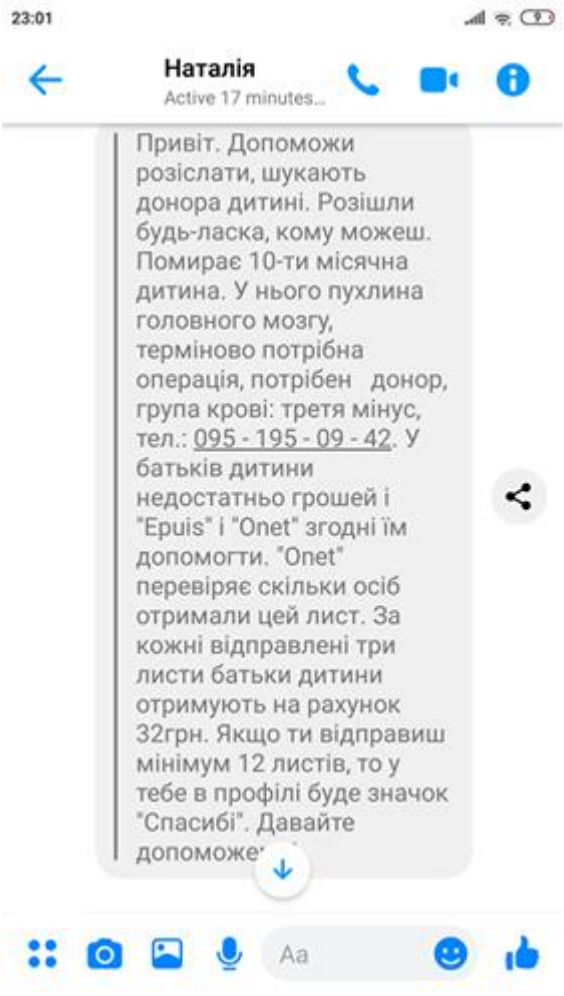

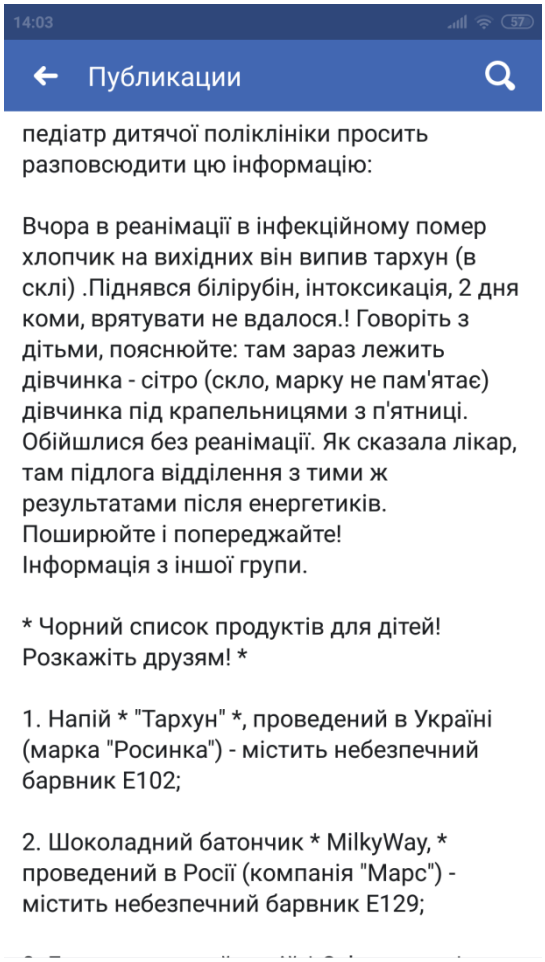

Для аналізу виконаймо вправу «Кафе ідей».

1. Поділіть учасників на 4 групи (або 6 залежно від кількості людей, які братимуть участь у тренінгу): дві аналізують перший меседж і дві – другий.

2. Попросіть кожну групу записувати ключові ідеї на аркуші. Дайте декілька хвилин на обговорення.

3. Запропонуйте лідерам двох перших груп помінятися місцями. У нових групах лідери мають ознайомити учасників із ключовими ідеями, які вже були висунуті, та доповнити їх. Лідери двох других груп мають помінятися між собою аналогічно. Дайте декілька хвилин на обговорення.

4. Усі разом обговоріть повідомлення. Вирішіть, чи варто поширювати такі меседжі. Для чого їх розповсюджують у мережі.

Можливі варіанти відповідей

Повідомлення 1: немає жодної власної назви, чітко не вказано діагноз, ніякі сервіси не платять гроші за пересилання повідомлень, значок не з'являється. Отже, це маніпуляція на наших почуттях, адже ідеться про маленьку хвору дитину, крім того, відправивши лист, матимемо змогу отримати подяку у вигляді «Спасибі» в профілі. А дзвінок на вказаний номер матиме значну вартість. Тому, як мінімум, потрібно перевірити номер телефону, скориставшись ґуґлям. У мережі вже давно є сайти зі списками телефонів шахраїв.

Повідомлення 2: немає жодної власної назви (ні де сталася подія, ні хто є лікарем, ні назва лікарні), не зрозуміло, хто є автором цього повідомлення, проте бачимо заклик до подальшого поширення, «підлога відділення» – неякісний переклад, що вже наштовхує на думку про фейк. Отже, це маніпуляція, спрямована на те, щоб викликати в нас тривогу, недовіру. Часто такого типу повідомлення «закидають» у мережу для того, щоб зрозуміти, наскільки аудиторія готова до поширення меседжів без перевірки. Це може бути зроблено з комерційною, політичною метою тощо.

Рефлексія.

Запропонуйте учасникам дати відповідь на запитання *«Що саме ми отримуємо з медіа як інформацію?»*, застосовуючи метод «Мозкового штурму». (*Можливі відповіді*: факти, новини, судження, припущення, оцінки, повідомлення про події, коментарі, висновки, логічні аргументи, емоції, заклики до дії, прогнози, гіпотези, думки, чутки, узагальнення, стереотипи, упередження, свідчення очевидців, результати досліджень, цифри, експертні оцінки.)

Якщо згрупувати ці види інформації за їх фактичністю, то загальна картина може виглядати так:

– *Факти*: новини, повідомлення про події, результати досліджень, цифри.

– *Судження*: припущення, коментарі, висновки, оцінки, емоції, заклики до дії, прогнози, гіпотези, думки, чутки, узагальнення, стереотипи, упередження.

– *Підкріплення фактів, які можуть бути судженнями*: логічні аргументи, свідчення очевидців, результати досліджень, цифри, експертні оцінки.

При цьому очевидно, що за бажанням мовця можна видавати одне за інше, маніпулювати хибними фактами і аргументами, несправжніми очевидцями, перекрученими цифрами і результатами досліджень, заангажованими експертами. Таким чином, можна сформулювати важливу навичку медіаграмотної людини – уміння відрізняти факти від суджень.

За якими ознаками ми можемо відрізнити факт від судження?

Факт – це те: що відбулося в реальності, зафіксоване; що можна довести; що можна підтвердити іншими фактами; що можна перевірити; що не змінюється за сутністю з часом [169, с. 24–25].

Медіаграмотна людина може визначити, коли хтось намагається керувати її емоціями чи вдається до маніпуляцій цінностями. Головним маркером таких маніпуляцій є відсутність логічних аргументів, використання емоцій, сильних почуттів чи моральних цінностей для переконання в правоті чи заклику до дій. Захистом від емоційного впливу є застосування критичного мислення [169, с. 42].

Додаток І

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
вул. Покришева, 41, м. Херсон, 73034, тел. (0552) 37-02-00, 41-08-10, 41-08-11, факс 37-05-92
Web: http://academy.ks.ua E-mail: info@academy.ks.ua

04.01.2019 № 01-07/03 на № _____ від _____

АКТ
про впровадження в освітньому процесі
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
технології формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку
(автор Кузьма Ірина Ігорівна)

Обґрунтована Кузьмою І. І. (викладачем кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти) технологія набула актуальності в освітньому процесі КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» з огляду на те, що в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) вказується на доцільності й особливості *дошкільної медіаосвіти.*

Основними компонентами розробленої технології є цілі, що відповідають Концепції впровадження медіаосвіти в Україні та Базовому компоненту дошкільної освіти; зміст технології (теоретико-методичні засади медіаосвіти, структура медіаосвіти); процесуальний компонент (алгоритм дій старших дошкільників батьків, вихователів, що взаємодіють на засадах педагогіки партнерства: діагностико-цільовий, інтеграційний, аналітичний етапи; форми (заняття «Зернинки медіаосвіти»), методи (ігри, вправи, методи інтерактивної освіти, проектні методи), засоби медіаосвіти (навчально-методичне забезпечення циклу занять «Зернинки медіаосвіти»; проекти «Як сформувати в дітей медіаграмотність») відповідно до її структури: навчання про медіа, освіта через медіа; освіта для медіа) та на тлі інформаційного середовища ЗДО; діагностичний інструментарій та результат (сформованість медіаграмотності, що відповідає високому й середньому рівням).

Результати досліджень обґрунтованої технології неодноразово доповідалися під час науково-практичних семінарів викладачів кафедр педагогіки та менеджменту освіти, теорії й методики дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Перший проректор І. Я. Жорова

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Результати порівняльної характеристики рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/31.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

2. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08 / Державний заклад «Південноукраїнський національний університет ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2016. 274 с.

3. Андрющенко Т. К. Шляхи удосконалення професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в системі післядипломної освіти. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки* / Херсонський держ. ун-т. 2009. Вип. 51. С. 236–239.

4. Антонюк Г. Розвиток освіти у братських школах України XVI – XVII ст. в контексті західноєвропейського Відродження. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 4. С. 198–206.

5. Ашиток Н. Формування морально-ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку на матеріалі дитячої літератури. *Людинознавчі студії.* 2017. Випуск 5/37. С. 4–11.

6. Бабій Р. О. Аналіз підходів до визначення понять «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка». *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1 (7). С. 11–14. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Znpkhist_2013_1_4%20(2).pdf (дата звернення: 17.10.2018).

7. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш; авт. кол-в: Богуш А. М., Бєлєнька Г. В., Богініч О. Л. та ін. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

8. Безпека дітей в інтернеті. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti (дата звернення: 17.10.2018).

9. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2009. С. 244–246. (Серія «Альмаматер»).

10. Бешок Т. В. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. Київ, 2014. 200 с.

11. Бєлєнька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров’я дитини – від родини. Київ: СПД Богданова М. А., 2006. 220 с.

12. Бєлєнька Г. В. Золота лінія перетину домашнього і суспільного виховання дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 5. С. 4–10.

13. Бєлєнька Г. В. Найліпший мотив до діяльності, або «Давай зробимо це разом». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 1. С. 26–29.

14. Бєлєнька Г. В. Нові часи й нові діти: сподівання людства. *Наук. часопис нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова.* Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання: зб. наук. пр. Київ: НПУ, 2005. Вип. 2. С. 25–30.

15. Бєляк О. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні. *Гірська школа українських Карпат*. 2013. № 8–9. С. 31–33.

16. Бєсова О. Г. Медіаосвітні технології у формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів математики. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/ el_gurnal/pages/vyp18/besova_o.g-tezi.pdf (дата звернення: 15.07.2018).

17. Біницька К. М. Досвід розвитку медіаосвіти в зарубіжних країнах. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/znpudpu_2014_1_7.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

18. Бовть О. Б. Комп'ютерні ігри та дитяча агресивність: випадковий взаємозв'язок чи прикра закономірність? *Педагогіка і психологія*. 2002. № 1–2. С. 110–116.

19. Больц Н. Абетка медіа / За загал. ред. В. Ф. Іванова; Переклад з нім. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. 177 с.

20. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей. *Detector Media*, 24 травня 2017. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/buti_mediagramotnim_desyat_neobkhidnikh_kompetentnostey/ (дата звернення: 14.07.2019).

21. Василюк С. М., Алєксєйчик О. В., Проценко О. В. Модель упровадження медіаосвіти в систему роботи дошкільного навчального закладу. *Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності: збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції (29 листопада 2017 р.)*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 7–32. URL: http://www.aup.com.ua/ml/Zbirka_Kharkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

22. Василюк С. М. Модель формування медіаграмотності педагогічних працівників на базі дошкільного закладу. *Збірник матеріалів Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи»*. URL: http://dnz2.ucoz.ru/load/metodicheskaja_kopilka/stattja_model_formuvannja_mediagramotnosti_pedagogichnikh_pracivnikiv_na_bazi_doshkilnogo_zakladu/6-1-0-41 (дата звернення: 17.10.2018).

23. Венгловська О. Основні тенденції розвитку дошкільної освіти Київщини (1958–1984 рр. XX ст.). URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Ipa_2011_1_13%20(2).pdf (дата звернення: 24.01.2019).

24. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк. Москва: Просвещение, 1991. 93 с.

25. Выготский Л. С. Дошкольный возраст [Рукопись]. *Семейный архив Л. С. Выготского*. Стеногр. лекции в Ленингр. пед. ин-те. 13–14 декабря 1933 г. 15 с.

26. Выготский Л. С. Кризис семи лет. Собр. сочинений: в 6 т. Москва: Педагогика, 1984. Т. 4. С. 376–385.

27. Выготский Л. С. Обучение и развитие в дошкольном возрасте. *История советской дошкольной педагогики: хрестоматия*. Москва: Просвещение, 1980. С. 241–245.

28. Выготский Л. С. Психология развития ребёнка. Москва: Смысл, 2005. 512 с.

29. Виселко І. В. Медіапростір як соціокультурне явище: теоретичні розвідки та практичні наслідки. *Вісник НТУУ – КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2011. № 1. Вип. 1. С. 42. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/KPI_fpp_ 011_1_8.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

30. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник / Г. Бєлєнька та ін.; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.

31. Вишенський І. Книжка. Київ: Дніпро, 1986. С. 184–186.

32. Вишенський І. Твори. *Електронна бібліотека української літератури.* URL: http://sites.utoronto.ca/elul/Vyshenskyi/Vyshenskyi-Tvory.pdf (дата звернення: 24.01.2019).

33. Від медіаграмотності до медіакультури: навчально-методичний комплекс медіазанять / наук. редактор В. І. Шуляр. Миколаїв: ОІППО, 2016. 68 с. URL: http://mediaosvita.org.ua/book/vid-mediagramotnosti-do-mediakultu/ (дата звернення: 17.10.2018).

34. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Суми: Університ. кн., 2008. 428 с.

35. Волошенюк О., Мокрогуз О. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ: ЦВП, АУП, 2017. 79 с. URL: http://www.aup.com.ua/uploads/Posib_dla_batkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

36. Гладишев В. В. Методи виховання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині С. Русової. URL:

http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/53.pdf.pdf (дата звернення: 24.01.2019).

37. Голубєва О. Є., Стерденко С. М. Соціалізація дитини у світі екранних медіа. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід:* навчальний посібник / О. Т. Баришполець та ін.; за ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. Київ: Міленіум, 2010. С. 156–167.

38. Голюк Р. Ш., Ковбасюк Т. О., Голюк О. А. Педагогічні умови розвитку медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку. URL: http://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/6/Goljyk.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

39. Городецька О. Захист психіки дитини-дошкільника від негативного впливу засобів масової комунікації. *Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи:* тези доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (27 квітня 2016 р.). Миколаїв: ОІПППО, 2016. С. 17–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/307865718_Vid_mediagramotnosti_do_mediakulturi_strategii_problemi_perspektivi (дата звернення: 17.10.2018).

40. Горшкова О. Г. Формування креативного мислення дитини дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Запоріжжя: КПУ, 2009. Вип. 5. С. 37–40.

41. Давидченко Т. С. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні. *Наукові записки Інституту журналістики*. URL: journlib.univ.kiev.ua (дата звернення: 17.10.2018).

42. Даниляк Р. З. Морально-етичне виховання молодших школярів засобами дитячої періодики як проблема медіаосвіти. *Збірник статей Третьої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2015. С. 84–90.

43. Дитина в дошкільні роки: програма розвитку, навчання та виховання дітей / А. М. Богуш, О. П. Аматьєва, О. М. Байєр та ін.; наук. кер. К. Л. Крутій; Запоріз. обл. ін-т удосконалення вчителів, каф. дошкіл. та початк. освіти [та ін.]. Запоріжжя: ЛІПС, 2000. 268 с.

44. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Бєлєнька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоскаленко та ін. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

45. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків / І. Литовченко та ін. Київ: ТОВ "Видавничий будинок «Аванпост-Прим»", 2010. 48 с.

46. Дорош М., Толокольнікова К. Що таке експеримент із медіаосвіти в Україні: 15 запитань та відповідей. *Детектор медіа.* URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/scho_take_eksperiment_iz_

mediaosviti_v_ukraini_15_zapitan_ta_vidpovidey/ (дата звернення: 17.10.2018).

47. Дронова О. О. Проблема художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку у сучасному медіа-просторі. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13. С. 85–95.

48. Эльконин Д. Б. Детская психология. 4-е изд. Москва: Академия, 2007. 384 с.

49. Єрмоленко А. О. Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного університету імені Т. Г. Шевченка.* № 137. С. 330–333. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2696 (дата звернення: 17.10.2018).

50. Задорожна Г. С. Педагогічні умови правового виховання дітей 6–7 років у взаємодії батьків та закладу освіти: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08 / Держ. заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2018. 271 с.

51. Зайцева А. В. Дитячі розважально-пізнавальні телепередачі. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdakk/2013_1/27.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

52. Запорожец А. В. Развитие логического мышления у детей дошкольного возраста. *Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста* / под ред. А. Н. Леонтьева, А. В. Запорожца. Москва: изд-во АПН, 1948. 132 с.

53. Зосименко О. В. Особливості організації проектної діяльності вихователів ДНЗ у процесі підвищення кваліфікації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2015. Вип. 42 (95). С. 136–143.

54. Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ: АУП, ЦВП, 2011. 58 с.

55. Іванов В. В., Шкоба О. Я. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство*. 2012. Вип. 16. Липень–грудень. С. 41–52.

56. Іванчук С. Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури споживання: дис. … канд. пед. наук. 13.00.08 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2017. 310 с.

57. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / Упоряд. О. О. Любар; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2003. 766 с.

58. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.

59. Карнаухова А. В. Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2016. 240 с.

60. Качура О. Інтеграція медіаосвіти в освітній процес закладу дошкільної освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 12. URL: http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Інтеграція-медіаосвіти-в-освітній-процес-закладу-дошкільної-освіти---Вихователь-методист-дошкільного-закладу-№-12-грудень-2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

61. Качура О. Формування медіаграмотності дитини в рамках навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу. *Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (31.03–01.04.2017)* / Упорядн.: В. Іванов, О. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. С. 111–124. URL: http://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf (дата звернення: 14.07.2019).

62. Келли Дж. А. Теория личности: психология личных конструктов. СПб: Речь, 2000. 249 с.

63. Кисельова О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.08 / Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 22 с.

64. Кіндрат І. Вплив сучасного медіа-простору на формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 13 (272). Ч. ІІІ. 2013. С. 97–110.

65. Клочко Н. Л. Реформування початкової освіти України в ХХ столітті: посібник. Вінниця: ВДПУ, 2010. 117 с.

66. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2018. 20 с.

67. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018. 292 с.

68. Колісник В. П. Інтеграція медіаосвітнього простору в діяльність сучасного педагога дошкільного навчального закладу. *Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності: збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції (29 листопада 2017 р.)*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 218–262. URL:

http://www.aup.com.ua/ml/Zbirka_Kharkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

69. Коменский Я. А. Материнская школа, или О заботливом воспитании юношества в первые шесть лет. *Учитель учителей. Избранное*. Москва: Карапуз, 2008. 288 с.

70. Кондратенко Р. В. Виховання креативності в старших дошкільників у процесі медіаосвіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2013. № 13 (272). Ч. І. С. 115–120. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/vlup_2013_13(1)__19.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

71. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Київ: Стилос, 2000. 336 с.

72. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. Київ, 1998. 255 с.

73. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/ (дата звернення: 17.10.2018).

74. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні: схвалена постановою Президії Національної Академії педагогічних наук України від 20.05.2010 р., протокол №1-776-150. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini/ (дата звернення: 17.10.2018).

75. Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*. 2016. № 3. С. 159–174. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109905/16-Koropatnyk.pdf?sequence=1 (дата звернення: 17.10.2018).

76. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. Н. Проколієнко. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.

77. Кочерга О. В. Психофізіологія творчості дітей. Київ: Шкільний світ, 2011. 118 с.

78. Кравчишина (Хомич) О. О. Особливості використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. Ялта: РВВ КГУ, 2014. Вип. 42. Ч. ІІІ. С. 216–221.

79. Кравчишина (Хомич) О. О. Особливості становлення медіаосвіти в Україні. *Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2013. № 13 (272). Ч. І. С. 43–49

80. Кравчишина О. О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів: дис. … канд. пед. наук.: 13.00.04 /

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 299 с.

81. Крутій К. Л. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма. Запоріжжя: ЛІПС, 2016. 160 с.

82. Крутій К. Л. Діяльнісна модель заняття. *Дошкільне виховання*. 2006. № 7. С. 16–19.

83. Крутій К. Л., Кузьма І. І. Діагностика виховних стратегій батьків дитини дошкільного віку щодо попередження проявів девіацій. *Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід*: монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. С. 19–28.

84. Крутій К. Л. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2013. № 3. С. 85–90.

85. Крутій К. Л., Чернікова Л. А. Концептуальні основи створення єдиного інформаційного простору. *Сборник научних статей I Международного образовательного форума «Личность в едином образовательном пространстве»*; под науч. ред. проф. К. Л. Крутий. Запорожье: ООО «ЛИПС» ЛТД, 2010. С. 284–286.

86. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції. Суми, 2006. 384 с.

87. Кузьма І. І. Підготовка майбутніх вихователів до формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку. *Забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі використання сучасних технологій: збірник наукових праць* / за заг. ред. проф. Л. В. Зданевич, доц. Л. С. Пісоцької, Н. М. Миськової. Хмельницький: ХГПА, 2018. С. 164–168.

88. Кузьма І. І. Формування морально-етичних цінностей дітей старшого дошкільного віку в процесі реалізації медіаосвіти. *Людинознавчі студії*: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». 2018. № 6/38. С. 219–228.

89. Кузьма І. І. Формування морально-етичних цінностей дітей старшого дошкільного віку в процесі реалізації медіаосвіти. *Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2017 р.). Дрогобич, 2017. С. 160–163.

90. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку. Київ: Нора-прінт, 1996. С. 63–75.

91. Кульчицька О. І. Психологічні особливості дітей дошкільного віку: метод. реком. *Обдарована дитина: наук.-практичний освітньо-популярний журн. для педагогів, батьків та дітей*. 2004. № 7. С. 14–28.

92. Кухаренко А. Л. Роль медіаосвіти у формуванні гуманістичних цінностей особистості. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Випуск 41. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/hak_2013_41_36.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

93. Куценко О. Формування медіаграмотності у дітей і підлітків засобами екранних мистецтв. URL: http://mari.kiev.ua/!_VAK/1_Mystectvoznavstvo_Ukrainy/2009_Mystectvoznavstvo_Ukrainy_10/PDF/MU-10_2009_p-170-175_Kutsenko.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

94. Кучерявий О. Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості (Аспект самоформування вмінь організовувати творчість дітей): навч. посіб. Київ, 1998. 156 с.

95. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / под ред. Д. А. Леонтьева. Москва: Смысл; Академия, 2004. 346 с.

96. Леонтьев А. Н., Запорожец А. В. Вопросы психологии ребёнка дошкольного возраста. Москва: Междунар. образовательный и психологический колледж, 1995. 144 с.

97. Лисенко Н. В. Нові підходи до організаційно-методичного забезпечення педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі у руслі європейських освітніх інновацій. *Вісник Прикарпат. ун-ту. Педагогіка.* 2008. Вип. XXIV. Івано-Франківськ: Плай. С. 177–185.

98. Лисенко С. В. Використання мультиплікаційного фільму в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу. *Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності: збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції (29 листопада 2017 р.)*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 203–217. URL: http://www.aup.com.ua/ml/Zbirka_Kharkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

99. Лисенко С. Мультиплікаційний фільм – засіб формування медіаграмотності дошкільників. *Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (31.03–01.04.2017)* / Упорядн.: В. Іванов, О. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. С. 138–149. URL: http://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf (дата звернення: 14.07.2019).

100. Лозинська С.В. Комп'ютер як засіб розвитку дитини дошкільного віку. *Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: проблеми та перспективи. Збірник тез за матеріалами Всеукр. науково-практичної конференції* (23 листопада 2017 року) / гол. ред. Кузь В. Г. Умань: ВПЦ

«Візаві», 2017. С. 40–42. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/7592/1/Збірник%20тез.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

101. Лохвицька Л. В. Пізнавальні інтереси в системі самореалізації особистості дошкільника. *Гуманітар. вісн. Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. 2000. Вип. 1: Педагогіка. Психологія. Філологія. Філософія. С. 82–89.

102. Лугіна О. В. Розвиток системи дошкільного виховання в Україні у другій половинні XX століття. *Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2010. Вип. 189, ч. 2. С. 120–123.

103. Луначарский А. В. О воспитании и образовании. Москва: Педагогика, 1976. 640 с.

104. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 447 с.

105. Любченко І. Розвиток логічного мислення у старших дошкільників як запорука успішного навчання і виховання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Частина 3. 2014. С. 209–214.

106. Маклюен М. «Галактика Гутенберга»: становление человека печатающего». Москва, 2005. 455 с.

107. Максименко Д. С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. Практична психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 192 с.

108. Малюємо комікси щодо сталого розвитку: навчально-методичний посібник / Есбьорн Йорсатер, Мэрилін Мелманн, Лідія Пшеніцина, Ірина Семко, Іван Тікота. Українська версія: Ігор Сущенко, Олена Пометун. URL: http://esd.org.ua/sites/esd.org.ua/files/programs/comix.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

109. Манучарян Д. Як навчити медіаграмотності дошкільнят. *Детектор медіа*. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/yak_navchiti_mediagramotnosti_doshkilnyat/ (дата звернення: 17.10.2018).

110. Марущак І. В. О. Сухомлинський про формування у дітей старшого дошкільного віку інтересу до літератури. *Вісн. наук.-метод. дослідж. Вінницьк. гуманіт. пед. коледжу*. 2013. Вип. 4. С. 35–38.

111. Матвійчук М. М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки: дис. … канд. пед. наук: 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 319 с.

112. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Первушина Т. В. Основи психології та педагогіки. Психологія: лабораторний практикум. Вінниця: ВНТУ, 2011. 139 с.

113. Машкіна Л. А. Проблеми дошкільного дитинства в педагогічній спадщині А. С. Макаренка. *Педагогічні науки: теорія, історія, інновац. технології*. 2013. № 3. С. 191–198.

114. Медиаобразование. Медиапедагогика. Медиажурналистика / А. В. Федоров и др. Москва: Изд-во Программы ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. 1440 с.

115. Мединський Є. М. Братські школи України і Білорусії в XVI – XVII століттях: монографія. Київ: Рад. школа, 1958. 210 с.

116. Медіаграмотність у запитаннях та відповідях для науково-педагогічних, педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів та осіб, які прагнуть взаєморозуміння з медіа: Навчальна програма / Літостанський В. В., Іванов В. Ф., Іванова Т. В., Волошенюк О. В. та ін. Київ, 2014. 32 с.

117. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О. В, Янкович О. І. та ін. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

118. Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив. Збірник статей методологічного семінару 3 квітня 2013 р. Київ, 2013. 741 с.

119. Медіаосвіта. Основи медіаграмотності: навчально-методичний посібник для курсу «Основи медіаграмотності» / укл. С. О. Троян, А. В. Ткачук. Умань: ПП Жовтий О. О., 2014. 128 с.

120. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.

121. Мешко О. І., Янкович О. І., Мешко Г. М. Історія української школи і педагогіки: короткий виклад курсу: навчально-методичний посібник. Тернопіль: РВВ ТДПУ імені В. Гнатюка, 1999. 95 с.

122. Мищишин І. Я. Взаємодія «дитина-медіа»: позитиви, небезпеки, перспективи конструктивного діалогу. *Вісник Львівського університету: сер.: Педагогічна*. 2010. Вип. 26. С. 151–157.

123. Мокрогуз О. П. Медіаосвіта в системі післядипломної педагогічної освіти як відповідь на виклики часу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. *132*. С. 11–14.

124. Молодушкіна І. В. Дайджест «Медіакультура родини – основа інформаційної поведінки дитини». *Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності: збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції (29 листопада 2017 р.)*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 656–675. URL: http://www.aup.com.ua/ml/Zbirka_Kharkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

125. Мороз О. О. Медіа-освіта: історичний аспект розвитку. *Освітологічний дискурс*. 2011. № 1. С. 1–11.

126. Найдьонова Л. А. Медіаосвіта в Україні: особливості реалізації соціально-психологічної моделі. URL: http://www.academia.edu/4698433МЕДІАОСВІТА_В_УКРАЇНІ_ОСОБЛИВОСТІ_РЕАЛІЗАЦІЇ_СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ_МОДЕЛІ (дата звернення: 17.10.2018).

127. Найдьонова Л. Щоб дитина грамотно споживала медіа, треба поставити її в позицію творця (за матеріалами osvita.mediasapiens.ua). URL: http://www.edu.of.ru/mediaeducation/default.asp?ob_no=823 (дата звернення: 17.10.2018).

128. Наумова М. Ю. Нові медіа та традиційні ЗМІ: моделі співіснування. URL: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob13_86.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

129. Невмержицька О. Виховання творчої особистості дошкільника засобами медіаосвіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 365–370. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2016_16_48 (дата звернення: 17.10.2018).

130. Немирич А. А. Медиаграмотность как результат медиаобразования детей дошкольного возраста. *Медиаобразование.* 2011. № 2. С. 47–55.

131. Не потони в інформаційному дощі. Навчання медіаграмотності громадян. Посібник для тренерів. Київ: Академія Української преси, 2016. 193 с.

132. Ніколаєнко С. Психологічні особливості базових видів сугестії. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39498/08-Nikolaenko.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

133. Обласова О. І., Степанченко Ю. С. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні на сучасному етапі. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_1027/content/oblasova_stepanchenko.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

134. Озерна Н. Виховний потенціал літератури для дітей В. Сухомлинського. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* Випуск 123 (II). Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 13 С. 250–253. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Nz_p_2013_123(2)__66.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

135. Олійник О. М. Використання медіатехнологій в процесі театрально-ігрової діяльності з дітьми дошкільного віку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272). Ч. І. С. 120–128.

136. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Волощук В. О., 2017. 163 с.

137. Онкович Г. В. Засоби масової комунікації у термінологічному просторі медіаосвіти. *Дивослово*. 2007. № 5. С. 29–31.

138. Онкович Г. В. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Nvvnu/filolog/2010_21/R4/Onkovich.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

139. Онкович Г. В. Медіаосвіта (Загальний курс): програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ІВО НАПН України, 2010. 24 с.

140. Онкович Г. В. Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій колі України: матеріали методологічного семінару*. Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 206–217.

141. Онкович Г. Медіа-педагогіка і медіа-освіта: поширення у світі. *Дивослово*. 2007. № 6. С. 2.

142. Онкович Г. В. Новітні вектори розвитку сучасної медіаосвіти. *Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи:* тези доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (27 квітня 2016 р.). Миколаїв: ОІППО, 2016. С. 75–78. URL: https://www.researchgate.net/publication/307865718_Vid_mediagramotnosti_do_mediakulturi_strategii_problemi_perspektivi (дата звернення: 17.10.2018).

143. Онкович Г. В. Технології медіаосвіти. *Вища освіта України*. 2007. № 3. Д. 3 (т. 5). С. 357–363.

144. Онляндія – безпечна веб-країна (сайт з безпеки дітей в Інтернеті). URL: http://disted.edu.vn.ua/media/bp/html/etusivu.htm. (дата звернення: 17.10.2018).

145. Орлик О. Тенденції та розвиток сучасної дитячої періодики (2008–2011). *Вісник Книжкової палати*. 2011. URL: http://www.ukrbook.net/DAD/publ/Orlyk_12_2011.pdf. (дата звернення: 17.10.2018).

146. Оршанський Л. В. Медіаосвіта: ретроспектива розвитку та сучасні проблеми. URL: http://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk5/Orsanskiy_L.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

147. Особливості мислення старших дошкільників / Упоряд. Т. Б. Браілко. Харків: Вид-во «Ранок», 2010. 160 с. (Дошкільному психологу).

148. Осюхина М. А. Основные направления развития медиаобразования в Украине. *Медиасфера и медиаобразование: специфика*

взаимодействия в современном социокультурном пространстве: сборник статей. Могилев: Могилев. институт МВД, 2015. С. 348–355.

149. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 431 с.

150. Павлов И. П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей деятельности (поведения) животных. Москва: Наука, 1973. 661 с.

151. Пацлаф Р. Застывший взгляд: Физиологическое воздействие телевидения на развитие детей. Москва: Evidentis, 2003. 224 с.

152. Петрик Л. Методичні можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 48–54. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2014/10_2/8.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

153. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: монографія. 2-ге вид. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2011. 480 с.

154. Петрунько О. В. Соціалізація дитини в агресивному медіасередовищі: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05 / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ, 2010. 470 с.

155. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка: пер. с франц. и англ. Москва: Педагогика-Пресс, 1994. 528 с.

156. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* Тернопіль, 2014. № 4. С. 9–17.

157. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід: монографія / за заг. ред. Г. В. Бєлєнької, О. А. Половіної. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.

158. Підкурганна Г. О. Сучасні підходи до художнього розвитку дітей дошкільного віку. *Наук. вісн. ПДУ ім. К. Д. Ушинського*. Одеса: ПДУ ім. К. Д. Ушинського, 2000. С. 40–47.

159. Поддьяков Н. Н. Мышление дошкольника. Москва: Педагогика, 1977. 272 с.

160. Поддьяков Н. Н., Поддьяков А. Н. Проблемы обучения и развития творчества дошкольников. Новгород, 1999. 39 с.

161. Понімaнська Т. І., Дичківська І. М., Козлюк О. А., Кузьмук Л. І. Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік. Київ: Генеза, 2013. 88 с. (Настільна книжка вихователя).

162. Понімaнська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.

163. Попиченко, С. С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.): навч. посіб. Умань: РВЦ София, 2009. 149 с.

164. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении / В. А. Петровский, Л. М. Кларина, Л. А. Смывина и др. *Дошкольное образование в России* / под ред. Р. Б. Стеркиной. Москва: АСТ, 1996. С. 57–90.

165. Потятиник Б. В. Масова журналістська освіта – а чому б ні? *МедіаКритика*. 2005. № 10. С. 7–10.

166. Поясок Т. Б. Інтеграція медіа в освітній процес: проблеми та перспективи. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/pptp_2014_1_12.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

167. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи: матер. Четвертої міжнародної наук.-практ. конф. (18-19 березня 2016 року, м. Київ). Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. 504 с. URL: http://www.aup.com.ua/ml/Zbirnuk_konf_2016.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

168. Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності: Матеріали обласної науково-практичної конференції (29 листопада 2017 року, м. Харків). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. 686 с. URL:http://www.aup.com.ua/ml/Zbirka_Kharkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

169. Практичний посібник з медіаграмотності для мультиплікаторів / За загал. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 100 с.

170. Працьовита Л. Медіаосвіта в дошкільному закладі. Від теорії до практики. URL: http://www.osvitaua.com/2018/07/медіаосвіта-в-дошкільному-закладі-ві/ (дата звернення: 17.10.2018).

171. Приходько Ю. О. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Укр. держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1997. 428 с.

172. Про дошкільну освіту: Закон України від 17.07.2001 р. № 49 (у редакції від 28.09.2017 р.). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14 (дата звернення: 17.10.2018).

173. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 264 с.

174. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Тернопіль: Мандрівець, 2012. 104 с.

175. Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності в навчальних закладах»: Лист МОНмолодьспорту № 1/9-226 від 29.03.2013 р. URL: http://osvita.ua/legislation/other/35473/ (дата звернення: 17.10.2018).

176. Проклієнко Л. М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. Київ: Рад. шк., 1979. 88 с.

177. Про проведення всеукраїнського експерименту за темою: «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України: Наказ МОН № 1199 від 18.08.2017 р. URL: http://mediaosvita.org.ua/book/nakaz-mon-pro-provedennya-vseukrayinskogo-eksperymentu/ (дата звернення: 17.10.2018).

178. Прохоров О. О., Велієва С. В. Психічні стани дітей дошкільного віку. *Питання психології*. 2003. № 5. С. 56–66.

179. Реан А. А. Психология детства: учебник. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 368 с.

180. Рогальска І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 43 с.

181. Рожко-Павлишин Т. А. Взаємодія з сім'єю – пріоритетний напрям діяльності закладу дошкільної освіти. *Молодий вчений*. № 11 (63). 2018. С. 697–701.

182. Розвиток дитини-дошкільника: сучасні підходи та освітні технології: монографія / Г. В. Бєлєнька, Н. М. Голота, А. М. Гончаренко та ін.; за заг. ред. І. І. Загарницької. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 272 с.

183. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1958. 147 с.

184. Русова С. Вибрані твори: У 2 кн. / За ред. Є. І. Коваленко; Упоряд., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. Київ: Либідь, 1997. Кн. 1. 320 с.

185. Рутило І. Іванна Блажкевич і дошкільництво. *Наукові записки ТДПУ. Серія Педагогіка.* Тернопіль, 2002. № 11. С. 104–108.

186. Сахневич І. А. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут вищої освіти Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2012. URL: http://refdb.ru/look/2472987.html (дата звернення: 15.07.2018).

187. Селли Дж. Очерки по психологи детства. Москва: КомКнига, 2007. 456 с.

188. Семенов О. С. Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі: дис. … д-ра пед. наук: 13.00.08 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. Київ: 2017. 542 с.

189. Семеняко Ю. Б. Виховання у дітей дошкільного віку культури споживання медіапродукції: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2016. № 3 (30). С. 419–422. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/3/99.pdf (дата звернення: 15.07.2018).

190. Семеняко Ю. Вплив інформаційного простору на особистість дитини дошкільника. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи:* матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 березня 2016 р.). Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. С. 82–93.

191. Семеняко Ю. Культура медіа-споживання в сім'ї: сучасний стан дослідження проблеми. *Молодь і ринок.* 2016. № 11–12 (142–143). С. 142–146. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Mir_2016_11-12_32.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

192. Семчук С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2010. 23 с.

193. Сіренко А. Особливості дослідження рівнів сформованості у старших дошкільників упевненості в собі у груповій діяльності. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 58–63.

194. Словник української мови в 11 т. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 17.10.2018).

195. Соцька О. П. Передумови реалізації медіа-простору сучасного дошкілля. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272). Ч. І. С. 154–164.

196. Спринчук Н. О. Інтеграція медіаосвіти вчителів початкових класів у систему післядипломної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 33. С. 501–505.

197. Степанова Т. М. Софія Русова як основоположник теорії змісту передшкільної освіти. *Пед. пошук*. 2009. № 4. С. 68–71.

198. STREM-освіта, або Стежинки у Всесвіт. Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / авторський колектив: О. Голюк, І. Кузьма, О. Писарчук, О. Янкович та інші. Науковий керівник К. Крутій. Запоріжжя:ТОВ «Ліпс» ЛТД, 2018. 146 с.

199. Суржанська В. А. Критерії, показники та рівні пізнавальної активності дітей дошкільного віку. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_45/37.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

200. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. *Вибрані твори в п'яти томах*. Київ: Вид. «Радянська школа», 1976. Т. 1. С. 403–637.

201. Сухомлинський В. О. Могутній вихователь: з виступу В. О. Сухомлинського на Республіканській нараді з питань літератури для дітей. *Радянська освіта*. 1969. № 34. С. 9–10.

202. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 300 с.

203. Терещук Г. В., Сидоренко В. К. Основи педагогічних досліджень. Ольштин: Вид-во Вищої школи інформатики і економії, 2010. 327 с.

204. Топольник Я. В. Сучасні медіаосвітні технології як засіб модернізації вищої школи. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2017. № 8 (313). С. 231–237.

205. Трифонова О. С. Діагностика рівнів сформованості мовно-мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Vnadps_2012_5_20.pdf (дата звернення: 17.10.2018).

206. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посіб. Бердянськ, 2007. 169 с.

207. Улюкаєва І. Дошкільна освіта в Україні у 1991–2010 роках: історія та сучасність. *Імідж сучасного педагога*. 2010. № 6/7. С. 46–47.

208. Улюкаєва І. Історія та сучасність дошкільної педагогічної освіти в Україні. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 8: Вища дошкільна освіта в Україні: становлення, розвиток, сучас. стан і перспективи (до 100-річчя заснування Фребелівського жіноч. інституту): матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 березня. С. 23–28.

209. Ушинский К. Д. О средствах распространения образования посредством грамотности. URL: http://dugward.ru/library/pedagog/ushinskiy_raspr_gram.html. (дата звернення: 17.10.2018).

210. Федорова М. А. Проблема формування моральної поведінки дітей дошкільного віку у творчості С. Русової. *Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів*: збірник наукових праць учасників Всеукраїнського методологічного семінару з міжнародною участю. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. С. 254–258.

211. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі: монографія / Г. В. Бєлєнька, Н. В. Гавриш, С. А. Васильєва та ін.; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Харків: Мадрид, 2015. 330 с.

212. Формування художньо-комунікативної компетентності дітей дошкільного віку: методичний посібник / Упоряд. Т. М. Корж, М. Д. Нельзіна, А. М. Батуринець; КВНЗ КОР «Академія неперервної

освіти». Біла Церква: КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2016. 113 с.

213. Хижняк З. І. Києво-Могилянська Академія. Київ: Вища шк. Вид-во при Київ. ун-ті, 1981. 234 с.

214. Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. 204 с.

215. Хортів Г. В. Роль батьків у формуванні медіакультури дитини. *Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи:* тези доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (27 квітня 2016 р.). Миколаїв: ОІППО, 2016. С. 109–111. URL: https://www.researchgate.net/publication/307865718_Vid_mediagramotnosti_do_mediakulturi_strategii_problemi_perspektivi (дата звернення: 17.10.2018).

216. Хрипкова А. Г. Вікова фізіологія. Київ: Вища шк., 1982. 242 с.

217. Цейтлин А. Г. Физическое развитие детей и подростков. Москва: Медгиз, 1963. 204 с.

218. Чаговець А. І. Моніторинг якості професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2016. № 4 (73). С. 217–229.

219. Чайка В. М. Проблеми змісту підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до інноваційної педагогічної діяльності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка* / голов. ред. Г. Терещук; редкол.: Л. Вознюк, В. Кравець, Л. Морська та ін. Тернопіль, 2012. № 2. С. 33–39.

220. Чашка Т. Розвиток мовлення дошкільників засобами медіа. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи*: матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 березня 2016 р.). Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. С. 93–108.

221. Шарко В. Д. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування. *Інформаційні технології в освіті.* 2012. № 13. С 84–90.

222. Швець Т. А. Критерії та показники формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Педагогічні науки: зб. наук. праць.* Херсон, 2017. Вип. LXXV. Ч. III. С. 93–97.

223. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.

224. Шукалова О. С. Роль сімейного виховання в особистісному розвитку дитини. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Vpo_2013_9(2)__51%20(1).pdf. (дата звернення: 17.10.2018).

225. Шумаєва С. П. Медіаосвіта: історичні і культурологічні аспекти розвитку. *Рідна школа*. 2003. № 5 (880). С. 70–72.

226. Юдина Е. Г., Степанова Г. Б., Денисова Е. Н. Педагогическая диагностика в детском саду. Москва: Просвещение, 2003. 142 с.

227. Юнг К. Г. Психологічні типи. Львів: Астролябія, 2010. 692 с.

228. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

229. Янкович О. І., Біницька К. М., Очеретний В. О., Кузьма І. І. Підготовка майбутніх фахівців в університетах України та Польщі до реалізації медіаосвіти дошкільників. *Інформаційні технології та засоби навчання.* Т. 67. № 5 (2018), С. 264–276. URL: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2323 (дата звернення: 17.10.2018).

230. Янкович О. І., Біницька К. М. Preparation of future masters of elementary education to the formation of a successful personality of junior schoolchildren. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2019. № 8/40. С. 43–56.

231. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

232. Янкович О. І. Медіаосвіта в загальноосвітній школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2016. 160 с.

233. Янкович О. І. Моральне виховання учнів молодшого шкільного віку в процесі реалізації медіаосвіти. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон, 2017. Вип. 33. С. 18–24.

234. Янкович О. І. Освітні технології вищої школи України: проблеми та перспективи: монографія / за ред. В. М. Чайки. Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. 208 с.

235. Янкович О. І. Підготовка майбутніх вихователів до формування медіаграмотності батьків дітей дошкільного віку. *Забезпечення якісної підготовки майбутніх бакалаврів дошкільної освіти в процесі використання сучасних технологій*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Хмельницький, 2 жовтня 2015 р.). Хмельницький, 2015. С. 352–357.

236. Andrzejewska A. Dzieci i młodzież w sieci zagrożeń realnych i wirtualnych: aspekty teoretyczne i empiryczne. Warszawa: Difin SA, 2014. 272 s.

237. Bazalgette C., Bevort E., Savino J. Media Education Worldwide. UNESCO, 1992. 256 p.

238. Bednarek J. Multimedialne kształcenie ustawiczne nauczycieli: teoria, badania, praktyka. Warszawa: Wyd-wo Wyższej Szkoły pedagogicznej, 2010. 245 s.

239. Bezpieczne media: poradnik dla rodziców. URL: https://www.orange.pl/ocp-http/PL/Binary2/1997625/4091136245.pdf. (dostęp: 17.10.2018).

240. Brzyszcz E. Kształcenie kompetencji medialnych u dzieci w wieku przedszkolnym. *Państwo i Społeczeństwo.* 2017. Nr 3. (XVII). S. 151–159.

241. Canny J. Mass Media Education for Young Learners. Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto, 2015. 74 p. URL: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/68726/1/Canny_Joanna_L_201506_MT_MTRP.pdf (last accessed: 17.10.2018).

242. Cyfrowa przyszłość katalog kompetencji medialnych i informacyjnych. URL: https://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2012/05/Cyfrowa-Przyszlosc-Katalog-Kompetencji-Medialnych-i-Informacyjnych1.pdf (dostęp: 17.10.2018).

243. Drzewiecki P. Warsztaty edukacji medialnejdla dzieci w wieku przedszkolnym. URL: http://presscafe.eu/wp-content/uploads/2018/04/Warsztaty-EM-w-przedszkolu.pdf (dostęp: 17.10.2018).

244. Dylak S. Edukacja medialna w szkole. O mediach, przez media, dla mediow. *Media a edukacja* / red. W. Strykowski. Poznań: Wydaw. eMPi2, 1997.

245. Edukacja medialna. URL: https://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/ (dostęp: 17.10.2018).

246. Gajda J. Edukacja bez granic: o środkach masowego przekazu. Lublin: Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej, 1992. 130 s.

247. Gajda J. Media w edukacji. Kraków: Wydawnictwo: Oficyna wydawnicza Impul, 2004. 220 s.

248. Gonnet J. Education aux medias: Les controversies fecondes. Paris: CNDP; Hachette, 2001. 144 p.

249. Jusoff K., & Sahimi N. N. Television and media literacy in young children: Issues and effects in early childhood. *International Education Studies.* 2009. Vol. 3. Nr 2. P. 151–157. URL: https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1065705.pdf (last accessed: 17.10.2018).

250. Kotarba-Kańczugowska M. Przedszkolak uczy się języka obcego. Kręta droga, wielka frajda. *Języki obce w szkole. Nauczanie języków na poziomie przedszkolnym*. 2015. Nr 1. S. 43–49.

251. Kubey R. Media Literacy in the Information Age. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 1997. 484 s.

252. Lepa A. Pedagogika massmediów. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Lódzkie, 1998. 125 s.

253. Lewowicki T., Siemieniecki B. Nowe media w edukacji. Toruń: Wyd-wo Adama Marszałek, 2012. 265 s.

254. Media Education, Children's Participation and Democracy. *Children and Media: Image, Education, Participation* / Feilitzen C. von and Carlsson U. (Eds.). Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 1999. P. 24–26.

255. Media Education. Paris: UNESCO. 1984. 406 p.

256. Meyrowitz J. Multiple media literacies. *Journal of Communication*. 1998. Nr 48 (1). P. 96–108.

257. Morbitzer J. Człowiek – media – edukacja. *Edukacja i dialog*. 2010. Nr 9–10. S. 18–20.

258. Nowak J. Kompetencje nauczyciela jako klucz do efektywnej edukacji małego dziecka. *Profesia ucitel'a v preprimarnej a prymarnej edukacji v teorii a vyskumoch* / red. Kosacova B., Cabanova M. Bańska Bystrica, 2009. S. 219–226.

259. Oblicza wychowania / Pod red. Jolanty Szempruch, Beaty Bugajskiej-Jaszczołt, Lidii Pawelec, Ireny Stańczak. Kielce, 2011. 243 s.

260. Pedagogika@środki informatyczne i media / Pod. red. Macieja Tanasia. Warszawa-Kraków: Wyzsza Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, 2005. 213 s.

261. Piaget J. Narodziny inteligencji dziecka. Warszawa: PWN, 1966. 439 s.

262. Piette J., Giroux L. The Theoretical Foundation of Media Education. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick; London: Transaction Publishers, 1997. P. 89–134.

263. Poradniki dla nauczycieli / Lasok-Chwiedoruk S. i inne. URL: http://www.szkolabezprzemocy.pl/1341,publikacje (dostęp: 17.10.2018).

264. Potter W. J. Media Literacy. Thousand Oaks–London: Sage Publication, 2001. 423 s.

265. Pulak I. Wieczorek-Tomaszewska M. Wprowadzanie dziecka w świat współczesnych mediów jako element socjalizacji. *Edukacja elementarna w teorii i praktyce*. Wyd. 11. Nr 4 (42). 2016. S. 67–80. URL: czasopisma.ignatianum.edu.pl/index.php/eetp/article/view/688 (dostęp: 17.10.2018).

266. Siemieniecka-Gogolin D. Media a twórczosc. *Edukacja medialna w społeczenstwie informacyjnym* / Pod redakcja S. Juszczyka. Torun, 2002. S. 76–81.

267. Tereshchuk H. V., Kuzma I. I., Yankovych O. I., Falfushynska H. I. The formation of a successful personality of a pupil in Ukrainian primary school during media education implementation. *Cloud Technologies in Education. Proceedings of the 6th Workshop CTE 2018* (Kryvyi Rih, Ukraine,

December 21, 2018) / Kiv, A. E., Soloviev, V. N. (Eds.). CEUR-WS.org, online. P. 145–158. URL: http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper08.pdf (last accessed: 10.09.2019).

268. Valli R., Hautaviita J., Meriläinen M. The development of children's language and ethical media competences and media skills. URL: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/53075/proceedings151607.pdf?sequence=1 (last accessed: 17.10.2018).

269. Vinter K. The formation of new media preferences among pre-school children in the context of peer culture and home interaction: A pedagogical perspective. *Cyber Psychology: Journal of the Psychological Research on Cyberspace.* 2012. Vol. 6 (No 2). URL: https://cyberpsychology.eu/article/view/4265/3304 (last accessed: 17.10.2018).

270. Wrinpt J.C., St. Peters, M., Huston A.C. Family television use and its relation to children's cognitive skills and social behavior. *Television and the American family* / J. Bryant (Ed.). 1990. P. 227–251.

271. Yankovych O. I., Chaika V. M., Ivanova T. V., Binytska K. M., Kuzma I. I., Pysarchuk O. T., Falfushynska H. I. Technology of forming media literacy of children of the senior pre-school age of Ukraine. *Cloud Technologies in Education. Proceedings of the 6th Workshop CTE 2018* (Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, 2018) / Kiv, A. E., Soloviev, V. N. (Eds.). CEUR-WS.org, online. P. 126–144. URL: http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper07.pdf (last accessed: 10.09.2019).

272. Yankovych O. Organization of Successful Activities as an educational technology of higher pedagogical educational institutions of Ukraine. *IJPINT: International Journal of Pedagogy, Innovation and New Technologies*. 2014. Vol. 1. No 1. S. 21–31.

ІРИНА КУЗЬМА

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ

Монографія

Підписано до друку 27.06.2019.
Формат 60х 84/$_{16}$. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м^2. Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 10,93. Обл.-вид. арк. 8,24
Тираж 300 примірників. Замовлення № 06/19/2-97.

Видавець та виготувач:
ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. Винниченка, 9/7
тел. (0352) 40-08-12, (0352) 40-00-63, (097) 988-53-23

VECTOR ®
[прінт • копі • центр]

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.